

การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบาย
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
**An Analytical Study of Pindapata as a Skillfull means for
Buddhism Propagation**

พระสุริยนต์ ทสุสนีโย (น้อยสงวน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบาย
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระสุริยันต์ ทสุสนีโย (น้อยสงวน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

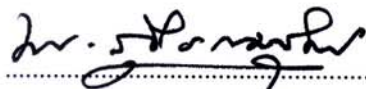
**An Analytical Study of Pindapata as a Skillfull means for
Buddhism Propagation**

Phrasuriyon Tassneeyo (Noisangoun)

A Thesis Submitted in Partial Fullfilment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ., ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ., ดร.)

กรรมการ

(พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ., ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สรเชต วรคามวิชัย)

กรรมการ

(ดร.สุชาติ สนิทสนม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ., ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สรเชต วรคามวิชัย กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิต และกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ผู้วิจัย	: พระสุริยนต์ ทสฺสนีโย (น้อยสงวน)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ป.ธ. ๔ พธ.บ. M.A. (Pali Buddhism) : Ph.D. (Pali Buddhism)
	: ผศ. ดร. สรเชต วรคามวิชัย ป.ธ. ๕ ศน.บ. M.A. Ph.D. (History)
วันสำเร็จการศึกษา	:

บทคัดย่อ

งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ การบิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ในด้านความเป็นมาของการบิณฑบาต วัฒนธรรมการบิณฑบาต และวิเคราะห์การบิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความสำคัญ และจุดมุ่งหมาย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

บิณฑบาต หมายถึง การตกลงแห่งก้อนข้าว อาหารที่ใส่ลงในบาตรของพระสงฆ์ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นวิถีในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ สามเณรนั้น ขึ้นอยู่กับอาหารบิณฑบาต การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นกรณีศึกษา คือ กิจที่พระภิกษุสามเณรพึงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน เป็นพุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต ต่างก็มีวิถีชีวิตที่อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นเลี้ยงชีพ เป็นพุทธกิจ คือ กิจที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน เพื่อโปรดสรรพสัตว์ เป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์สำหรับบรรพชิต และการสมาทานบิณฑบาตเป็นวัตร จัดเป็นธุดงค์ที่ช่วยขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลง บาตรเป็นบริวารในปัจจัยสี่ บาตรมีก่อนพุทธกาลโดยใช้ผลน้ำเต้า หรือเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ขนาดใหญ่ที่แห้ง ดินเผา กะโหลกผี เป็นต้น ของนักบวชสันยาสี เพื่อรับอาหาร ทำวณุกิกรมหาพรหมถวายบริวารต่อพระพุทธองค์ มีบาตรอยู่ด้วยเป็นใบแรกในพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมในการบิณฑบาตของพระสงฆ์ นั้น คือ การบิณฑบาตที่เป็นกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ สามเณร จึงเป็นระเบียบประเพณีที่ดั่งามของชาวพุทธที่ตอนเช้าตื่นขึ้นมาได้ทำบุญ

ให้ท่านเป็นวัฒนธรรมที่งดงามอย่างพุทธ และวัฒนธรรมของพระสงฆ์ สามเณร ก่อนออก
 บิณฑบาตจะต้องตรวจตราความเรียบร้อย มีความว่า ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต เมื่อจะเข้าหมู่บ้าน พึง
 นุ่งห่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติตนตามเสขียวัตถ์ คือ การนุ่งห่มให้ได้ปริมณฑลอย่างนุ่งผ้าแบบโจง
 กระเบน นุ่งปล่อยชายเหมือนงวงช้าง เหมือนหางปลา นุ่งปล่อยชายสีแจก คล้ายขกกลีบตาลตั้ง
 ร้อย หากนุ่งเป็นเช่นนั้น ทรงปรับอาบัติทุกกฐผู้ที่ล่วงละเมิด มีบทบัญญัติในสถานที่ที่ไม่ให้เข้าไป
 บิณฑบาต เรียกว่าที่ อโคจร ที่จำเป็นต้องห้ามและกิริยามารยาทจะต้องสำรวมระวัง เพื่อจะยังความ
 ศรัทธาให้เลื่อมใสเกิดแก่อุบาสก อุบาสิกา และเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย การรับอาหารบิณฑบาตก็รับ
 แต่พอดี และพึงสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตด้วยความเคารพ รับอาหารตามพุทธานุญาต และ
 ถนอมอาหารด้วยความเคารพ ไม่ดูหมิ่นดูแคลนอาหารที่รับมาจากญาติโยม เป็นการฝึกพัฒนาตน

บิณฑบาตในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายในการเผย
 แผ่อยู่ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านอรรถประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเองมี ๔ ประการ คือ
 (๑) เพื่อการดำรงชีพ (๒) เพื่อพัฒนากาย ให้แข็งแรง และให้มีกายสงบสำรวมมีความสง่างาม
 (๓) เพื่อพัฒนาจิต คือ เกื้อหนุนพัฒนาจิตให้มีสมาธิ มีสติสัมปชัญญะและมีความสันโดษ (๔)
 เพื่อพัฒนาปัญญา คือ รู้คุณค่าอาหาร ละการสะสม และรู้จักปล่อยวาง ๒) ด้านปรารถนาประโยชน์
 คือ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น มี ๒ ประการ (๑) เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน เป็นหน้าที่เป็น
 การอนุเคราะห์ชาวบ้านให้มีความรู้ในการดำเนินชีวิต (๒) เพื่อส่งเสริมชาวบ้านบำเพ็ญบุญ ให้ท่าน
 ลดความตระหนี่ เพื่อความสุขในปัจจุบัน และก่อบุญเพิ่มกุศลในภพหน้า ๓) ด้านศาสนประโยชน์
 ได้แก่ ประโยชน์ในทางศาสนามี ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อสืบทอดพระวินัย โดยการประพฤติ
 ปฏิบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติเอาไว้ เพื่อความสำรวมและความผาสุกของหมู่สงฆ์ (๒) เพื่อ
 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะการบิณฑบาตเป็นการออกประกาศพระศาสนาทั้งทางตรง
 ทางอ้อม มีโอกาสแสดงธรรมให้ประชาชน ละการทำชั่ว ตั้งอยู่ในความดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส

Thesis Title : An Analytical Study of Pindapata as a Skillfull means for Buddhism Propagation

Researcher : Phrasuriyon Tassaneeyo (Noisangoun)

Degree : Master of Arts (Buddhism)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhrupariyatvisuttkhun Pali Studied Grade 4, B.A.
M.A. (Pali Buddhism) Ph.D. (Pali Buddhism)

: Asst. Dr. Sorachet Vorakamvichai, Pali Studied Grade 9, B.A.
(philosophy), M.A. (philosophy), Ph.D. (History)

Date of Graduation :

ABSTRACT

This thesis is aimed at analytical studying Pindapata as a strategy in Theravada Buddhism propagation in the aspects of historical background, alms gathering tradition, and analysis Pindapata as a shrewd planning in Theravada Buddhism propagation. The research results are as follows:

Pindapata means the falling of alms-food. Food put in the Buddhist monks' alms-bowl is very significant because it is the Sangha's way of life. Lives of Buddhist monks and novices are dependent on the alms-food. Going for alms collecting is requisite as the obligation i.e. it is the Buddhist monks and novices' daily routine; as the Buddha's way of life i.e. the previous Buddhas lived their lives on alms-offerings from the others; as the Buddha's routine i.e. it is the Buddha's daily duty for saving mankind from bad things; and as the good livelihood for Buddhist monks. To undertake the Pindapata as a routine is considered to be austere practice for eliminating the defilements. Alms-bowl is recognized as a requisite in the four requisites. Alms-bowls have been appeared before the Buddha's time. They were made of gourd, or dried big cashew-nut, or clay, etc. which belonged to the ascetics for collecting alms. The first alms-bowl in Buddhism was seen when Ghatikara Mahabrahma offered requisites to the Buddha.

The daily going for alms-gathering of the Buddhist monks is considered to be the Sangha's tradition. It is a well custom of the Buddhist to get chance for merit-making and Dana-giving in early morning. It is also the custom of Buddhist monks and novices to prepare themselves before going out for alms-gathering. It is the norm that a Buddhist monk who is going for alms-gathering must don himself neatly before going to a village and conforms to the code of etiquette i.e. having a tidy and in order dressing, not to dress in loincloth, in seam leaving like fish tail, and not to dress in a fabric petal. If any Buddhist monks dress in unsuitable way, they will be accused of breaking an offence of wrongdoing. There is a provision about the place where is not allowed to go for alms-gathering called non-resorts for alms. It is proclaimed for the purpose of building faith and confidence those Upasaka and Upasika, and for supporting Vinaya. To collect alms-food must be moderately. And they must realize that we would collect with respect and conform to the Buddha's permission. They must have alms-food with respect, not to underestimate alms-food. This is the way of self-development.

Pindapata as a strategy in Buddhism propagation has three objectives as follows; 1) Attapayojana i.e. the four self-profits consisting of (1) for livelihood (2) for physical development (3) for mind development (4) for wisdom development 2) Paratthapayojana i.e. the two other-profits consisting of (1) for preaching Dhamma to the mankind (2) for promoting the mankind to make merit, to give Dana, to eliminate cravings for present and future happiness 3) Sasanapayojana i.e. the two religious benefits consisting of (1) for prolonging the religion by conforming to the Buddha's proclamation, and Sangha's happiness (2) for propagating Buddhism by direct and indirect way with the act of going for alms-gathering, and finding chance to preach Dhamma to mankind in avoiding the unwholesome, cultivating the wholesome, and purifying the mind.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ก็ด้วยการสนับสนุนของคณาจารย์ และกัลยาณมิตรหลายท่านด้วยกัน ซึ่งผู้วิจัยจักขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้ด้วย เริ่มจากอาจารย์ ดร. พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร. สรเชต วรคามวิชัย กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาตลอดถึงคอยให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณ ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ หัวหน้าวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ดูแลแนะนำ และ ผศ. บรรจง โสดาดี ที่ช่วยตรวจทานรูปแบบ ตลอดถึงกัลยาณมิตรผู้ร่วมห้องเรียนท่านอาจารย์ ลิขิต ทิพนุปลโย ที่ช่วยหาข้อมูล และพระสมุหมาส ปวโร ที่ให้การสนับสนุนในระหว่างการเล่าเรียน และผู้มีส่วนสำคัญยิ่งในการศึกษา คือ คุณพ่อเที่ยง น้อยสงวน พร้อมด้วยญาติพี่น้องทุกคนที่คอยให้กำลังใจ และพระสุริยา เตชวโร ที่เป็นพระน้องชายจำพรรษาอยู่ที่ประเทศอเมริกาได้สนับสนุนด้านปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา ขออนุโมทนาเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ที่เอื้อเฟื้อด้านเอกสารการค้นคว้าวิจัย และขอขอบคุณแหล่งที่มาของข้อมูลต่าง ๆ ทุกประเภท ที่มีส่วนทำให้งานวิจัยสำเร็จลงได้ด้วยดี

คุณูปการใด ๆ ที่จะพึงบังเกิดมีในการทำงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นอาภริยาบูชา ผู้เป็นจุดประทีปส่องทางให้สว่าง เป็นแรงคลบนันดาลใจให้ผู้วิจัยเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นตราบเท่าทุกวันนี้ และอานิสงส์ใดที่พึงมีขอน้อมส่งอุทิศไปให้มารดาผู้ล่วงลับ

พระสุริยันต์ ทศสุนิโย (น้อยสงวน)

วันที่ ๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๕

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

คัมภีร์ที่ใช้ศึกษาค้นคว้า และนำมาอ้างอิงสำหรับเขียนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม / ข้อ / หน้า คือ เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม เลขตัวกลางเป็นเลขข้อ เลขตัวหลังเป็นเลขหน้า เช่น วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑๖/๘ = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

ส่วนอรรถกถาภาษาไทย โดยกล่าวถึงชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม / หน้า เช่น ขุ.ชา.ทุก.อ.(ไทย) ๖๓/๑๗๑ = อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ทุกนินบาตชาดกอรรถกถา เล่มที่ ๖๓ หน้า ๑๗๑

คำอธิบายอักษรย่อพระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย) = วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) = วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) = วินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสูตรตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรินิพพานวรรค (ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพา.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สพายตนวรรค (ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนินบาต (ภาษาไทย)

อง.ทุก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตคนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา.ทุก.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย ทุกนินบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย เอกกนินบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญรูปภาพภาคผนวก	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อบอกชื่อคัมภีร์	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๒
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ ความหมายและความสำคัญของการบิณฑบาต	
๒.๑ ความหมายของคำว่า บิณฑบาต	๘
๒.๑.๑ ความหมายตามคำศัพท์	๘
๒.๑.๒ ความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจ	๑๐
๒.๑.๓ บาตรเป็นบริวารในฐานะปัจจัย ๔	๑๑
๒.๒ ความสำคัญของการบิณฑบาต	๑๑
๒.๒.๑ การบิณฑบาตเป็นกรณีกิจของบรรพชิต	๑๒
๒.๒.๒ การบิณฑบาตเป็นพุทธวงศ์	๑๖

สารบัญ (ต่อ)

๒.๒.๓	การบิณฑบาตเป็นพุทธรกิจ	๒๐
๒.๒.๔	การบิณฑบาตเป็นอาชีพปาริสุทธิ	๒๑
๒.๒.๕	การบิณฑบาตเป็นรุดงควัตร	๒๘
๒.๒.๖	สรุปความสำคัญของการบิณฑบาต	๓๔
บทที่ ๓	วัฒนธรรมการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท	
๓.๑	บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม	๓๖
๓.๑.๑	บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่ง	๓๖
๓.๑.๒	บทบัญญัติเกี่ยวกับการห่ม	๓๘
๓.๒	บทบัญญัติเกี่ยวกับการโจจรบิณฑบาต	๔๐
๓.๒.๑	สถานที่โจจรในการบิณฑบาต	๔๐
๓.๒.๒	สถานที่ที่โจจรในการบิณฑบาต	๔๑
๓.๒.๓	บทบัญญัติเกี่ยวกับการโจจรบิณฑบาต	๔๒
๓.๒.๓.๑	ลักษณะการโจจรบิณฑบาต	๔๒
๓.๒.๓.๒	กิริยามารยาทในการโจจรบิณฑบาต	๔๔
๓.๓	บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต	๔๕
๓.๔	บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต	๔๖
๓.๔.๑	อาหารบิณฑบาตที่ควรรับตามพุทธานุญาต	๔๗
๓.๔.๒	บุคคลที่พระสงฆ์ไม่ควรรับอาหารบิณฑบาต	๕๐
๓.๔.๓	ประมาณในการรับอาหารบิณฑบาต	๕๑
๓.๕	บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต	๕๓
๓.๕.๑	บทบัญญัติที่ทรงอนุญาต	๕๓
๓.๕.๒	บทบัญญัติที่ทรงห้าม	๕๕
๓.๖	บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาต	๕๘
๓.๖.๑	บทบัญญัติที่ทรงห้าม	๕๘
๓.๖.๒	บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการฉัน	๖๐
๑)	สักกัจจวรรค หมวดว่าด้วยความเคารพ	๖๐
๒)	กพพวรรค หมวดว่าด้วยคำขำ	๖๑
๓)	สุรสุรวรรค หมวดว่าด้วยการฉันดังซู้ดๆ	๖๑

๓.๗ บทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร	๖๒
๓.๘ สรุปบทบัญญัติเกี่ยวกับการบิณฑบาต	๖๔

บทที่ ๔ การบิณฑบาตในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท

๔.๑ จุดมุ่งหมาย ด้านอัตตประโยชน์	๖๓
๔.๑.๑ เพื่อการดำรงชีพ	๖๓
๔.๑.๒ เพื่อการพัฒนากาย	๗๒
๔.๑.๓ เพื่อการพัฒนาจิต	๗๖
๔.๑.๔ เพื่อการพัฒนาปัญญา	๘๑
๔.๒ จุดมุ่งหมาย ด้านปรารถประโยชน์	๘๓
๔.๒.๑ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน	๘๓
๔.๒.๒ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ	๙๑
๔.๓ จุดมุ่งหมายด้านศาสนประโยชน์	๙๔
๔.๓.๑ เพื่อสืบทอดพระวินัย	๙๔
๔.๓.๒ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๙๖
๔.๔ โทษของการไม่บิณฑบาต	๑๐๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๖

บรรณานุกรม ๑๐๘

ภาคผนวก ๑๑๒

ประวัติผู้วิจัย

สารบัญรูปภาพ ภาคผนวก

รูปภาพ	หน้า
บาตรวิธีการผลิต	๑๑๒
ภาพเครื่องมืออุปกรณ์ใช้ในการทำบาตร	๑๑๓
ภาพประกอบ ที่ ๑.๑ ตัวอย่างค้อนสำหรับตีเหล็ก	๑๑๓
ภาพประกอบ ที่ ๑.๒ ตัวอย่างคีมสำหรับหักเหล็ก	๑๑๓
ภาพประกอบ ที่ ๑.๓, ๑.๘ ตัวอย่างแท่งเหล็ก- กรรไกรฉนวน	๑๑๔
ภาพประกอบ ที่ ๑.๕ ตัวอย่างลูกกะลอน	๑๑๕
ภาพประกอบ ที่ ๑,๒ เหล็กสำหรับทำบาตร	๑๑๗
ภาพประกอบ ที่ ๓,๔ โค้งและเชื่อมให้เป็นปากบาตร	๑๑๘
ภาพประกอบ ที่ ๕,๖ การตัดเหล็ก	๑๑๙
ภาพประกอบ ที่ ๗,๘,๙ เวย์เหล็ก	๑๒๐
ภาพประกอบ ที่ ๑๐,๑๑,๑๒ การติดกง	๑๒๑
ภาพประกอบ ที่ ๑๓,๑๔,๑๕ การจักหน้าวัวใช้ค้อนทุบ	๑๒๒
ภาพประกอบ ที่ ๑๖ การหักหน้าวัว	๑๒๓
ภาพการต่อबाट	
ภาพประกอบ ที่ ๑๗ การต่อबाट	๑๒๔
ภาพประกอบ ที่ ๑๘, ๑๙ การหยอดबाट - การเปล่าแล่นबाट	๑๒๕
ภาพประกอบ ที่ ๒๐ เตาในสมัยอดีต	๑๒๖
ภาพประกอบ ที่ ๒๒,๒๓ การยุบबाट	๑๒๗
ภาพประกอบ ที่ ๒๔,๒๕ การตีबाट	๑๒๘
การรมดำ	๑๒๘
ภาพประกอบ ที่ ๒๖ การรมดำ	๑๓๐
ภาพประกอบ ที่ ๒๗ บาตรเก่าขึ้นสนิม	๑๓๑
ภาพบาตรที่พระภิกษุ สามเณรใช้บิณฑบาต	๑๓๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บิณฑบาต หมายถึง อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระในภาษาไทยใช้ในความหมายว่า รัชของใส่บาตร พระที่ไปบิณฑบาต คือ ไปรับอาหารที่เขาจะใส่ลงในบาตร^๑ ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ เรื่อง ทรงอนุญาตให้บอก นิสสัย ๔ พระพุทธเจ้าทรงให้โอวาทพระสงฆ์ผู้บวชใหม่ ว่า “บรรพชาอาศัย โภชนะคือ กำข้าวอันหาได้ด้วยปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหกรรมในสิ่งนั้นตลอดชีวิต”^๒ ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เพราะว่าการบิณฑบาตนั้นเป็นการปฏิบัติตามพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงมอบบาตรเอาไว้ให้เป็นเครื่องมือสำหรับเลี้ยงชีพของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อต้องการให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระภิกษุกับชาวบ้าน โดยชาวบ้านถวายปัจจัย ๔ พระภิกษุก็ให้ธรรมะเป็นการตอบแทน การบิณฑบาตเป็นกิจ เป็นหน้าที่ เป็นกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ ต้องปฏิบัติในสมัยพุทธกาล เวลาที่พระพุทธเจ้าสนทนาปราศรัยกับภิกษุอาคันตุกะทั้งหลายมักจะตรัสถามด้วยข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ พวกเธอเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่ทะเลาะกัน อยู่จำพรรษาเป็นผาสุกหรือ และบิณฑบาตไม่ลำบากหรือ” นี่เป็นพุทธประเพณี และอีกข้อความหนึ่งว่า “ภิกษุ เธอยังสบายหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ บิณฑบาตไม่ลำบากหรือ?” นี่เป็นการชี้ให้เห็นว่าเรื่อง การบิณฑบาต นี้มีความสำคัญ เพราะการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ก็เพื่อศึกษาฝึกหัดพัฒนาตน แต่จะศึกษาฝึกหัดพัฒนาตนได้ก็ต้องมีเรี่ยวแรง มีพลังกำลัง มีการเป็นอยู่ที่เป็นไปได้ มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม หมายความว่าจะต้องมีอาหารบิณฑบาตที่เพียงพอ หรือที่เรียกว่า อาหารสัปปายะเพราะเหตุว่า พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นความสำคัญของอาหารบิณฑบาต ว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพของภิกษุสงฆ์

ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับพระสงฆ์บางรูปที่ไม่เข้าใจพระธรรมวินัย ประพฤติตนไม่เหมาะสมมุ่งหม้มไม่เรียบร้อย ไม่สำรวมระวัง บิณฑบาตในสถานที่ ที่เป็นอโคจรไม่เหมาะสม ในการรับอาหารบิณฑบาต ที่เกินความจำเป็น ปัญหาเหล่านี้ ก็จะส่งผลให้ชาวบ้านขาดความศรัทธาขาดความเลื่อมใส ในพระสงฆ์ ส่วนผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาแล้ว ก็เกิดการท้อใจ หรือเลิกศรัทธาไป เพราะ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๒.

^๒ วิ. มหา. (ไทย) ๔/๑๘๒/๑๕๗.

การบิณฑบาตไม่เป็นไปเพื่อเป็นการเผยแผ่หลักธรรมและวินัย แต่เป็นไปเพื่อความมักมากในลาภสักการะ โดยบิณฑบาตได้มาแล้วมีการนำไปจำหน่ายแจกเป็นการแสวงหารายได้ที่ไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยแต่เดิม

บิณฑบาตนี้ เกี่ยวข้องกับภิกษุสงฆ์โดยตรง อันเป็นที่มาของความประสงค์ที่จะทำการศึกษาวิจัย เรื่องการบิณฑบาตในฐานะ เป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ท่านพระอัสสชิท่านเดินบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ มีมารยาทก้าวไป ถอยกลับ แลเหลียว กู้แขน เขยิบแขน นำเลื่อมใส มีนัยน์ตาทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ ขณะนั้นอุปติสสมาณพ เห็นท่านแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง จึงตามไปพูดปราศรัย “อินทรีของท่านผ่องใส ผิงพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใครขอรับ”^๓ เป็นการเอากริยาทางกายเดินบิณฑบาตเป็นสื่อ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อุปติสสมาเห็นอาการสำรวจก็มีจิตน้อมศรัทธาในตัวท่าน ผู้วิจัยเห็นประโยชน์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความสำคัญและประโยชน์ที่จะพึงได้รับ จึงได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของการบิณฑบาตในพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓. ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาความหมายและความสำคัญของการบิณฑบาต บทบัญญัติต่างๆที่เกี่ยวกับการบิณฑบาต และจุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา

๓.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล ปฐมภูมิ

๓.๑.๑ การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๒ ขอบเขตข้อมูลทุติยภูมิ

^๓ ธรรมสภา, อัสสัมชิตมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่สถาบันบันลือธรรม), หน้า ๓๐.

๓.๒.๑ ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสาร ตำราวิชาการ ข้อมูล ข่าวสาร เทปบรรยาย รายการวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต บทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ บทบัญญัติ และจุดมุ่งหมายตอบให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ของการบิณฑบาตแบบดั้งเดิมในทาง พระพุทธศาสนาเถรวาท เท่านั้น

๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๔.๑ การบิณฑบาตมีความหมาย และความเป็นมาของการบิณฑบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๔.๒ วัฒนธรรมการบิณฑบาตในพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างไร

๔.๓ การบิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๕. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์ หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม เพื่อให้เกิดความชำนาญ และมีทักษะขยายออกแยกแยะ พิจารณาในประเด็นปัญหาต่างๆ

บิณฑบาต หมายถึง อาหารกิริยาที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ออกเดินรับอาหารในยามเช้า

กุศโลบายเผยแผ่ หมายถึง อุบายในการนำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา ไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับนับถือ

พุทธวงศ์ หมายถึง วงศ์ของพระพุทธเจ้า

อาชีวนปริสสุทธิ หมายถึง อาชีพที่บริสุทธิ์

ชุดงควัตร หมายถึง การถือเอาชุดงค้อยู่เป็นประจำ

โคจรบิณฑบาต หมายถึง การเดินรับก้อนข้าวจากชาวบ้านในยามเช้า

๖. ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ สอนนาค-สอนทิต ชีวิตพระ-ชีวิตพุทธ ว่าวิธีการรักษาพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุดก็คือ การบวชเข้ามาประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอน ให้พระธรรมและพระวินัยเข้ามาอยู่ในชีวิตจิตใจของตน พระอุปัชฌาย์ก็จะบอกบริวารที่จำเป็นสำหรับเลี้ยงชีพ ว่าการบรรพชานี้ต้องอาศัยอาหารจากชาวบ้านโดยการบิณฑบาตและยังเป็น

การตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ด้วย โดยตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด พ่อแม่เห็นลูกชายมุ่งมั่นหมั่นฝ่าเสี้ยนตำราธรรมะวังเรียบร้อยมาบิณฑบาตก็มีความปีติอึ้งใจ^๔

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่ ว่าพระภิกษุจะต้องมีชีวิตอยู่ด้วยการพิจารณา คือ ปัจจเวกขณัม บรรพชานี้อาศัยการบิณฑบาต พุดถึงกิจวัตร ๑๐ ประการ อันมี บิณฑบาตเป็นข้อแรก ว่ามีความมุ่งหมาย อย่างไร มีเจตนารมณ์ถึงการไม่หุงข้าวกิน แม้แต่สะสมอาหารไว้ก็ไม่ได้ เป็นต้น^๕

สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ กล่าวไว้ในหนังสือพุทธกิจ ๔๕ พรรษา กล่าวถึง พุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญตลอดระยะเวลา ๔๕ ปีนั้น ในแต่พรรษาประทับอยู่ ณ ที่ใด ทรงแสดงธรรมโปรดบุคคลใด ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องใด ทรงปฏิบัติตนอย่างไร ทรงเสด็จไปยังหมู่บ้านคาม นิคมน้อยใหญ่เพื่อโปรดสรรพสัตว์โลกให้พ้นจากทุกข์ แม้พระพุทธเจ้าจะเป็นศาสดาเอกของโลกก็ตาม แต่ก็ทรงปฏิบัติเยี่ยงภิกษุโดยทั่วไป คือในเวลาเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลาย^๖

จ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง ว่าอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างที่สุดของชีวิต ถ้าหากไม่มีอาหารก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เรื่องอาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสุขหรือศีลธรรมในสังคม ครอบครัวยุคที่ท้องของประชาชนยังว่างอยู่ยังมีความหิวโหยอยู่ จะให้คนมีศีลธรรมเป็นไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่ให้เทศนาสอนแก่คนที่กำลังหิว เพราะคนที่กำลังหิวนั้นสมาธิไม่มี แต่ก็ไม่ได้ให้กินอาหารอย่างฟุ่มเฟือย ทรงสอนให้พิจารณาก่อนฉัน ว่าที่ฉันไปนั้นไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อเล่น แต่ว่าเพื่อยังชีวิตให้เป็นไปที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมต่อไปเท่านั้น^๗

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ พุทธศาสนาตรรกะและวิจารณ์ ว่าชาวพุทธมีความเชื่ออยู่ว่าพระพุทธเจ้านั้นไม่ได้มีพระองค์เดียว แต่มีหลายพระองค์ซึ่งจะอุบัติมาโปรดชาวโลกเป็นยุคสมัย ยุคหนึ่งจะมีองค์หนึ่ง เรียกว่า พุทธกาล สิ้นยุคพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งแล้ว จะมี

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สอนนาค-สอนทิด ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒-๕๖.

^๖ วิเชียร มีผลกิจ สุริย์ มีผลกิจ รวบรวมและเรียบเรียง, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๓).

^๗ จ่านงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นอ้อแกรมมีจำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๓.

ช่วงว่างระยะเวลาหนึ่งก่อนองค์ใหม่จะมาเรียกว่า พุทธันดร และผู้ที่มาบวชในบวรพุทธศาสนา จะต้องถือนิสัยอย่างเคร่งครัด ได้แก่ บิณฑยาโลปโกชนะ บิณฑบาตเลียงชีพ ให้พิจารณาคุณค่าแท้ของอาหาร คือ เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย คุณค่าเทียม คือ ความอร่อย ความหรูหรา ฟุ่มเฟือย ความมัน ความสนุกสนาน^๔

สมทรง ปุณฺณฤทธิ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือ มรยาทชาวพุทธ ว่าชาวพุทธควรปฏิบัติต่อกันด้วยมารยาทที่ค้ำจุนถูกต้องทั้งทางกายวาจาและใจ ได้บอกวิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์ การถวายปัจจัยเครื่องไทยธรรม พิธีกรรมกับชาวพุทธ การใส่บาตร การกรวดน้ำ อนุโมทนา และการแผ่เมตตา เป็นต้น การทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์ นั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสร้างบารมีให้มากขึ้นเฉพาะตนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การทำบุญต่อกับภคินี จะต้องให้ถูกวิธีด้วย มิฉะนั้นจะกลับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาเสียเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สมณะจะต้องเป็นผู้ไม่โลภ ไม่สะสม^๕

พระมหามรวิษณุ ชาครเมธี (บุตรสาร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เนื้อหาของงานวิจัยเล่มนี้กล่าวถึง วิธีชีวิตความเป็นมา การศึกษา การบริหารจัดการ เรื่องเทคนิคการเผยแผ่ธรรม รวมทั้งหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ กล่าวถึงการบิณฑบาต ว่าเป็นวัตรปฏิบัติอีกข้อหนึ่งที่หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท ท่านให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ท่านบำเพ็ญข้อวัตร “บิณฑบาตดิถี” อย่างเสมอ ไม่ว่าจะไปที่ไหนๆก็ตาม เพราะท่านถือว่าการออกบิณฑบาตนอกจากจะเป็นการบำเพ็ญอาชีวปริสุทธิตีลแล้ว ยังเป็นการเผยแผ่พระศาสนาไปในตัวด้วย^๖

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือ สอนนาค-สอนจิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ ว่านอกจากอุปชฌาย์อาจารย์แล้ว ก็ยังต้องอาศัยวัตถุปัจจัย ๔ เพื่อเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ มิฉะนั้นก็จะไม่มีกำลังเล่าเรียนศึกษา ปัจจัยสำหรับเลี้ยงชีพของพระภิกษุ คือ อาหาร อาหารสำหรับพระภิกษุ เป็นอาหารที่ต้องอาศัยผู้อื่นเขามีศรัทธาแล้วถวายจึงจะฉันได้ จะไปหา หรือทำเอง โดยเที่ยวประกอบอาชีพ หรือแม้แต่ไปเก็บผลไม้ตกหล่นกินเองก็ไม่ได้ ต้องให้ปากท้องขึ้นอยู่กับ

^๔ เสถียรพงษ์ วรรณปก, พุทธศาสนาทรรสนะและวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘.

^๕ สมทรง ปุณฺณฤทธิ, มรยาทชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา), ๒๕๓๕, หน้า ๑๓๕.

^๖ พระมหามรวิษณุ ชาครเมธี (บุตรสาร), “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๖๕-๖๖.

เข้าไปได้ บรรดาธาตุชาติ ๗ ชนิด เมล็ดข้าวฟ่างนี้เป็นเมล็ดธาตุชาติอย่างเล็ก เมื่อชงนั้นอุตุให้กลับเป็นปกติด้วยผงเหล็ก หรือด้วยหมุด แล้งพึงอธิษฐานบาตรนั้นใหม่ภายใน ๑๐ วัน ^{๑๔}

การศึกษาวิเคราะห์การบิณฑบาตในฐานะที่เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เถรวาท การบิณฑบาตถือว่าเป็นกิจวัตรของพระสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ และเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปด้วย เพราะว่าการเดินบิณฑบาตเป็นการสงบกาย สงบใจ ดำรงระวางอินทรีย์ทั้ง ๖ และได้ส่งเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนที่ต้องการได้บุญกุศลไปในตัว จึงเป็นนโยบายที่ประเสริฐในการประกาศพระพุทธศาสนา

๗. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary investigation) โดยเป็นการค้นคว้าทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา งานวิจัยและเอกสาร มีลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๗.๑ ศึกษาจากคัมภีร์ เอกสาร ข้อมูล ทั้งที่เป็นหนังสือ คือ พระไตรปิฎก วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ตำราวิชาการ บทความต่างๆ จากห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ข่าวสาร หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ค้นหาจากอินเทอร์เน็ต รวมทั้ง CD-ROM และอื่นๆ ที่มีความหมายข้อมูลเกี่ยวข้อง ความสำคัญ บทบัญญัติ และจุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา

๗.๒ นำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์

๗.๓ นำเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัย เรียบเรียงเขียนเป็นงานวิจัย

๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๘.๑ ได้ทราบความเป็นมาของการบิณฑบาตในพระพุทธศาสนา

๘.๒ ได้ทราบวัฒนธรรมการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๘.๓ ได้ทราบว่า การบิณฑบาตเป็นแนวทางอย่างหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๑๔} ปัญญา ไช้บางยาง, พระวินัย ๒๒๗ พุทธบัญญัติจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ธรรมสภาสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๔.

บทที่ ๒

ความเป็นมาของการบิณฑบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า บาตร คือ ภาชนะสำหรับรองรับอาหารจากญาติโยมที่มีจิตศรัทธา ได้นำอาหารมาใส่บาตร ของภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ผู้บวชใหม่เข้ามาในพระพุทธศาสนา จะได้รับการบอกอนุศาสน์จากพระอุปัชฌาย์ ในขณะที่กำลังทำพิธีการบวชให้ได้รับรู้ อนุศาสน์ ๔ อย่าง มีเครื่องนุ่งห่ม , อาหาร, ที่อยู่อาศัย, ยารักษาโรค ในคำว่าอาหารนี้เอง ที่ได้มาจากการบิณฑบาต เพราะฉะนั้น “บาตร” จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำรงชีพของภิกษุ และสามเณร

บาตรนั้น จึงจัดเป็นบริวารถูกต้องตามพระวินัย และมีสิทธิ์มีบาตรได้ ๑ ใบเท่านั้นมากกว่านี้ไม่ได้ อาหารที่ชาวบ้านถวายนี้เรียกว่า “บิณฑบาตร” ต้องใช้ค่าแรงของตัวเองเดินไป เขาศรัทธาก็ใส่บาตรให้ เพราะพระเจ้าภิกษุจะไปหาเอง ทำเองก็ไม่ได้ ปากท้องขึ้นอยู่กับประชาชน การบิณฑบาตเป็นบริหารร่างของภิกษุ สามเณร พัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ และรู้คุณค่าของอาหาร จะฉันก็ฉันแต่พอดี พอเหมาะฉันด้วยการสำรวมระวัง ไม่ได้ฉันเพื่อเพิ่มพูนกำลังทางเพศ หรือประดับความสวยงาม แต่เพื่อเป็นการตั้งอยู่แห่งอรรถภาพ ฉะนั้นผู้วิจัศึกษาจะได้ธินาย ความหมายและความสำคัญของการบิณฑบาต โดยแยกออกเป็น ส่วน และตามลำดับต่อไป

๒.๑ ความหมายของคำว่า บิณฑบาต

คำว่า บิณฑบาต ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายกว้างขวาง สามารถอธิบายได้หลายอย่าง หลายแง่ ขึ้นอยู่กับว่าจะนำไปอธิบายในแง่ไหน บริบทไหน ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้แยกอธิบายความหมายของคำว่า บิณฑบาต ออกเป็นเป็น ๓ ความหมายด้วยกัน คือ ความหมายตามคำศัพท์ ความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจ และความหมายที่ให้ในสำนวนพูด ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายตามคำศัพท์

คำว่า บิณฑบาต มาจากภาษาบาลี คือ ปิณฑปาต ซึ่งป็นศัพท์ที่มาจากสองคำรวมกัน แปลว่า อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ, อาหารถวายพระ, รับอาหารที่เขาใส่ลงในบาตร °

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าบิณฑบาต

° พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๗.

แปลว่าอาหาร (ใช้สำหรับพระภิกษุสามเณร)เช่น รับประทาน มาจากภาษาบาลีว่าปิณฑปาต แปลว่า ก้อนข้าวที่ตัก^๒

พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า รับประทาน ตามศัพท์แปลว่า การตักแห่งก้อนข้าว อาหารที่ใส่ลงไปในบาตรของพระ^๓

พจนานุกรมไทย ฉบับพิศดาร ได้ให้ความหมายของคำว่ารับประทานแปลว่ารับของใส่บาตรก้อนข้าวที่ตักไป^๔

พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่า รับประทาน หมายถึง อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระ อาหารถวายพระ^๕

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า รับประทาน ตามตัวพยัญชนะแปลว่า การตกลงแห่งก้อนข้าว แต่โดยความหมายของคำนี้แล้วมีความหมายมากกว่านั้น หมายถึง การที่พระภิกษุไม่ต้องหุงหาอาหารเอง ไม่สร้างครัวเอง ไม่ให้เก็บสะสมอาหาร ให้ภิกษุอาศัยอาหารรับประทาน^๖

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า รับประทาน หมายถึงการตกลงแห่งก้อนข้าว เป็นคำเรียกก้อนข้าวที่เขาใส่ลงในภาชนะที่รองรับ เช่น บาตร เป็นต้น^๗

พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ ได้ให้ความหมายของคำว่า รับประทาน แปลว่า รับของใส่บาตร^๘

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๖.

^๓ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^๔ สมพร เจริญพงศ์, พจนานุกรมไทยฉบับพิศดาร, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๔.

^๕ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๗,

^๖ พุทธทาสภิกขุ, คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒.

^๗ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง; ๒๕๔๘), หน้า ๔๖๓.

^๘ ปิ่น มุทุกันต์, ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔) หน้า ๑๔๕.

๒.๑.๒ ความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒^๕ ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต หมายถึง กิริยาที่พระภิกษุสามเณรรับของที่เขานำมาใส่บาตร^๕

พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต ภาษาไทยใช้ในความหมายว่ารับของใส่บาตร เช่นที่ว่า พระไปบิณฑบาต คือ ไปรับอาหารที่เขาจะใส่ลงในบาตร^๖

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า บิณฑบาต ในคำวัด หมายถึง อาหารสำหรับถวายพระซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งใน ๔ สำหรับพระสงฆ์จะถวายโดยใส่บาตรหรือใส่ภาชนะอื่นใดก็เรียกเหมือนกัน^๗

พ. อ. ปิ่น มุกกันต์ บิณฑบาต หมายถึง การที่ภิกษุสามเณรไปรับอาหารที่เขาถวายโดยบาตรก็ได้ เช่น ใ้ว่า “พระออกไปบิณฑบาตกันแต่เช้า ยังไม่กลับจากบิณฑบาตเลย” มักเขียนผิดว่า บิณฑบาตโดยอาจเข้าใจว่าเป็นคำเดียวกับ บาตร ซึ่งออกเสียงเหมือนกัน^๘

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความหมายของการที่พระบิณฑบาต หมายความว่า เดินเพื่อรับการ ใส่บาตร หรือเดินเพื่อรับอาหารที่ชาวบ้านถวาย^๙

โดยทั่วไปคำนี้หมายถึงกิจวัตรของพระภิกษุสามเณร โดยการออกเดินถือบาตรเพื่อรับการถวายภัตตาหารหรือสิ่งของจากชาวบ้านในเวลาเช้า เรียกว่า การออกบิณฑบาต ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาต เอาไว้ว่าการบิณฑบาต เป็นกิจวัตรของพระภิกษุสามเณรพึงปฏิบัติ โดยมีการประพฤติกปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่าการบิณฑบาตเป็นกิจวัตรอันประเสริฐเรียกว่า “ การโปรดสัตว์ ” การออกบิณฑบาตจึงถือว่าเป็นการเผยและพระพุทธานุภาพอีกทางหนึ่งด้วย

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๒๖.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๗.

^๗ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, หน้า ๔๖๓.

^๘ ปิ่น มุกกันต์, ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา, หน้า ๑๔๕.

^๙ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย- อังกฤษ อังกฤษ - ไทย, หน้า ๑๒๔.

๒.๑.๓ บาตรเป็นบริวารในฐานะปัจจัย ๔

คำว่า “ปัจจัย” หมายถึง เหตุเป็นทางให้เกิดผล..^{๑๔} ที่มีความหมายในส่วนปัจจัย ๔ เป็นชื่อสาธารณ์ แก่ จีวร, บาตร, เสนาสนะ, และเภสัช ของภิกษุในพระพุทธศาสนา ในส่วนนี้จะขยายความคำว่า “บาตร” เท่านั้น

คำว่า “บาตร” หมายถึง ภาชนะชนิดหนึ่งสำหรับภิกษุสามเณรใช้รับอาหารบิณฑบาต..^{๑๕} บาตรเป็นบริวารที่สำคัญของภิกษุที่ต้องนำติดตัวไปด้วย จะขาดไม่ได้จำเป็นต้องมีบาตรใช้รับอาหารเลี้ยงชีพ

เมื่อย้อนประวัติการใช้บาตร เริ่มมีการใช้มาก่อนสมัยพุทธกาล อย่างเช่นการนำผลน้ำเต้า, เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ขนาดใหญ่ที่แห้ง เอามือถือออก ดินเผา กะโหลกผี เป็นต้นของนักบวชสันยาสี ที่ตัดก้านออกและใช้เชือกร้อยเป็นห่วงสำหรับใช้ถือ หรือหิ้ว หรืออาจจะคล้องที่บ่าด้วยก็ได้ เพื่อใช้รับอาหาร แต่อาหารส่วนใหญ่จะเป็นอาหารสด ที่จะต้องนำมาประกอบในการหุงต้มเอง แทนที่จะเป็นอาหารที่สุก^{๑๖}

สำหรับการใช้บาตรในพระพุทธศาสนา ภิกษุผู้ดำรงตนเป็นนักบวช เป็นผู้เว้นประกอบอาชีพอื่น มีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น เพราะคำว่า “ภิกษุ” แปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้ขอ มีปกติของการขอตามอย่างพระอริยะ คือไม่ออกปากขอ เพียงแต่ยืนนิ่งอยู่ ด้วยภิกขาจารวัตรเท่านั้น นี่เป็นอาการขอของพระอริยะทั้งหลาย บาตรที่นับว่าเป็นใบแรกในพุทธประวัติ ที่ทำวชิกรรมหาพรหมถวายบริวาร ซึ่งมีบาตรรวมอยู่ด้วยถวายต่อพระองค์

๒.๒ ความสำคัญของการบิณฑบาต

การบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่า วิถีชีวิตการเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์สามเณรนั้นขึ้นอยู่กับอาหารบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ประกอบอาชีพ ไม่ให้ทำการเกษตรกรรมเพราะปลูกเลี้ยงชีพเอง จะหุงต้มอาหารเองก็ไม่ได้ แม้แต่ผลไม้ที่ตกหล่นอยู่หากไม่มีผู้ประเคนให้จะหยิบฉวยเองก็ไม่ควร เพราะเป็นของ อภิปปิยะในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกความสำคัญของการบิณฑบาต ใน

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖) หน้า ๖๘๖.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๒.

^{๑๖} พระวิจิตร ฐานุตโร (เกิดไผ่ล้อม), “วิเคราะห์การใช้บริวารของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๓๓.

ฐานะเป็นแนวทางดำรงชีพของบรรพชิตดังนี้ คือ การบิณฑบาตเป็นกรณีกิจของบรรพชิต การบิณฑบาตเป็นพุทธวงศ์ การบิณฑบาตเป็นพุทธกิจ การบิณฑบาตเป็นอาชีวนิสาธุกิจ และการบิณฑบาตเป็นธุดงค์วัตร ดังรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ การบิณฑบาตเป็นกรณีกิจของบรรพชิต

การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกรณีกิจ คือกิจที่พระภิกษุสามเณรพึงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ความสำคัญข้อนี้จะเห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกนิสสัย คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตในวันอุปัชฌาย์ ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่าง ได้แก่ เทียวบิณฑบาต ๑ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑ อยู่โคนไม้ ๑ ฉันทาด้วยน้ำมูตรเน่า ๑ โดยเฉพาเนิสสัยข้อที่ ๑ คือการเทียวบิณฑบาต ดังปรากฏความในคำบอกนิสสัยของพระอุปัชฌาย์ตอนหนึ่งว่า บรรพชาอาศัยโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหกรรมในโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ สังฆภัต อุทเทศภัต นิมนตภัต สลากภัต ปักขิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิทิกภัต..^{๑๑}

จุดประสงค์ของการบอกนิสสัย ก็เพื่อต้องการให้ผู้ที่ยังบวชเข้ามาใหม่ได้รู้สิ่งที่สำคัญ สิ่งที่ทำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุต่างก็ต้องออกบิณฑบาตเลี้ยงชีพเป็นกิจวัตร ดังที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นพระภิกษุกลุ่มแรกในพระพุทธศาสนา ดำรงชีพด้วยการบิณฑบาต ได้อาหารมาก็แบ่งปันกันตามสมควร ดังความว่า “พระผู้มีพระภาคได้เสวยพระกระยาหารที่ท่านทั้งสามนำมาถวายแล้ว ก็ทรงให้โอวาทสั่งสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือ ด้วยธรรมิกถา ภิกษุ ๓ รูปเทียวบิณฑบาตแล้วนำสิ่งใดมา ทั้ง ๖ รูปก็ยังอดตภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งนั้น^{๑๒}

พระมหากัสสปเถระ ท่านมีปกติสมทานธุดงค์ ๓ ประการอย่างเคร่งครัด คือ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร การเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร และถือการอยู่ป่าเป็นวัตร จึงได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้ทรงธุดงค์ แม้ท่านถือการอยู่ป่าเป็นวัตร แต่ก็ยังออกมาบิณฑบาตตามหมู่บ้าน โดยไม่เลือกรับอาหารบิณฑบาตว่าเป็นบ้านของคนรวยหรือคนจน แม้ว่าท่านจะมีอายุมากแล้วก็ตาม ท่านก็ยังปฏิบัติข้อบิณฑบาตเป็นวัตรนี้มิได้ขาด ดังปรากฏความว่าท่าน พระมหากัสสปะอยู่ที่ถ้ำปีปผลิอุหา อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้

^{๑๑} วิ. ม. (ไทย) ๔/๑๒๘/๑๕๗.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๖.

หนัก ครั้งนั้นท่านพระมหากัสสปะหายจากอาพาธนั้นแล้วมีความคิดดังนี้ว่า “เอาละ เราควรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์”^{๑๕}

สมัยนั้นแล เทวดาประมาณ ๕๐๐ องค์ ถึงความชวนขวยเพื่อ ให้ท่านพระมหากัสสปะได้บิณฑบาต ท่านพระมหากัสสปะห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ องค์นั้นแล้วในเวลาเช้าครองอันตราสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ตามทางที่อยู่ของคนจนที่อยู่ของคนกำพร้า และที่อยู่ของช่างหูก^{๑๖}

พระมหาโมคคัลลานะ ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระบรมศาสดาในการอุปการะภิกษุผู้เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยคู่กับพระสารีบุตร พระสารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ยังบุตร ให้เกิดพระมหาโมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว ท่านเป็นอัครสาวกเบื้องขวา เป็นผู้มฤตฐานภาพมาก ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเป็นผู้มฤตฐานภาพท่านก็ยังออกเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ดังเนื้อความที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายด้วยภาษิตเหล่านี้ว่า “เราทั้งหลายถือการอยู่ป่าเป็นวัตร, ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร, พอใจอาหารในบาตรที่ได้มาด้วยการเที่ยวแสวงหา, เป็นผู้มิจิตมั่นคงด้วยดีภายใน, จึงทำลายเสนามัจจุราชได้”^{๑๗}

พระอานนท์ ผู้เป็นพุทธอนุชาได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ๕ ประการ คือ เป็นพหูสูต มีสติ มีคิมี ความเพียร และเป็นพุทธอุปัฏฐาก เพราะท่านอยู่ใกล้ชิดพระศาสดาได้ฟังธรรมที่ทรงแสดงแก่ตนเองและผู้อื่น ทรงจำไว้ได้มาก เป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ สงฆ์เลือกให้ท่านเป็นผู้วิสันนาพระสูตร ก็ออกบิณฑบาตเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกความว่าครั้งนั้นในเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครองอันตราสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยัง นิเวศน์ของสิริวัฑฒคหบดี^{๑๘}

พระรัฐฐุปาละ เป็นพุทธสาวกที่บวชด้วยศรัทธาอย่างจริงใจ ถึงกับบอกบิดามารดาว่า ขอยอมตายถ้าไม่ได้บวช เพราะเหตุนี้จึงได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดา เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ออกบิณฑบาตเป็นกิจวัตร ดังปรากฏในพระสูตร

^{๑๕} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กัลยาณธมฺโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕.

^{๑๖} บุ.อุ. (ไทย) ๒๕ /๖/๑๗๙-๑๗๙.

^{๑๗} บุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๑๔๙/๕๒๙.

^{๑๘} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กัลยาณธมฺโม) *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, อ่างน้ำเดียวกัน

ความว่า“ครั้นเวลาเช้าท่านพระรัฐฐูปาละครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังอุลลโกภุชิตนิคมขณะเที่ยวบิณฑบาตในอุลลโกภุชิตนิคมตามลำดับตรอกได้เข้าไปถึงนิเวศน์ของบิดาตน^{๒๓}

พระองค์คูลีมาล หนึ่งในจำนวนอสิคิมหาสาวก อดีตจอมโจรผู้มีนิ้วมือเป็นพวงมาลา เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ออกบิณฑบาตดำรงชีพเหมือนภิกษุรูปอื่นๆ ในการออกบิณฑบาตแรก ๆ ผู้คนต่างพากันหวาดกลัว วิ่งหนีกันอลหม่าน บ้างก็ขว้างปาก้อนหินใส่ ไม่มีใครถวายบิณฑบาตแม้ทัพพีเดียว แต่ท่านก็ยังออกบิณฑบาตเป็นประจำ ดังปรากฏความว่า“ครั้นเวลาเช้า ท่านพระองค์คูลีมาละครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ก่อนคืนที่บุคคลทั้งหลายขว้างไปทางอื่น ก็มาตกลงที่กายของท่านพระองค์คูลีมาล ท่อนไม้ที่บุคคลทั้งหลายขว้างไปทางอื่น ก็มาตกลงที่กายของท่านพระองค์คูลีมาล ก้อนกรวดที่บุคคลทั้งหลายขว้างไปทางอื่น ก็มาตกลงที่กายของท่านพระองค์คูลีมาล ท่านพระองค์คูลีมาลมีศีรษะแตก เลือดไหล บาตรก็แตก ผ้าสังฆาฏีกีขาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ^{๒๔}

พระภิกษุทิกกาฬโคธาบุตร ผู้เกิดในตระกูลสูง เป็นกษัตริย์ที่สละราชสมบัติออกบวช ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เกิดในตระกูลสูง ท่านมักเปล่ง อุทานในที่นั้น ๆ เสมอว่า สุขหนอ ๆ ท่านได้บันลือสีหนาทต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ความว่า“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เมื่อก่อน) ข้าพระองค์, เมื่อจะไปไหน นั่งคอยข้างไป, เมืองจะนุ่งห่มผ้า ก็นุ่งห่มผ้าเนื้อละเอียด,เมื่อจะบริโภค ก็บริโภคแต่ข้าวสาลีที่ราดด้วยเนื้ออันสะอาด,บัดนี้ ข้าพระองค์มีนามว่าภิกษุทิกะ,เป็นโอรสของพระนางกาฬโคธา,เป็นผู้เจริญ มีความเพียรต่อเนื่อง, ยินดีในอาหารที่บิณฑบาตได้มา ไม่ยึดมั่น เฟ่งพินิจอยู่, ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร,มีความเพียรต่อเนื่อง...^{๒๕}

พระภิกษุทิกะแม้เป็นถึงลูกกษัตริย์ อยู่อย่างสุขสบาย มีข้าทาสบริวาร แต่ท่านก็มีความกลัวอยู่เป็นปกติ เมื่อบวชเข้ามาเป็นพระภิกษุ กลายเป็นพุทธบุตรแล้ว ถึงแม้จะอยู่ในป่าก็ไม่หวาดกลัวหรือสะดุ้งกลัวสิ่งใด ๆ เพราะมีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่อาศัยลำแข้งของตนเองดำรงชีพตามพระวินัย มีความเป็นอยู่เสมอเหมือนกับภิกษุทั้งหลาย พระภิกษุทั้งหลาย ที่บวชเข้ามาสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิตที่ต้องอาศัยอาหารบิณฑบาต ด้วยการ

^{๒๓} ม. ม. (ไทย) ๑๓ / ๒๕๕/๓๕๕.

^{๒๔} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กฤษณมโฆ), *เขตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๒.

^{๒๕} อ่างแล้ว เรื่องเดียวกัน

ออกบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวัน คงปรากฏข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ครั้นในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอังตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี.”^{๒๖}

พระภิกษุสามเณรมีกำลังเรี่ยวแรง ก็สามารถออกบิณฑบาตด้วยการอาศัยลำแข้งของตัวเอง เพื่อแสวงหาอาหารจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาไม่ว่าจะเป็นตระกูลเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ดัง ภาษิตของพระสาวกมัตติยเถระที่กล่าวสอนธรรมแก่เจ้าของเรือน ความว่า “คนทั้งหลายย่อมมุ่งหาอาหารไว้เพื่อมิให้ทุกตระกูล ตระกูลเล็กละน้อย เราจะเที่ยวบิณฑบาตด้วยปลีแข้ง เพราะกำลังแข้งของเรายังมีอยู่”^{๒๗}

แม้แต่ภิกษุณีก็ต้องออกบิณฑบาตดำรงชีพเช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์สามเณร ดังมี ข้อความปรากฏอยู่มากมายในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงภิกษุณีออกบิณฑบาตในเวลาเช้า อาทิเช่น กิสาโคตมีภิกษุณี ผู้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศภิกษุณีทั้งหลาย ผู้ทรงจีวรเศร้าหมองดำรงชีวิตด้วยการบิณฑบาต ดังความว่า

ครั้นเวลาเช้า กิสาโคตมีภิกษุณีครองอังตราวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตร ภายหลังจากฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปยังป่าอันธวัน^{๒๘}

อุบลวรรณาภิกษุณี ผู้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ผู้มีฤทธิ์ และเป็นอัครสาวิกาฝ่ายซ้าย ดำรงชีวิตด้วยการบิณฑบาตเช่นกัน ดังปรากฏความว่าครั้นเวลาเช้า อุบลวรรณาภิกษุณีครองอังตราวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี..^{๒๙} นอกจากนี้ยังมีข้อความกล่าวถึงการออกบิณฑบาตของภิกษุณี ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า “ครั้นเวลาเช้า ภิกษุณีครองอังตราวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตตามที่ต่าง ๆ

จากตัวอย่าง การบิณฑบาตเป็นกิจวัตร ของพระภิกษุและภิกษุณีเพื่อดำรงชีวิตดังกล่าวมา ทำให้มองเห็นความสำคัญของการบิณฑบาตข้อนี้เป็นอย่างดี และได้ข้อสรุปว่า การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะเป็นกรณีกิจของบรรพชิต คือพระภิกษุภิกษุณีและสามเณรจะต้องกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน เพราะการบิณฑบาตนี้เป็นกิจ เป็นหน้าที่ของบรรพชิตที่พึงกระทำ ไม่ว่าจะเพ็งบวชเข้ามาใหม่หรือแม้จะบวชมานานแล้วก็ตาม โดยในตอนเช้า ๆ พระภิกษุภิกษุณีและสามเณรจะต้องถือบาตรออกไปรับภัตตาหารจากชาวบ้าน เข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้าน เพื่อเป็นการโปรดศรัทธาญาติโยมผู้มีกุศลจิต ผู้คิดสิ่งสมบุญ ผู้ต้องการคำจูนพระพุทธศาสนา ผู้ที่ต้องการจะถวาย

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๓/๑๖๕.

^{๒๗} จุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๔๘/๓๗๕.

^{๒๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๔/๒๑๕.

^{๒๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๖๖/๒๒๒.

อาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุภิกษุณีและสามเณร ฉะนั้น ในกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสามเณรจะต้องมีการบิณฑบาตนี้ด้วย

๒.๒.๒ การบิณฑบาตเป็นพุทธรวงค์

จากการศึกษาพบอีกว่า การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเป็นพุทธรวงค์ คือพระพุทธรเจ้าทุก ๆ พระองค์ในอดีตได้ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมา คงจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระพุทธรเจ้าเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ ได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบจึงรีบเสด็จไปยืนเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธรเจ้าตรัสว่า “เข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไรพระองค์จึงทำให้หม่อมฉันได้อาย วงศ์ของเราเป็นวงศ์ กษัตริย์ ไม่เคยมีกษัตริย์องค์ใดออกไปเที่ยวภิกขาจารเช่นนี้”^{๓๐} พระพุทธรองค์ตรัสว่า “มหาบพิตร คำว่าวงศ์กษัตริย์นั้นเป็นวงศ์ของพระองค์ ส่วนวงศ์ของอาตมาภาพอันมีพระที่บึงกรพระพุทธรเจ้า เป็นต้นนั้น ชื่อว่าพุทธรวงค์ ซึ่งสำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยภิกขาจารเท่านั้น” แล้วตรัสพระคาถาว่า “บุคคลไม่ควรประมาทในบิณฑบาตที่ตนได้รับ”^{๓๑}

จากเนื้อความที่ยกมาเป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธรเจ้าทุก ๆ พระองค์ อันมีพระที่บึงกรพุทธรเจ้า เป็นต้น หรือที่เรียกว่า พุทธรวงค์ ล้วนแล้วแต่มีวิถีการดำรงชีวิต เนื่องด้วยผู้อื่น อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นเลี้ยงชีพ อุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ดังเนื้อความปรากฏชัดในพระประวัติอดีตชาติของพระพุทธรเจ้า ความว่า

พระพุทธรเจ้าผู้ยอดเยี่ยมในโลก

ทั้งที่เป็นอดีตและปัจจุบันทุก ๆ พระองค์

ได้เสด็จขึ้นสู่ปราสาทของเราแล้ว

หมู่พระอริยะเหล่านั้น เป็นผู้หมดจดจากกิเลส

อันข้าพเจ้านิมนต์ล้นจนอ้อมหน้า ด้วยน้ำตาลกรวด

น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และข้าวอย่างดี^{๓๒}

^{๓๐} คณาจารย์เลี้ยงเซียง, พุทธประวัติ ฉบับมาตรฐาน น.ศ.ตรี. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

^{๓๑} วิเชียร มีผลกิจ สุริย์ มีผลกิจ, รวบรวมและเรียบเรียง, พระพุทธรกิจ ๔๕ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

^{๓๒} พุ. อป. (ไทย) ๓๒/๒๔-๒๘/๕.

พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปังกร พระองค์และภิกษุทั้งหลายต่างก็มีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นเขาถวาย ดังปรากฏเนื้อความอันว่าด้วยพระประวัติของพระที่ปังกรพุทธเจ้า ความว่า

ครั้งนั้น ชนเหล่านั้นทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปังกร

ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลกพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ให้เสวยและฉันแล้ว^{๓๓}

สมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ และภิกษุทั้งหลายต่างก็มีวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นเขาถวาย ดังปรากฏเนื้อความอันว่าด้วยพระประวัติของพระพุทธเจ้าโกณฑัญญะว่า

พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ

ครั้งนั้น เราเป็นพระมหากษัตริย์มีนามว่าวชิตาวี

เราได้อังคาส(ถวายอาหาร)ภิกษุประมาณ ๑๐๐๐๐ โกฏิ

พร้อมด้วยพระผู้ทรงเป็นที่พึ่งอันเลิศของสัตว์โลก

ให้อิ่มหนำด้วยอาหารอันประณีต^{๓๔}

พระพุทธเจ้าพระนามว่าพระมังคลพุทธเจ้า ก็อาศัยอาหารบิณฑบาตที่มีผู้อื่นถวายดำรงชีพ ดังปรากฏความว่า

พระพุทธเจ้าพระนามว่ามังคละ

สมัยนั้น เราเป็นพราหมณ์มีนามว่าสุรุจิ

เราได้เข้าเฝ้าพระศาสดาพระองค์นั้น

ครั้นแล้วได้อังคาสให้อิ่มหนำด้วยน้ำนมโค^{๓๕}

พระพุทธเจ้าพระนามว่าโสภิตะพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวก ก็เป็นอยู่ด้วยอาหารที่มีผู้อื่น

เขานำมาถวาย ดังปรากฏความว่า

พระพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่พระนามว่าโสภิตะ

สมัยนั้น เราเป็นพราหมณ์มีนามว่าสุชาตะ

เราได้อังคาสพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งสาวกให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ^{๓๖}

^{๓๓} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑/๕๕๒.

^{๓๔} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๗-๑๐ / ๕๕๗.

^{๓๕} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๘ - ๑๑ / ๖๐๒ - ๖๐๓.

^{๓๖} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓/๘-๑๒/๖๑๕.

พระภิกษุสงฆ์พร้อมทั้งพระพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี ก็มีวิถีชีวิตเป็นอยู่ด้วย
อาหาร ที่มีผู้อื่นนำมาถวาย ที่เรียกว่าอาหารบิณฑบาต ดังความว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี
สมัยนั้น เราเกิดเป็นยักษ์ผู้มีฤทธิ์มาก วางอำนาจ
ได้อังคาสพระองค์ผู้ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก
พร้อมทั้งพระสงฆ์ให้อิ่มหน้าด้วยข้าวและน้ำแล้ว^{๓๗}

พระพุทธเจ้าพระนามว่านารทะ ก็อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นดำรงชีพเช่นกันดัง
ปรากฏความว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่านารทะ
สมัยนั้น เราเป็นชฎิลผู้มีตบะแก่กล้า
แม้ครั้งนั้น เราก็ได้อังคาสพระศาสดา
และบริวารชนให้อิ่มหน้าด้วยข้าวและน้ำแล้ว^{๓๘}

พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ต่างก็อาศัยอาหารจากผู้อื่น
เป็นอยู่ ดังปรากฏความว่า

พระศาสดาพระนามว่าปทุมุตตระ
สมัยนั้น เราเป็นชฎิลมีชื่อวารุฑฐิกะ
ได้ถวายผ้าพร้อมทั้งภัตตาหารแก่พระสงฆ์
มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน^{๓๙}

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะก็เป็นอยู่โดยอาศัยอาหารจากผู้อื่นถวายดำรงชีพ ดัง
ปรากฏความว่า

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ
สมัยนั้น เราเป็นดาบสมิชื่อว่ามงคล มีเดชรุ่งเรือง
เราได้นำผลหว่ามาถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ^{๔๐}

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขีพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ต่างก็อาศัยอาหารจากผู้อื่นที่เขานำมา
ถวายดำรงชีพ ดังปรากฏความว่า

^{๓๗} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๘- ๑๓ / ๖๒๔ - ๖๒๕.

^{๓๘} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๑๐ - ๑๔ / ๖๓๕.

^{๓๙} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓ / ๘- ๑๑ / ๖๔๐.

^{๔๐} บุ. พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖-๕/๖๗๑.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสีจี ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
สมัยนั้น เราเป็นกษัตริย์มีนามว่าอรินทมะ
ได้อังคาสพระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน
ให้อิ่มหน้าด้วยข้าวและน้ำ^{๔๑}

พระพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู ก็อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นดำรงชีพ เป็นอยู่ด้วย
อาหารที่ผู้อื่นถวาย ดังปรากฏความว่า

พระชินเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่พระนามว่าเวสสภู
สมัยนั้น เราเป็นกษัตริย์มีนามว่าสุทัสสนะ
ทูลอาราธนาพระมหาวีรเจ้า แล้วถวายทานอันมีค่ามาก
ใ้บุชชาพระชินเจ้าพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ด้วยข้าว น้ำ และผ้า^{๔๒}

พระพุทธเจ้าพระนามว่ากุกสันธะ ก็อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นเป็นอยู่ ดำรงชีพด้วย
ของที่ผู้อื่นนำถวาย ดังความว่า

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากุกสันธะ
สมัยนั้น เราเป็นกษัตริย์มีนามว่าเขมะ
ใ้ถวายทานมิใช่น้อยในพระตถาคตและในสาวกผู้ชินบุตร
ถวายบาตร จีวร ยาหยอดตา ชะเอมเครีอ
ถวายสิ่งนั้น สิ่งนี้ ที่ประเสริฐยอดเยี่ยม
ทุกอย่างตามที่ภิกษุสงฆ์ปรารถนา^{๔๓}

ในสังยุตนิคาย นิทานวรรค อันว่าด้วยเปรตกีนคูลเพศชาย กล่าวถึงพระพุทธเจ้าพระ
นามว่ากัสสปะ ทรงรับฉันภัตตาหารที่มีผู้อื่นนำมาถวาย แม้ผู้ถวายจะกลั่นแกล้งนำคูลเทลงใน
อาหารนั้นก็ตาม ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรตนั้นเคยเป็นพราหมณ์ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นั้นนิมนต์
พระภิกษุสงฆ์ในพระศาสนาของพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ฉันภัตตาหารแล้วเทคูลลงใส่ราง
จนเต็ม สั่งให้คนบอกเวลาอาหารว่า ขอท่านผู้เจริญทั้งหลายจงฉันอาหาร และนำไปให้พอแก่ความ
ต้องการเถิด”^{๔๔}

^{๔๑} บ. พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖-๘/๖๕๑.

^{๔๒} บ. พุทธ. (ไทย) ๓๓/๗-๑๐/๖๕๖.

^{๔๓} บ. พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖-๘/๗๐๒.

^{๔๔} ต.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๑๓/๓๐๘.

ประวัติในอดีตชาติของพระอัมพภูผลทายกเถระ ได้กล่าวถึงอดีตพระพุทธเจ้าพระนามว่า
 สตรังสีผู้มีวิถีชีวิตเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาต ทรงเสด็จออกบิณฑบาตเป็นกิจวัตร ความว่า

พระผู้มีพระภาคสัมพุทธเจ้า (พระปัจเจกพุทธเจ้า)พระนามว่าสตรังสี
 ผู้เป็นพระสขัมภู ผู้ไม่ทรงพ่ายแพ้
 ทรงประสงควิวะก ได้เสด็จออกโคจรบิณฑบาต^{๔๕}

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าในอดีตพระพุทธเจ้าทุกๆพระองค์ที่อุบัติขึ้นในโลก
 ล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิตดำรงชีพอยู่ด้วยการบิณฑบาต ต่างก็อาศัยอาหารบิณฑบาตที่ผู้อื่นน้อมนำ
 ถวายซึ่งก็เป็นการยืนยันว่า การบิณฑบาตเป็นพุทธวงศ์ คือ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ทรงปฏิบัติสืบ
 ต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็พระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็จะต้องปฏิบัติอย่างนี้ อันเป็นการ
 ชี้ให้เห็นความสำคัญของการบิณฑบาตในฐานะที่เป็นพุทธวงศ์

๒.๒.๓ การบิณฑบาตเป็นพุทธกิจ

การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็น พุทธกิจ คือ กิจที่พระพุทธเจ้าทรง
 ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อทรงอนุเคราะห์แก่อุღลสัตว์โลกให้เป็นสุข ให้บรรลุมะธรรม
 ด้วยพระอหยาศัยอันเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ไม่ว่าจะพระพุทธองค์ จะประทับอยู่ ณ ที่ใด ทั้ง
 ในพรรษากาลและนอกพรรษากาล โดยมีได้คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อย หรือความยากลำบากแต่
 ประการใดนับตั้งแต่ตรัสรู้ตรารบจนเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษา ก็มีได้ทรง
 ละพุทธกิจ ๕ ประการคือ กิจในปุเรกัต กิจในปัจฉากัต กิจในปฐมยาม กิจในมัชฌิมยาม และกิจใน
 ปัจฉิมยาม กิจวัตรประจำวันที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญตลอด เรียกว่า พุทธกิจ มี ๕ ประการ คือ

๑. ปุพพณเห ปิณฑปาตญจ หมายถึง เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต
๒. สายณฺเห ฐมฺมเทศน์ หมายถึง เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
๓. ปโทเส ภิกฺขโรวาท หมายถึง เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ
๔. อทฺตรตฺเต เทวปญฺหนิ หมายถึง เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา
๕. ปจฺจุสฺเสว คเต กาลे ภพฺพาภพฺเพ วิโลกฺหนิ หมายถึง เวลาจวนสว่างทรงตรวจ

พิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรด^{๔๖}

กิจในปุเรกัต คือ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาตและแสดงธรรมโปรดมหาชนผู้คน
 ส่วนมากให้ความสนใจเฉพาะการแสดงธรรมโปรดมหาชนโดยลื้มการเสด็จออกไปเพื่อบิณฑบาต
 พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ หลังจากปฏิบัติพระสรีระแล้ว ครั้นได้เวลาภิกขาจาร

^{๔๕} พ.อุป.(ไทย) ๓๒/๑/๕๖๓

^{๔๖} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๕.

ทรงครองจีวร ถือบาตร เสด็จดำเนินไปบิณฑบาตยังคามนิคมบางครั้งเสด็จไปเพียงพระองค์เดียว บางครั้งมีภิกษุสาวกตามเสด็จ^{๔๗}

จากพุทธกิจทั้ง ๕ ประการนี้ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อการบิณฑบาต ซึ่งเป็นกิจวัตรที่พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติมิได้ขาดไม่ว่าจะเสด็จไป ณ ที่แห่งหนใด ในเวลาเช้าพระพุทธองค์ก็จะเสด็จออกบิณฑบาตเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ ดังข้อความที่พระองค์ตรัสกับพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ เราอาศัยหมู่บ้านหรือตำบลใดในโลกนี้อยู่ ในเวลาเช้า เราครองอันตราวาสก ถือบัตรและจีวร เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือตำบลนั้นแล เพื่อบิณฑบาต”^{๔๘}

ในพระไตรปิฎกจะมีข้อความมากมายที่กล่าวในลักษณะนี้ว่า “ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตราวาสก ถือบัตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังหมู่บ้าน เสด็จเข้าไปยังในเมือง เสด็จเข้าไปยังนครเพื่อบิณฑบาต ” จากตัวอย่างข้อความนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญต่อการบิณฑบาตได้เป็นอย่างดี การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นถึงพระศาสดา เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวันมิได้ขาด หรือที่เรียกว่า พุทธกิจ

๒.๒.๔ การบิณฑบาตเป็นอาชีพปริสุทธิ

การบิณฑบาต ถือว่าเป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ เพราะเป็นการเข้าไปบิณฑบาตอย่างใจบริสุทธิ์ ไม่ได้ไปบังคับให้ใครมาใส่ข้าว ไม่มีเรียกร้องขอจากใคร ผู้ใดมีจิตศรัทธาใส่ข้าวปลาอาหารแกงกับก็รับเอาแต่พอดี ไม่เอามากเกินไป การฉันอาหาร, หรือการรับบิณฑบาตมาฉัน ต้องมีจิตถึงหน้าที่อันนี้เสมอ และรู้ว่าเราได้ทำหน้าที่อันนี้แล้ว และมีสิทธิ์ที่จะไปรับอาหารบิณฑบาตมาฉัน ดังนั้นเราจึงพยายามสุดความสามารถ ที่จะบำเพ็ญกิจหน้าที่พรหมจรรย์ให้สมบูรณ์แล้งยังไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามที่รับรู้ และศึกษาปฏิบัติมา^{๔๙}

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ได้บันทึกพุทธพจน์ ไว้ว่า “เราอาศัยหมู่บ้านหรือตำบลใดในโลกนี้อยู่ ในเวลาเช้า ครองอันตราวาสก ถือบาตรจีวร เข้าไปสู่หมู่บ้านหรือตำบลนั้นแล เพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาต หลังจากฉันเสร็จแล้วเข้าสู่ชายป่า กวาดหญ้าหรือใบไม้ที่มีอยู่ในที่นั้น รวมเข้าเป็นกองแล้วนั่งขัดสมาธิ ตั้งตรง ดำรงสติไว้มั่น รู้ชัดอย่างนี้ว่า เราละราคะ โทสะ โมหะได้เด็ดขาดแล้ว ตัณหาถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนนี้แล้ว เหลือแต่พื้นที่ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ถ้าเราผู้เป็นอย่างนี้จงกรมอยู่ในสมัยนั้นที่จงกรมของเรานั้นชื่อว่า

^{๔๗} วิเชียร มีผลกิจ สุริย์ มีผลกิจ รวบรวมและเรียบเรียง, พระพุทธกิจ๔๕ พรรษา, หน้า ๑๖.

^{๔๘} อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐ / ๖๔ / ๒๔๕- ๒๕๐.

^{๔๙} พุทธทาสภิกขุ, บวชทำไม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๕.

เป็นของพระอริยะ ถ้าเราผู้เป็นอย่างนี้ยืนอยู่ ฯลฯ นั่งอยู่ ฯลฯ นอนอยู่ ในสมัยนั้นที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ของเรานั้นชื่อว่าเป็นของอริยะ”^{๕๐}

ในอดีตตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาลคำว่า ภิกขุ เป็นคำที่มีใช้กันอยู่ทั่วไปแล้ว สำหรับใช้เรียกนักบวช ผู้ละบ้านเรือน ผู้ออกบำเพ็ญเพียรแสวงหาความสุข ผู้ดำเนินชีวิตด้วยการขอ มีชีวิตอยู่ด้วยของที่เขาให้ คำๆ นี้มาจากคำว่า ภิกขะ แปลว่า ผู้ขอ ภิกขุ แปลว่า ผู้มีการขอ แม้บวชเป็นคนไม่มีเหย้าเรือน มีแต่ภาชนะแห่งคนขอทานถืออยู่ ก็ไม่ทำใคร ๆ ในโลกให้เดือดร้อน การบรรพชาขึ้นประเสริฐกว่าความเป็นจักรพรรดิ^{๕๑}

คนขอทานนั้นคือคนที่หมดปัญญาที่จะช่วยตัวเองจึงดำรงชีวิตด้วยการขอผู้อื่นกิน ภาษาไทยเรียกว่า ยาก ส่วน วมพิท นั้นจะใช้ศิลปะอะไรบางอย่างแลกเปลี่ยน สำหรับการขอของพระภิกษุนั้น เป็นการขออย่างผู้มีสิทธิ์อันชอบธรรม เพราะเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้ประพฤติกวามดี และบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง เมื่อทำหน้าที่อย่างนี้อยู่ จึงมีสิทธิ์ที่จะขอ ไม่ถือว่าเป็นหนี้ เพราะว่าการทำความดีนั้นมีค่ามากกว่าวัตถุสิ่งของที่ขอ

ในอัฐิเสนาชค กล่าวถึงการดำรงชีวิตของอริยสาวก ไว้ว่า พระอริยะทั้งหลายย่อมไม่ออกปากขอ นอกจากจะบิณฑัง ด้วยภิกขาจารวัตรเท่านั้น ไม่แสดงวิการทางกายหรือวาจาอย่างใดอีก นี่เป็นอาการของพระอริยเจ้าทั้งหลาย” ซึ่งชี้ให้เห็นกริยาอาหาร ชี้ให้เห็นถึงกริยาอาการในการขอของพระอริยเจ้า อันเป็นแบบให้อ่อนนุชนคนรุ่นหลัง^{๕๒}

พุทธทาสภิกขุ ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องการขอของพระภิกษุนี้ไว้ว่า กริยาอาการที่ใช้ในการขอนั้น พระพุทธองค์ห้ามไม่ให้เฝ้าปากขอหรือไม่ให้แสดงอาการขอ แต่ให้ขอโดยการถือบาตรไปแสดงตัวในที่ ๆ เหมาะสม ถ้าคนเขามีศรัทธาเขาก็จะใส่อาหารให้เอง นี่เป็นธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณ เมื่อขออย่างนี้ไม่ได้ก็ยอมอด พระภิกษุจะต้องไม่แสดงอาการขอด้วยการกระทำอะไรชนิดที่ไม่น่านดู^{๕๓}

การเลี้ยงชีวิตของพระภิกษุผู้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการขอ ต้องรู้จักวิธีการขอ รู้จักกาลที่ควรขอ รู้จักประโยชน์อันเกิดจากการขอ การขอนั้นจึงจะเป็นประโยชน์สำหรับตนเองและไม่ทำให้

^{๕๐} อจ. ติก. ๒๐ / ๖๔ / ๒๕๑.

^{๕๑} พุทธทาสภิกขุ, บวชทำไม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๘๕.

^{๕๒} เสถียรพงษ์ วรรณปก, พุทธศาสนาทรรสและวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕.

^{๕๓} พุทธทาสภิกขุ คำสอนผู้บวช ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๑-๗๓.

ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย ดังข้อความปรากฏในชาดก อันว่าด้วยเรื่องของพระราชธรรมาภิษิต
เสนะ ความว่า

ผู้ใดเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการขอ
ไม่ขอสิ่งที่ควรขอในกาลอันควร
ผู้นั้นทำลายผู้อื่นเสียจากบุญ
ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ไม่ได้
ส่วนผู้ใดเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการขอ
ขอสิ่งที่ควรขอในกาลอันควร
ผู้นั้นทำผู้อื่นให้ได้บุญ
ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ได้

ฤทธิอัฏฐิเสนะทูลว่า

ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมไม่ขอเลย
ส่วนนักปราชญ์ควรจะรู้อเอง
พระอรិยะเพียงเจาะจงยื่นเท่านั้น
นี่เป็นการขอของพระอริยะ^{๕๔}

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในพระวินัย ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรประกอบ
อาชีพดำเนินชีวิตอย่างชาวบ้าน เช่น ประกอบอาชีพกสิกรรมหรือธุรกิจอื่น ๆ ดังความว่า “กั
ภิกษุใดทำ การค้าขายประการต่าง ๆ ต้องอาบัติ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้
พระภิกษุเป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย ไม่ให้ประจบคฤหัสถ์เพื่อหวังอยากได้ลาภ
สักการะ แต่ให้ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย ดังความว่า

ภิกษุไม่พึงดำรงชีวิต ในการซื้อขาย
ไม่พึงก่อกิเลสเป็นเหตุว่าร้ายในที่ไหน ๆ
ไม่พึงเกี่ยวข้องกับบ้าน และไม่พึงพูดเลียบเคียงกับคน
เพราะอยากได้ลาภ

คำว่า “ ภิกษุไม่ดำรงชีวิตในการซื้อขาย” คือ ภิกษุเมื่อไม่ทำความถ่อถวง หรือไม่
ปรารถนาทำไร ไม่แลกเปลี่ยนบาตร จีวร หรือบริวารอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งกับสหธรรมิก ๕ จำพวก
(ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร สามเณรี).^{๕๕}

^{๕๔} พ. ชา. (ไทย) ๒๓/๕๔-๕๕/๒๖๔-๒๖๕.

^{๕๕} พ.ม. (ไทย) ๒๕ / ๑๖๔ / ๔๖๑ - ๔๖๕

การดำรงชีวิตอยู่ด้วยพระธรรมวินัย เป็นการดำเนินวิถีชีวิตที่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุผลว่า ชาวบ้านให้การอุปถัมภ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เผยแผ่ธรรมะ ให้มีชีวิตรอยู่และทำกิจการหน้าที่ บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระศาสนาและต่อสังคมได้ สะดวกยิ่งขึ้น จึงสมควรแก่การรับอาหารบิณฑบาต สมควรแก่การเคารพบูชาของชาวบ้าน ดังบทสนทนากันระหว่างภิกษุณีโรหิณีกับบิดา ความว่า

บิดา ถามว่า

แม่โรหิณีผู้เจริญ เจ้าหลับก็พูดว่า “สมณะ”

ตื่นก็พูดว่า “สมณะ”

สรรเสริญแต่สมณะเท่านั้น

โรหิณี ลูกถวายข้าวและน้ำอย่าง ไพนุลย์แก่เหล่าสมณะ

พอขอถาม เดียวนี้ เพราะเหตุไรเหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของคุณ

พวกสมณะไม่ชอบทำงาน เกียจคร้าน

อาศัยแต่ของที่คนอื่นให้เลี้ยงชีพ

หวังแต่จะได้ ชอบของอร่อย

เพราะเหตุไร เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของคุณ

ภิกษุณีโรหิณีตอบบิดาว่า

สมณะทั้งหลายชอบทำงาน ไม่เกียจคร้าน

ทำแต่การงานที่ประเสริฐสุด จึงละระคะโทสะได้

เพราะเหตุนั้น เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของคุณ

สมณะเหล่านั้น หลีกออกจากหมู่บ้านใดไป

ไม่เหลียวแลอย่างกังวลในหมู่บ้านนั้น

ไปอย่างไม่มีเยื่อใยเลย

เพราะเหตุนั้น เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของคุณ

สมณะเหล่านั้น ไม่เก็บสะสมทรัพย์สมบัติไว้ในขุ้งฉาง

ในหม้อ และในกระเช้า แสวงหาแต่อาหารที่สำเร็จแล้ว

เพราะเหตุนั้น เหล่าสมณะจึงเป็นที่รักของคุณ

สมณะเหล่านั้น ไม่รับเงิน ทอง และรูปียะ

เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

เพราะเหตุนี้แหละ สมณะจึงเป็นที่รักของลูก^{๕๖}

พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดกสิการทวาทพราหมณ์ ถึงเรื่องการทำนาในทางพระพุทธศาสนา จนทำให้กสิการทวาทพราหมณ์มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงรับ โดยให้เหตุผลว่า พระองค์ไม่บริโภคโภชนะที่ได้มาโดยการจับก่อก่อม และกล่าวต่อไปว่า พราหมณ์เมื่อธรรมมีอยู่ การเลี้ยงชีพแบบนี้ก็ยังมีอยู่ พระพุทธองค์ทรงเคารพธรรม การบิณฑบาตเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์ในทางธรรม เป็นการปฏิบัติเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก ดังปรากฏความว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ไม่รับโภชนะที่ได้มาจากการจับก่อก่อม

พราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่

การเลี้ยงชีพแบบนี้ก็มีอยู่

อนึ่ง ท่านจงบำรุงพระชีนาสพ

ผู้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

มีความคะนองสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำ

เพราะว่าการบำรุงนั้น

เป็นเขตบุญของผู้แสวงบุญ^{๕๗}

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญภิกษุที่ดำเนินชีวิตโดยไม่อาศัยศิลปะเลี้ยงชีพ ผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ตนและผู้อื่นเป็นสำคัญ ตั้งใจบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อละความยึดมั่นถือมั่นอะไรใด ๆ ในโลก ว่าเป็นเรา เป็นของของเรา มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สรรวมดังความว่า

ผู้ใดไม่อาศัยศิลปะเลี้ยงชีพ เป็นอยู่เรียบง่าย

มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ สรรวมอินทรีย์

หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง

ไม่ต้องแล่นไปในโอคะ (ในอายตนะทั้ง ๖)

ไม่มีการยึดถือของเรา

ไม่มีความหวัง กำจัดมารได้แล้ว เทียวไปผู้เดียว

ผู้นั้นถือว่า ภิกษุ^{๕๘}

^{๕๖} บุ.เถรี. (ไทย) ๒๖ / ๒๓๑-๒๓๕ / ๖๐๐- ๖๐๒.

^{๕๗} บุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๓-๓๒/๕๑๓-๕๑๔.

ในชาดกได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของนักบวชไว้ว่า นักบวชมีบาตรเพียงใบเดียวที่เป็นเครื่องมือสำหรับเลี้ยงชีวิต อาศัยบาตรเลี้ยงชีพ โดยไม่เป็นการเบียดเบียนผู้ใด ไม่แก่งแย่งช่วงชิงไม่แสวงหาในทางที่ไม่ชอบธรรม หรือกระทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ดังเนื้อความที่ฤาษีโพธิสัตว์ได้กล่าวกับสัษหอำมาตย์ว่า

พราหมณ์ นำดิเคยนการไถ่ยศ
และการได้ทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิต
เป็นเหตุให้ประสบความพินาศ
หรือประพฤตินี้ไม่เป็นธรรม
ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ
การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการแสวงหาโดยไม่ชอบธรรม
ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ
ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลก
การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการครองราชย์สมบัติ^{๕๕}

สมณะศากยะบุตร พึงเป็นผู้บริ โภคปัจจัยอันไม่มีโทษ ประพฤติอยู่ผู้เดียว ดีกว่าการที่จะเลี้ยงชีพในทางที่ไม่ชอบธรรม ด้วยการพุดจาโกหกหลอกลวงปลิ้นปล้อน การประกอบเครื่องงานวิชา เป็นหมอดูทำนายลักษณะ เป็นต้น ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ความว่า

“บุคคลผู้บริ โภคปัจจัยที่ไม่มีโทษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ได้แล้ว ได้รับแล้วสมหวังแล้ว ประสพแล้วซึ่งปัจจัย เลี้ยงชีพโดยชอบธรรม โดยยุติธรรม มิใช่ด้วยการโกหก มิใช่ด้วยการพุดเลียบเลียง มิใช่ด้วยการทำนินทา มิใช่ด้วยการกำจัดคุณเขา มิใช่ด้วยการต่อลาถด้วยลาถ มิใช่ด้วยการให้ผลไม้มิใช่ด้วยคำพุดมุงให้เขารู้จักตน มิใช่ด้วยคำพุดเหลวไหล มิใช่ด้วยเครื่องงานวิชา มิใช่ด้วยการเดินสื่อสาร มิใช่ด้วยเวทกรรมมิใช่ด้วย นวกรรม มิใช่ด้วยการใช้ก้อนข้าวตอบแทนก้อนข้าว มิใช่ด้วยการให้และการเพิ่มให้ นี้เรียกว่า บุคคลผู้บริ โภคปัจจัยอันไม่มีโทษ”

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอนนทว่า ภิกษุที่ประพฤติเลวทราม ๔ ประเภท หาเลี้ยงชีพในทางทุจริต ผิดวินัยหรือผิดศีลธรรม เมื่อถึงเห็นอำนาจประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตน ย่อมยินดีที่จะกระทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ตน แม้แต่การทำลายสงฆ์ก็ตาม คือ

๑. ภิกษุผู้เลวทรามในธรรมวินัยนี้เป็นคนทุศีล
๒. ภิกษุผู้เลวทรามเป็นมิจฉาทิฎฐิ

^{๕๔} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๒๒๖-๒๒๘.

^{๕๕} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๘-๔๐/๑๖๔.

๓. ภิกษุผู้เลวทรามเป็นมิจฉาอาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ

๔. ภิกษุผู้เลวทรามปรารถนาลาภสักการะและชื่อเสียง^{๖๐}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยกล่าวถึงการเลี้ยงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ พระพุทธองค์ตรัสเตือนให้พระภิกษุมีความเป็นอยู่ด้วยอาชีพที่บริสุทธิ์ ไม่ปกปิด มีความสำรวม ไม่ยกตนข่มผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ของอาชีพ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ให้เกิดความบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป ดังความว่า

“เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักมีอาชีพบริสุทธิ์ ปรากฏเปิดเผย ไม่บงกชพร่อง และสำรวมระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่นด้วยความเป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์นั้น เราขอบอกเธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ประโยชน์จากความเป็นสมณะที่เธอทั้งหลายปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเลย”^{๖๑}

คฤหัสถ์เมื่อมาบวชเข้ามาเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา มีพระธรรมวินัยเป็นกรอบประพฤติกปฏิบัติ จะต้องเป็นผู้มีอาชีพที่บริสุทธิ์ ต้องละทิ้งอาชีพและเครื่องมือสมัยยังเป็นคฤหัสถ์ เพราะเป็นการประพฤติกที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรแก่สมณะ ดังเรื่องราวที่ปรากฏในพระวินัย ที่กล่าวถึงพระหลวงตารูปหนึ่งซึ่งเคยเป็นช่างกลบกล อาศัยอยู่ในเมืองอาตุมา มีบุตรชาย ๒ คน เป็นเด็กพูดจาไพเราะอ่อนหวาน มีไหวพริบ ขยันขันแข็ง ฝีมือเยี่ยมในงานกลบกล พระหลวงตานั้นได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาเมืองอาตุมาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวน ๑๒๕๐รูป ได้บอกให้บุตรทั้งสองถือเครื่องมือตัดผมและโกนผมพร้อมกับทะนุและถู ก้เที่ยวไปตัดผมและโกนผมตามบ้านเรือนรวบรวมเกลือ น้ำมัน ข้าวสาร ของฉันไว้ และสั่งให้ลูกชายหุงข้าวต้มแล้วนำไปถวายพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคทรงดำหนิวว่า”โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำลาย โฉนเธอบวชแล้วจึงได้ชักจูงทายกในสิ่งอันไม่ควรเล่า โมฆบุรุษ การทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้ใส..”

ครั้งทรงดำหนิวแล้วแสดงธรรมมีกถารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายบรรพชิตไม่พึงชักชวนทายกในสิ่งไม่ควร รูปใดชักชวน ต้องอาบัติ ทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ภิกษุผู้เคยเป็นช่างกลบกล ไม่พึงเก็บรักษาเครื่องมือตัดผม รูปใดเก็บรักษาไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๖๒}

การบิณฑบาต เป็นกิจวัตรที่หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท แห่งวัดหนองป่าพง ให้มีความสำคัญ เป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านถือว่า บาดรและจิวนั้นเป็นมูลนิธิ หรือมรดกที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ให้ ซึ่งกินได้

^{๖๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๒๔๓ / ๓๕๕-๓๖๑.

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒ / ๔๒๐ / ๔๕๔.

^{๖๒} วิ.ม. (ไทย) ๕ / ๓๐๓ / ๑๓๖ - ๑๓๗

อย่างมีวันหมดที่สำคัญบาตรเป็นบริวารชิ้นแรกที่พระอุปัชฌาย์แนะนำให้รู้จักตั้งนั้นท่านจึงบำเพ็ญข้อวัตร “บิณฑบาตดิถีกัณณะ” อย่างเสมอต้นเสมอปลายไม่ว่าจะไปที่ไหนๆ ก็ตาม เพราะว่าการออกบิณฑบาตเป็นการบำเพ็ญอาชีวปริสุทธศีล^{๖๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้พระภิกษุมีความเป็นอยู่โดยไม่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง ไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ประกอบอาชีพหาเงินทองอย่างชาวบ้าน แต่ให้ทำหน้าที่บำเพ็ญกรณียกิจของตนเอง การทำหน้าที่ ของตนเองตามพระธรรมวินัยเป็นการทำอาชีพอยู่ในตัว ดังนั้น อาชีพของพระก็คือการดำรงชีวิตของตัวเองให้ถูกต้องตามบทบาทด้านธรรมวินัย ซึ่งเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์^{๖๔}

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ วิธีชีวิตการเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์นั้นขึ้นอยู่กับอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านถวาย จะประกอบอาชีพอย่างคลุกคลีไม่ได้เพราะฉะนั้นการบิณฑบาตจึงเป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีวปริสุทธิ

๒.๒.๕ การบิณฑบาตเป็นธุดงค์วัตร

ธุดงค์วัตร แปลว่า องค์กรเครื่องสัดหรือกำจัดกิเลส เป็นข้อวัตรปฏิบัติเป็นประจำ หมายถึง ข้อวัตรที่ผู้สมาธิจะพึงสมาทานประพฤติได้ กิจพึงกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียมข้อปฏิบัติ จำแนกออกเป็นกิจวัตร คือกิจที่ควรทำ เช่น อุปัชฌายวัตร สัททวิหริกวัตร อาคันตุกวัตร จริยวัตรคือมารยาทอันควรประพฤติ เช่น ไม่ทิ้งขยะทางหน้าต่างไม่จับวัตถุอนามาส วิธีวัตรคือ แบบอย่างที่พึงกระทำเช่น วิธีเก็บบาตร พับจีวร เกร่งครัดในการรักษาศีล วินัย เพื่อช่วยส่งเสริมความมักน้อยและสันโดษเพื่อความดีงาม ขัดเกลาจิต ฝึกอบรมตนให้ยิ่งกว่าปกติ^{๖๕} ใครถือปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ไม่มีความผิดธุรกั มี ๑๓ ข้อ แบ่งออกได้เป็น ๔ หมวดในธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อ นั้น มีที่เกี่ยวข้องกับการบิณฑบาต ดังนี้

^{๖๓} พระมหามรวิษณุ ชาครเมธี (บุตรสาร), “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า๗๕-๗๖.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) , การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๕.

๑. ปิณฑปาติกังคะ องค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร คำสมาทานว่า “อติเรกลาก ปฏิภุขปามี, ปิณฑปาติกังคะ สมาதியามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดอติเรกลาก สมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร”

๒. สप्तทานจาริกังคะ องค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร คำสมาทานว่า “โลลุปปจารี ปฏิภุขปามี สप्तทานจาริกังคะ สมาதியามิ”. แปลว่า “ข้าพเจ้างดการเทียวตามใจอยาก สมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร”

๓. เอกาสนิกังคะ แปลว่า องค์แห่งผู้ถือที่นั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร คือฉันวันละมือเดียว ลูกจากที่แล้วไม่ฉันอีก คำสมาทาน นานาสนโกชนั ปฏิภุขปามี, เอกาสนิกังคะ สมาதியามิ”แปลว่า ข้าพเจ้างดการฉัน ณ ต่างอาสนะ สมาทานองค์แห่งผู้ถือที่นั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร”

๔. ปัตตปิณฑิกังคะ แปลว่า องค์แห่งผู้ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร คือ ไม่ใช่ภาชนะใส่อาหารเกิน ๑ อย่างคือบาตร คำสมาทานว่า “ทุติยภาชนั ปฏิภุขปามี ปัตตปิณฑิกังคะ สมาதியามิ”แปลว่า “ข้าพเจ้างดภาชนะที่สอง สมาทานองค์แห่งผู้ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร”

๕. ขลุปัจฉากัตติกังคะ แปลว่า องค์แห่งผู้ถือห้ามกัดที่ถวายเป็นวัตร คือเมื่อได้ปลงใจกำหนดห้ามกัด ด้วยการลงมือฉันเป็นต้นแล้วไม่รับอาหารที่เขานำมาถวายเป็นอีก แม้จะเป็นของประณีต คำสมาทานว่า “อติริคตโกชนั ปฏิภุขปามี ขลุปัจฉากัตติกังคะ สมาதியามิ” แปลว่า “ข้าพเจ้างดโกชนะอันเหลือเพื่อ สมาทานองค์แห่งผู้ถือห้ามกัดที่ถวายเป็นวัตร”^{๖๖}

ชุดของวัตรที่เกี่ยวกับการบิณฑบาตนี้ จัดว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมทางจิตใจโดยตรง เป็นการขูดเกลากิเลสยิ่งขึ้นไปอีก ยกตัวอย่างเช่น จะไปบิณฑบาตหรือรับบิณฑบาตแต่ตามลำดับที่เข้าไปถึง คือไม่เลือกบิณฑบาตก้าวถ่ายเอาตามที่พอใจ โดยหวังว่าจะได้อาหารประณีตดี ๆ มาฉัน เว้นบ้านเรือนที่ยากจน ข้ามน้ำไปเลือกรับเฉพาะบ้านที่ร่ำรวย การรับไปตามลำดับเช่นนี้เรียกว่า “สप्तทานิกังคะ”

ส่วนชุดของวัตรเกี่ยวกับการฉันนั้น หมายถึงวิธีแห่งการขบฉัน ที่จะตัดทอนความลำบาก ยุ่งยาก และป้องกันการถูกลามแห่งกิเลส การฉันเพียงมือเดียวหรือคราวเดียว ซึ่งเรียกว่า “เอกาสนิกังคะ” สำหรับภิกษุที่เป็นอยู่อย่างภิกษุแล้ว ย่อมเป็นการเพียงพอ เพราะไม่ได้ออกกำลังกายมากมายแต่อย่างใด ทั้งยังต้องการทำงานคึกคักทางใจมากเป็นพิเศษ อาหารที่มีปริมาณมากย่อมเป็นข้าศึกแก่การคึกคักในทางปัญญา และไม่อาจจะย่อยให้หมดได้ นำมาซึ่งโรคภัยไข้เจ็บหรือความหนักตัว จิตใจไม่ปลอดโปร่งในครั้งพุทธกาลแม้แต่ภิกษุธรรมดาทุกๆ ไปก็ยังฉันหนเดียว

เพื่อความไม่ลำบากและลดทอนความงองามแห่งกิเลส ยังมีทางที่จะตัดทอนภาชนะที่

^{๖๖} บุญเชิด กิตติธรรมสาร, อธิบายวิชาธรรม สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษา ชั้นโท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๔๖) หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

ใช้ใส่อาหาร ให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ ดังนั้นจึงมีการสมทาน การฉันทเฉพาะสิ่งที่มีอยู่ในบาตรอันเรียกว่า “ปตฺตปิณฑิกงฺค” มุ่งหมายให้ใช้ภาชนะ ที่สมควรเพียงใบเดียวใส่อาหารฉัน เพื่อตัดความยุ่งยากลำบากต่าง ๆ และเพื่อไม่ส่งเสริมกิเลสนั้นเอง เพื่อให้การฉันในภาชนะเกี้ยวนี้มีผลบางอย่างยิ่งขึ้นท่าน แนะนำว่าให้ใส่อาหารลงไปในบาตร โดยไม่ต้องทำในใจว่าเป็นของคาวหรือหวาน ปลาหรือเนื้อ เป็นแกงหรือกับอย่างใด คงทำในใจแต่เพียงว่าอาหารเท่านั้น”^{๖๗}

การปฏิบัติธุดงค์วัตร มิใช่เป็นการทรมาน หรือฝืนบังคับจิตใจแต่อย่างใดเลย สำหรับผู้สำเร็จประโยชน์อย่างยอดเยี่ยมแล้ว กลับเป็นการปฏิบัติที่ทำให้การเป็นอยู่ได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ ยังเป็นการอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อต่อพระวินัย และเกื้อกูลแก่นุชนรุ่นหลังอีกด้วย ดังปรากฏข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสสนทนากับพระมหากัสสปะว่า

“กัสสปะ บัดนี้เธอแก่แล้ว ผ้าปานบังสกุลเหล่านี้ของเธอหนัก ไม่น่าห่วงห่มเพราะฉะนั้น เธอจงใช้สอยคหบดีจิวร จงบริโภคนกโภชนะที่เขานิมนต์ และจงอยู่ในสำนักของเราเถิด”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระองค์เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร... เป็นผู้เที่ยววิณฑชบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการเที่ยววิณฑชบาตเป็นวัตร เป็นผู้มักน้อยเป็นผู้สันโดษ สัจจจากหมู ไม่คลุกกลีด้วยหมู เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ตลอดกาลนาน”

“เธอพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์อะไรจึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยววิณฑชบาตเป็นวัตร เป็นผู้มักน้อย เป็นผู้สันโดษ สัจจจากหมู ไม่คลุกกลีด้วยหมู เป็นผู้ปรารภความเพียร”

ข้าพระองค์ พิจารณาเห็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตน และอนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลังว่า ทำอย่างไรหมู่ชนในภายหลังพึงถึงการประพฤติดตามแบบอย่างว่า ได้ยินว่าพระพุทธพุทธเจ้าและพระพุทธสาวกที่ได้มีมาแล้ว ท่านเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยววิณฑชบาตเป็นวัตร เป็นผู้มักน้อย เป็นผู้สันโดษ สัจจจากหมู ไม่คลุกกลีด้วยหมู เป็นผู้ปรารภความเพียรอย่างนี้ ท่านเหล่านั้นจักปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้นข้อปฏิบัติของท่านเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการนี้

“ดีละ ดีละ กัสสปะ ได้ยินว่า เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมากเพื่อความ สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา

^{๖๗} พุทธทาสภิกขุ คำสอนผู้บวช ภาค ๑, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

และมนุษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เธอจึงนุ่งห่มผ้าป่านบังสุกุลที่ใช้แล้ว จึงเที่ยวบิณฑบาต และจง
อยู่ป่าเถิด”^{๖๔}

ธุดงค์เป็นวัตรจริยาพิเศษ สำหรับช่วยในการขัดเกลากิเลส และฝึกจิตให้ปิดกั้นกระแส
แห่งอารมณ์ ช่วยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นผู้ที่มีความสันโดษ มกน้อย เป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ใคร
สมภารใจจะทำหรือไม่ทำก็ได้ เพราะไม่ใช่กิจจำเป็นหรือพระวินัยที่ต้องปฏิบัติตามโดยส่วนตัว
แต่ธุดงค์วัตรเป็นข้อที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเอาไว้ สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ผู้ที่ต้องการจะใช้วิธีนี้
เป็นอุบายวิธีในการขัดเกลากิเลสเท่านั้น^{๖๕}

พระภิกษุทั้งหลายที่ปฏิบัติธุดงค์ได้แก่ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเป็นต้นย่อมเป็นที่
เคารพนับถือของผู้แสวงบุญ ต้องการทำบุญกับพระภิกษุที่ปฏิบัติธุดงค์เหล่านี้ แม้แต่เทวดาทั้งหลาย
ก็ไม่เว้น ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎกอันว่าด้วย ท้าวสักกะจอมเทพ ที่พยายามชวนขวายเป็นที่จะ
ได้ทำบุญกับพระมหากัสสปะ ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ความว่า

สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปะนั่งเข้าสมาธิโดยบัลลังก์เดียวอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ณ ถ้ำ
ปิปลิคุหา ครั้นล่วงเวลา ๗ วัน ท่านพระมหากัสสปะออกจากสมาธินั้น ได้มีความคิดดังนี้ว่า
ทางที่ดี เราควรเข้าไปบิณฑบาต ยังกรุงราชคฤห์”

สมัยนั้น เทวดาประมาณ ๕๐ องค์ชวนขวายเพื่อให้ท่านพระมหากัสสปะได้รับบิณฑบาต
ท่านพระมหากัสสปะจึงห้ามเทวดาเหล่านั้น ในเวลาเช้า ครองอันตราวาสกถือบาตรและ จีวร เข้า
ไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์

ขณะนั้น ท้าวสักกะจอมเทพมีพระประสงค์จะถวายบิณฑบาตแก่ท่านพระมหากัสสปะ
จึงทรงแปลงพระวรกายเป็นนายช่างหูก ท้าวเธอ ได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหากัสสปะกำลัง
เดินมาแต่ไกล จึงเสด็จออกจากเรือนต้อนรับ ทรงรับบาตรจากมือเสด็จเข้าเรือน ทรงคดข้าวสุก
จากหม้อใส่บาตรถวายท่านพระมหากัสสปะ บิณฑบาตนั้นได้ มีแกงและกับข้าวหลายอย่าง

ท่านพระมหากัสสปะ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “ ท่านผู้นี้เป็นใครหนอ จึงมีฤทธานุภาพ
ถึงปานนี้ คงเป็นท้าวสักกะจอมเทพแน่ ” จึงได้กล่าวกับท้าวเธอดังนี้ว่า “ ท้าวโกสิย ทำไม
พระองค์จึงทรงทำอย่างนี้ ต่อไปอย่าได้ทำเช่นนี้อีก ” ท้าวสักกะจอมเทพตรัสตอบว่า “ ขอรับ
ท่านกัสสปะ พวกเราทั้งหลายก็ต้องการบุญ จึงควรทำบุญเหมือนกัน ” ต่อจากนั้นท้าวสักกะจอมเทพ

^{๖๔} สี่ นี. (ไทย) ๑๖/๑๔๘/๒๔๑-๒๔๓.

^{๖๕} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ วิฑูรยาโณ), **ธรรมปริทรรศน์ ๒** พิมพ์ครั้งที่ ๒
(กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๕), หน้า ๕๐๕.

ทรงอภิวัตน์ท่านพระมหากัสสปะประทับถึณแล้วเหาะขึ้นไปในอากาศ ทรงเปล่งอุทานกลางอากาศ ๑ ครั้งว่า

“โอ เราได้ถวายท่านอย่างยอดเยี่ยมในท่านพระมหากัสสปะแล้ว”

พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

เทวดาท้งหลายย่อมเคารพรักภิกษุ

ผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตน ไม่เลี้ยงคนอื่น

ผู้คงที่ ผู้สงบ มีสติทุกเมื่อ^{๑๐}

อานิสงส์ของผู้ปฏิบัติธุดงค์วัตรเกี่ยวกับการบิณฑบาต คือ การยังชีพโดยบริสุทธิ์ ให้ผลเป็นสุข เป็นกิจอันหาโทษมิได้ มีกิริยาจะบรรเทาเสียซึ่งทุกข์ของผู้อื่น หากยังมีได้ หากสิ่งจะเบียดเบียนมิได้ มิแต่จะให้เจริญมิเสื่อมถอย ไม่มีมารยาท ไม่มีความขุ่นมัว เป็นที่ป้องกันรักษา เป็นคุณที่คนทั้งหลายปรารถนา สำหรับจะได้ทราบตน เป็นเครื่องกำจัดเสียซึ่งศัสตราทั้งปวง เป็นที่เกื้อกูลแก่ความระวัง เป็นกิจที่ควรปฏิบัติ เหมาะสม ทำให้สงบระงับยิ่ง เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นราคะ เป็นการระงับเสียซึ่งโทสะ ทำโมหะให้พินาศไปจากสันดาน เป็นการกำจัดเสียซึ่งมานะ เป็นการตัดเสียซึ่งความวิตกกังวน ทำให้ข้ามความสงสัยได้ กำจัดเสียซึ่งความเกียจคร้าน กำจัดเสียซึ่งความไม่ยินดีในธรรม เป็นเหตุให้มีความอดทน เป็นของหาประมาณมิได้ และทำให้สิ้นทุกข์ ทั้งปวง ^{๑๑}

โยชน์ของการปฏิบัติธุดงค์วัตรข้อที่เกี่ยวกับการบิณฑบาต ทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่จาริกไปตามป่าเขาถ้ำนาไพร พำนักตามโคนไม้ และตามถ้ำ เป็นอยู่อย่างสมณะ เสียสละลดละอุปโภคบริโภค ทำให้จิตของท่านเป็นอิสระ พ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง ผู้ความเบาสบายสงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยวไปในป่าพงพนาที่ดารดาษไปด้วยสิ่งสาราสัตว์ อาจเกิดภัยอันตรายได้ทุกเมื่อ เป็นการฝึกหัดพัฒนาจิต หลอมใจให้มีสติเข้มแข็ง มีสติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา เวลา ด้วยเหตุนี้การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นธุดงค์วัตร เมื่อว่าโดยประเภท ปิณฑบาตภิกษุมี ๑ ประเภท คือ

๑) ประเภทอุกฤษฏ์ จะรับอาหารที่เขานำมาถวายข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ก็ได้ แม้เมื่อพวกทายกซึ่งอยู่ ณ ประตู่ที่ภิกษุไป (บิณฑบาต) ถึง ขอรับอาหารเพื่อนำไปใส่อาหารภายใน

^{๑๐} พุ.อุ.(ไทย) ๒๕/๒๗/๒๒๒-๒๒๓.

^{๑๑} พระครูสิริกิจจาภรณ์ (เสริม กตกิจฺโจ), “โศสานิกธุดงค์ในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา หลวงพ่อเกษม เขมโก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘-๕๙.

บ้านมาถวาย ก็ให้บาตรแก่เขาได้ หรือแม่แต่อาหารที่พวกทายกเดินกลับไปบ้านนำมาถวาย ก็ได้ แต่ในวันนั้นเมื่อนั่งลง(เพื่อฉัน)แล้ว จะไม่รับอาหารอื่นใดอีกเลย

๒) ประเภทมัชฌิมะ คือ อย่างกลาง ในวันนั้นแม่ถึงจะนั่งลง (เพื่อฉัน) แล้ว ก็ยังรับอาหารอื่นได้อีก แต่จะรับนิมนต์เพื่อไปรับอาหารบิณฑบาตในวันรุ่งขึ้นไม่ได้

๓) ประเภทอย่างอ่อน นั่งลง (เพื่อฉัน) แล้วจะรับอาหารอื่นอีก (ที่นำมาถวายที่หลัง) ก็ได้ รับนิมนต์เพื่อไปรับอาหารบิณฑบาตในวันรุ่งขึ้นไม่ได้

ผู้ที่ถืออุกฤษฏ์ ได้ประโยชน์มากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ถืออย่างกลาง และอย่างอ่อน ย่อมไม่ได้รับความสะดวกสบายและมีอิสรเสรีเหมือน ผู้ถืออย่างอุกฤษฏ์ดังเรื่องที่ท่านเล่าไว้ว่า

ในวัดแห่งหนึ่งมีภิกษุผู้สมาทานธุดงค์อยู่ทั้ง ๓ ประเภท อยู่รวมกัน วันหนึ่ง มีการแสดงธรรมในหัวข้อสำคัญ คือ อริยวงส์สูตร มีเรื่องว่าในหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่อยู่ไกลออกไป ภิกษุผู้ถืออุกฤษฏ์เข้าไปชวนภิกษุผู้ถืออย่างกลางและอย่างอ่อน เพื่อไปฟังธรรมด้วยกัน รูปที่ถืออย่างกลางกล่าวว่า “ ท่านครับ ผมถูกโยมคนหนึ่งนิมนต์ให้ไปรับบิณฑบาต กว่าจะกลับมาคงสาย (ไปไม่ทันฟังธรรม)” อีกรูปหนึ่งเรียนท่านว่า “ท่านครับ ผมรับนิมนต์โยมคนไว้ให้ไปรับบิณฑบาตในวันพรุ่งนี้ ไปฟังธรรมไม่ได้ (เพราะอาจต้องค้างคืน)

เป็นอันว่าทั้ง ๒ รูปที่ถือกลางและอย่างอ่อน ต้องพลาดจากการฟังธรรมที่สำคัญไปอย่างน่าเสียดาย ส่วนภิกษุที่ถืออย่างอุกฤษฏ์ออกบิณฑบาตแต่เช้า ฉันทเสร็จแล้วก็ไปได้อย่างเสรี ได้ลิ้มรสแห่งธรรมสมปรารถนา ธุดงค์ย่อมแตกหรือขาด ในขณะที่ปัญหาปาดิภิกษุทั้ง ๓ ประเภท ยินคือดิเรกลาก มีสังฆภัตต์เป็นต้น อานิสงส์ ย่อมเกิดแก่ผู้ที่ถือธุดงค์ ปฏิบัติตามครูอาจารย์ที่สั่งสอนมา ทั้ง ๓ ประเภทดังนี้

๑. ภิกษุผู้ถือที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ย่อมชื่อว่าเป็นผู้มีข้อปฏิบัติอันสมควรแก่ปัจฉัย (อันควรแก่การเลี้ยงชีพ) ตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเป็นหลักไว้ว่า “ การบวช อาศัยโภชนาหารอันจะพึงได้ด้วยการที่ยวบิณฑบาต ด้วยกำลังปลีแข้ง”

๒. ชื่อว่าตั้งอยู่ในอริยวงส์ข้อที่ ๒ คือความสันโดษด้วยอาหารบิณฑบาต

๓. เป็นผู้มีความเป็นอยู่อย่างอิสระไม่เกาะเกี่ยวกับผู้อื่น (เลี้ยงตัวเองได้)

๔. เป็นผู้มีปัจฉัย (อาหาร) ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า “ ปัจฉัย คือ อาหารบิณฑบาตนี้ เป็นสิ่งเล็กน้อย (คือแล้วแต่เขาจะให้) ด้วย หาได้ง่ายด้วย ทั้งไม่มีโทษด้วย

๕. เอาชนะความเกียจคร้าน (ในการออกไปบิณฑบาต) ได้

๖. เป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์

๗. เป็นผู้ชื่อว่าบำเพ็ญข้อวัตรให้บริบูรณ์ (บิณฑบาต เป็นกิจวัตรข้อหนึ่ง)

๘. ไม่ต้องเป็นภาระให้ผู้อื่นเลี้ยงดู

๕. ทำความอนุเคราะห์แก่คนอื่น (ชาวบ้าน) ให้ได้มีโอกาสทำบุญ^{๑๒}

๒.๒.๖ สรุปความสำคัญของการบิณฑบาต

การบิณฑบาตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร พระพุทธองค์ ทรงตรัสให้พระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านเขาถวาย เพราะฉะนั้น การออกบิณฑบาตจึงเป็นวิถีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสำหรับบรรพชิต จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเป็นกรณีกิจของบรรพชิต ที่พึงประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน เพื่อการดำรงชีพ สร้างอัตตโยชน์ ปรัตตประโยชน์ และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ตามพุทธานุญาต พระพุทธเจ้าในอดีตทุก ๆ พระองค์ก็ประพฤติปฏิบัติกิจวัตรข้อบิณฑบาตนี้ เช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นพระที่ปึงกรพุทธเจ้า พระโกณฑัญญะพุทธเจ้า พระมังคลพุทธเจ้า พระสมณพุทธเจ้า โสภิตพุทธเจ้า เป็นต้น ทรงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ต่างก็ดำรงชีวิตด้วยอาศัยอาหารที่ผู้อื่นถวาย เพื่อสร้างประโยชน์สุข เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบิณฑบาตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธวงศ์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นถึงศาสดา ก็ให้ความสำคัญกับการบิณฑบาตในฐานะเป็นพุทธกิจ คือกิจที่พระองค์ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน ไม่ว่าพระพุทธองค์จะเสด็จไปประทับ ณ แห่งหนตำบลใดก็ตามได้ทรงละกิจข้อบิณฑบาตนี้ การเสด็จออกบิณฑบาตของพระพุทธองค์นั้นมีประโยชน์มากมาย ทรงถือว่าการบิณฑบาตเป็นการโปรดสัตว์ ช่วยให้ชาวบ้านได้มีโอกาสบำเพ็ญทาน ได้ฟังธรรมการบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีพวิสุทธิตี กล่าวคือเป็นอาชีพที่บริสุทธิ์สำหรับนักบวช ผู้ละบ้านเรือน ไม่เกี่ยวข้องด้วยบ้านเรือนแล้ว พระภิกษุสงฆ์ต้องไม่ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพคฤหาชชาวบ้าน ด้วยการหลอกลวงหรือด้วยอาการอื่นใดที่ไม่เอื้อเพื่อต่อพระธรรม วินัย มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ สันโดษด้วยปัจจัย ๔ มุ่งกระทำกิจอย่างสูงคือการฝึกจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง นอกจากนี้การบิณฑบาตยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นรุกขควัตร อันเป็นการฝึกหัดพัฒนาทางจิต ได้แก่ การสมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือเทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร สมาทานองค์แห่งผู้ถือห้ามกัณฑ์ถวายภายหลังเป็นวัตร เป็นต้นเพื่อความเป็นอยู่อย่างสมณะ เรียบง่าย มกน้อย สันโดษ เกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างไร ก็ตาม ถึงแม้ว่าการบิณฑบาตจะมีความสำคัญในหลายๆ ด้านดังที่ได้กล่าวมา

^{๑๒} พระราชญาณวิสิฐ และคณะ, รวบรวมและเรียบเรียง, “คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา” พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นครปฐม : พิมพ์ที่ บริษัท เพชรเกษม พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด นครปฐม, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕ - ๕๐.

แต่การบิณฑบาตก็เป็นวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ไม่ใช่เป็นศีล ไม่ใช่เป็นข้อบังคับ ฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรสามารถรับนิมนต์ได้ การรับนิมนต์ไปฉันอาหารที่บ้านของคฤหัสถ์ก็เรียกว่า การรับบิณฑบาต ต่างกันแต่ไม่ได้อุ้มบาตรออกไปเดินตามบ้านของคนนั้นคนนี่เท่านั้น.

บทที่ ๓

วัฒนธรรมการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

บทบัญญัติเกี่ยวกับการบิณฑบาต มีกล่าวเอาไว้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก อยู่ในเสขियกัณฑ์ ปริมณฑลวรรค ข้อที่ ๓ ว่า พึงสำเหนียกว่า เราจักปกปิดกายให้ดี ไปในละแวกบ้าน บิณฑบาตต่างๆของพระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการนุ่งห่ม แต่งกายของพระภิกษุ สามเณร เสดขยัตร์ คือ วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษา ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรมเนียม เพื่อให้ความศรัทธาเลื่อมใส

ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา บทบัญญัติต่างๆ เกี่ยวกับการบิณฑบาต ได้แก่ บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม บทบัญญัติเกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันภัตตาหารและบทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร ผลการศึกษาวิจัยมีดังต่อไปนี้

๓.๑ บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม

จากการศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่มออกบิณฑบาต ตามธรรมเนียมพระภิกษุในเสขियัตร์ มีพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรนุ่งห่มผ้าอย่างหลุดสัถ์ผู้ครองเรือน ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าบังสุกุลไม่ว่าจะอยู่ในวัดหรือนอกวัดก็ต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อย เป็นปริมณฑล ผ้าที่ใช้สำหรับนุ่งเรียกว่า อันตราวาสก คือ สบง ผ้าที่ใช้สำหรับห่มเรียกว่า อุตตราสงค์ คือ จีวร และทรงอนุญาตให้ใช้ประคดสำหรับรัดเอวไม่ให้ผ้าที่นุ่งหลุด ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า

๓.๑.๑ บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่ง

จากการศึกษาในปิณฑจาริกวัตร อันว่าด้วยวัตรปฏิบัติของผู้ที่บิณฑบาต ได้กล่าวถึงบทบัญญัติการศึกษาของการเที่ยวบิณฑบาตเอาไว้ โดยเริ่มตั้งแต่การนุ่งห่มจีวรเพื่อออกไปบิณฑบาตจนกระทั่งฉันเสร็จแล้วเก็บบาตร ความว่า “ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต เมื่อจะเข้าหมู่บ้าน พึงนุ่งห่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติตนขณะเข้าบ้าน ตามเสขियัตร์”^๒ พระภิกษุสามเณรจะต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อย

^๑ วิ. มห. ๒ / ๕๗๘ / ๖๕๒.

^๒ วิรัช ศรีเมือง, วินัยสงฆ์, (ลำปาง, พิมพ์ที่ ลำปางกัณฑ์เพ็ญ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งสบง ในเสขยิกัณฑ์ ปริมาณทวารวศ หมายความว่าด้วยการนุ่งห่ม เรียบร้อย กล่าวถึง พระภิกษุณีพาศศิย์ครองอันตราวาสกย่อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไหนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงครองอันตราวาสกย่อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม”^๓ พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงติเตียนว่าการกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย และทรงบัญญัติว่า

ภิกษุพึงครองอันตราวาสกให้เรียบร้อย คือปิดบริเวณสะดือ บริเวณเข่า
ภิกษุใด ไม่เอื้อเพื่อ ครองอันตราวาสกย่อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ
ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุไม่จงใจ	๒. ภิกษุไม่มีสติ
๓. ภิกษุผู้ไม่รู้	๔. ภิกษุผู้เป็นไข้
๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง	๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ ^๔	

เกี่ยวกับการนุ่งสบงหรืออันตราวาสก พระพุทธองค์ทรงห้ามพระภิกษุสามเณรนุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่งผ้าแบบโจงกระเบน นุ่งปล่อยชายเหมือนงวงช้าง เหมือนหางปลา นุ่งปล่อยชายสี่แฉก ปล่อยชายคล้ายก้านตาลยกกليبตั้งร้อย ทรงปรับอาบัติทุกกฏแก่ผู้ล่วงละเมิด มูลเหตุเกิดจากพวกภิกษุณีพาศศิย์นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ ความว่า

พวกภิกษุณีพาศศิย์นุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่งปล่อยชายเหมือนงวงช้าง เหมือนหางปลา ปลายชายสี่แฉก ปล่อยชายคล้ายก้านตาลยกกลิปตั้งร้อย คนทั้งหลายตำหนิประณาม โพนทะนาว่า “นุ่งผ้าเหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม” ภิกษุทั้งหลาย จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงนุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ คือ นุ่ง ปล่อยชายเหมือนงวงช้าง เหมือนหางปลา ปล่อยชายสี่แฉก ปล่อยชายคล้ายก้านตาลยกกลิปตั้งร้อย รูปใดนุ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ”^๕

พระภิกษุสามเณรจะต้องนุ่งสบงให้เรียบร้อย คือ ด้านบนจะต้องปิดสะดือ ด้านล่างจะต้องปิดเข่า ให้อยู่ตรงกลางระหว่างแข้ง พับปลายสบงให้เรียบร้อย รัดประคดเอาด้วย เพื่อป้องกันสบง

^๓ วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๓๖/๖๔๕.

^๔ วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๓๖/๖๔๕-๖๕๐.

^๕ วิ.จู.(ไทย) ๗/๒๘๐/๖๘.

หลุด ถึงแม้สบบจะอยู่ภายในจิวรก็ตาม ดังความในพระไตรปิฎกว่า “พึงนุ่งห่มให้เรียบร้อย ปกปิดได้
มณฑล ๓ ถ้าเป็นอัครवासก (ผ้านุ่ง) ต้องนุ่งปิดสะดือ และปิดเข้าทั้ง ๒ ข้าง กาดประคดเอาไว้”^๖ การ
นุ่งให้เรียบร้อยก็เป็นการฝึกหัดพัฒนาดนของพระภิกษุสามเณร เพื่อเอื้อต่อพระวินัย และยังความ
ศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่ชาวบ้าน

๓.๑.๒ บทบัญญัติเกี่ยวกับการห่ม

บทบัญญัติเกี่ยวกับการห่มจิวร มีปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก เสด็จกัณฑ์ ปริมาณทวารรค
หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย เพราะว่าพระภิกษุต้องมีปฏิสัมพันธ์กับ อุบาสก อุบาสิกา ฉะนั้น
การแต่งกายให้เรียบร้อย ไม่ให้รุ่มร่ามจึงเป็นหน้าที่ควรทำให้เป็นกิจวัตร พระพุทธองค์จึงบัญญัติ
สิกขาบทเอาไว้ว่า ให้พระภิกษุสามเณรห่มจิวรให้เรียบร้อย โดยการทำให้ชายจิวรให้เสมอกันทั้งสอง
ข้าง ไม่ให้ย้อยไปข้างหน้า หรือย้อยไปข้างหลัง ดังปรากฏในสิกขาบทที่ ๒ ความว่า

ภิกษุ พึงครองอุตตราสงค์ให้เรียบร้อย คือทำให้ชายจิวรทั้งสองให้เสมอกัน”^๗

ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ครองอุตตราสงค์ย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ
ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ	๒. ภิกษุไม่มีสติ
๓. ภิกษุผู้ไม่รู้	๔. ภิกษุผู้เป็นไข้
๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง	๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ	

มีพุทธบัญญัติว่า เวลาเดินเข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้าน ให้พระภิกษุสามเณรห่มจิวรให้
เรียบร้อย โดยการปกปิดกายให้ดี ดังปรากฏในสิกขาบทที่ ๓ ความว่า

ภิกษุ พึงทำความสำเนียงว่า เราจักปกปิดกายให้ดี ไปในละแวกบ้าน

ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินเปิดกายไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”^๘

ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ	๒. ภิกษุไม่มีสติ
๓. ภิกษุผู้ไม่รู้	๔. ภิกษุผู้เป็นไข้
๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง	๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุต้นบัญญัติ	

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๖/๒๔๔ – ๒๕๐.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๗/๖๕๑.

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๘/๖๕๒.

มีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุสามเณรห่มจีวรให้เรียบร้อยเวลาออกไปเดินบิณฑบาต จะต้องไม่เดินเปิดจีวรขึ้นไม่ว่าข้างใดข้างหนึ่ง หรือทั้งสองข้าง ดังปรากฏในสิกขาบทที่ ๕ ความว่า

ภิกษุ พึงทำความสำเนียงว่า เราจักไม่เดินเวกผ้า ไปในละแวกบ้าน

ภิกษุ ไม่เอื้อเพื่อ เวกผ้าขึ้นข้างเดียวหรือสองข้าง ไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุต่อไม่นี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุไม่จงใจ

๒. ภิกษุไม่มีสติ

๓. ภิกษุผู้ไม่รู้

๔. ภิกษุผู้เป็นไข้

๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง

๖. ภิกษุวิกลจริต

๗. ภิกษุดันบัญญัติ^๕

นอกจากนี้ทรงอนุญาตลูกคุมและรังคุมสำหรับสังฆาฏิหรือจีวร เพราะว่าเวลาห่มจีวรเข้าไปยังหมู่บ้านอาจจะถูกลมพัด ทำให้สังฆาฏิหรือจีวรเปิดได้^๖

เวลาที่พระภิกษุสามเณรออกไปบิณฑบาตยังหมู่บ้าน จะต้องห่มจีวรคลุมให้เรียบร้อย ไม่เปิดไหล่ ไม่เดินคลุมศีรษะ ชายจีวรด้านล่างต้องไม่กวาดพื้น ให้อยู่ระหว่างแข้ง ระดับเดียวกับสรวง ดังปรากฏในอุปัชฌายวัตร ความว่า “พึงนุ่งให้เรียบร้อยปกปิดได้มณฑล ๓ ถ้าเป็นผ้าอุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) ต้องห่มปิดคลุมคอ และทำชายจีวรทั้ง ๒ ข้างให้เสมอกัน”^๗

หลักการเกี่ยวกับการห่มจีวรนั้นมีอยู่ว่า ให้พระภิกษุสามเณรให้ผ้าจีวร ที่ทำมาจากผ้าบังสุกุล ไม่ให้ใช้ผ้าที่มีสีแฉวแฉว ฐูดาค ไม่ทรงให้ใช้จีวรที่ทาบแล้วทาบอีก ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระนันทะ ความว่า

ครั้งนั้น ท่านพระนันทะผู้เป็นโอรสของพระมาตุจฉา ห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก หยอดนัยน์ตา และถ้อบาตรมีสีกาวาว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

นันทะ ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก หยอดนัยน์ตาและถ้อบาตรมีสีกาวาว ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตร ซึ่งออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ข้อที่เธอพึงเป็นผู้อยู่ป่า เป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่อย่างนี้ จึงสมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรซึ่งออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา

เมื่อไร เราจะได้เห็นนันทะอยู่ป่าเป็นวัตร

^๕ วิ.มหา.(ไทย) ๒ / ๕๘๔ / ๖๕๘.

^๖ วิรัช ศรีเมือง, วินัยสงฆ์, หน้า ๑๒๕.

^๗ วิ.จู.(ไทย) ๗/๓๓๖/๒๔๔-๒๕๐.

นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

ยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยโภชนะที่ระคนกัน

ไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลาย

ต่อมา ท่านพระนันทะเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่^{๑๒}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับการนุ่งห่มนี้ ก็เพื่อต้องการให้พระภิกษุสามเณรนุ่งสบงและห่มจีวรให้เรียบร้อย เวลาเข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้าน ไม่นุ่งสบงห่มจีวรให้แปลกพิสดารไปจากที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ เพราะการนุ่งสบงห่มจีวรไม่ใช่เป็นเรื่องของแพชชันการแต่งกาย ไม่ใช่เพื่อความทันสมัย ไม่ใช่เพื่อความสวยงาม แต่พระภิกษุสามเณรจะต้องพิจารณาอยู่เสมอว่าการนุ่งสบงห่มจีวรนี้ เพื่อป้องกันความร้อน หนาว ลม แดด เพื่อปกปิดกาย เป็นต้น เพื่อยังอรรถภาพให้เป็นอยู่ได้ และเป็นการเอื้อเพื่อแก่พระธรรมวินัย

๓.๒ บทบัญญัติเกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต

เกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระภิกษุสามเณรสามารถเที่ยวโคจรบิณฑบาตตามสถานที่ต่างๆ ได้ และทรงบัญญัติห้ามสถานที่ อโคจร ที่พระภิกษุสามเณรไม่ควรเที่ยวไปบิณฑบาต เพราะเหตุว่าสถานที่บางแห่งไม่เหมาะสมไม่สมควรกับเพศสมณะ นอกจากนี้ยังทรงบัญญัติลักษณะของการโคจร และกิริยามารยาทในการออกโคจรบิณฑบาตเอาไว้ด้วย เพื่อความเหมาะสม และยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านอีกด้วย ผู้วิจัยได้แยกประเด็นในการศึกษาดังนี้

๓.๒.๑ สถานที่โคจรในการบิณฑบาต

คำว่า โคจร หมายถึง สถานที่ที่ภิกษุเข้าไปได้โดย ไม่เสียหาย และไม่ผิดพระวินัย ถ้าเป็นหมู่บ้านหรือสถานที่ที่ภิกษุเข้าไปบิณฑบาต เรียกพิเศษว่า โคจรคาม^{๑๓} คือ หมู่บ้านที่ภิกษุไปบิณฑบาตเสมอ^{๑๔}

เกี่ยวกับสถานที่โคจรในการบิณฑบาต มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยกล่าวถึงสถานที่ ที่เรียกว่าโคจร หมายถึง สถานที่สำหรับการเที่ยวบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร เป็นสถานที่ที่เข้าไปบิณฑบาตได้ ไม่ผิดพระวินัย^{๑๕}

^{๑๒} ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๒๔๒/๓๓๔-๓๓๕.

^{๑๓} จาก www.tourwat.com, หน้า เกร็ดธรรม, (ออนไลน์) วันพุธที่ ๔ เมษายน ๒๕๕๐.

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๖๕.

๓.๒.๒ สถานที่อโคจรการบิณฑบาต

สถานที่ อโคจร หมายถึง สถานที่ที่พระภิกษุสามเณรไม่พึงเข้าไป แม้จะเข้าไปเพื่อบิณฑบาตก็ตาม เพราะเป็นสถานที่ที่ไม่เหมาะสมกับนักบวช ซึ่งเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้น เช่น ร้านขายสุรา ที่อยู่ของหญิงขายบริการ บ่อนการพนัน เป็นต้น สถานที่ใดเสี่ยงต่อความเสียหาย ไม่เหมาะที่พระภิกษุจะเข้าไป เป็นที่ล่อแหลมต่อการดำเนิน ดิเสียนและ โปนทะนาของชาวบ้าน ล้วนเป็นที่อโคจรทั้งสิ้น^{๑๕} ดังเนื้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิหึงเพศยาเป็นโคจร มิหึงหม้ายเป็นโคจร มิสาวทือเป็นโคจร มิบัตตะเกกเป็นโคจร มิภิกษุณีเป็นโคจร หรือมีร้านสุราเป็นโคจร เป็นผู้อยู่คลุกคลีกับพระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ ด้วยการคลุกคลีกับภคหัตถ์ที่ไม่สมควร หรือเสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้ตระกูลที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใส ไม่เป็นจุดบ่อน้ำ มักค่าและบริภาย ปรรณนาแต่สิ่งที่มีใจเป็นประโยชน์ ปรรณนาแต่สิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรรณนาแต่สิ่งที่ไม่ผาสุก ไม่ปรรณนาแต่ความหลุดพ้นจากโยคะแก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เช่นนั้น นี้เรียกว่าอโคจร

ภิกษุเข้าสู่ละแวกบ้าน เดินไปตามถนนไม่สำรวม เดินมองข้าง มองม้า มองรถ มองพลเดินเท้า มองสตรี มองบุรุษ มองเด็กชาย มองเด็กหญิง มองร้านตลาด มองหน้ามุขเรือน มองข้างบน มองข้างล่าง มองทิสน้อยทิสใหญ่ แม้นี้ก็ตรัสเรียกว่า อโคจร

ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้รวบถือ เป็นผู้แยกถือ (อวัยวะส่วนต่างๆ) ย่อมไม่ปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทริย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคือ อภิชฌา และโทมนัสครอบงำได้ ย่อมไม่รักษามโนทริย์ ย่อมไม่ถึงความสำรวมในมโนทริย์ แม้นี้ก็ตรัสเรียกว่า อโคจร

ภิกษุผู้เป็นขวนขวายดูแลการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลธรรมเห็นปานนี้ อยู่เหมือนสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกบริโภคาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังขวนขวายดูแลการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลเห็นปานนี้ คือการฟ้อน การขับร้อง การประโคมดนตรี การคุมหรสพ การเล่นนิทาน การเล่นปรบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง การสร้างฉากบ้านเมืองให้สวยงาม การละเล่นของคนจันทาล การเล่นกระดานหก การละเล่นหน้าศพ การแข่งขันช้าง การแข่งขันม้า การแข่งขันกระบือ การแข่งขันโค การแข่งขันแพะ การแข่งขันแกะ การแข่งขันไก่ การแข่งขันนกกระทา การ

^{๑๕} บ. ม. (ไทย) ๒๕ / ๑๕๖ / ๕๗๓.

^{๑๖} จาก www.tourwat.com, หน้า เกียรติธรรม, (ออนไลน์) วันพุธที่ ๔ เมษายน ๒๕๕๐.

รำกระบี่กระบอง การชกมวย มวยปล้ำ การตรวจพลสวนสนาม การจัดกระบวนทัพ แม่นี่ก็ตรีศ เรียกว่า สถานที่ อโคจร^{๑๗}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเกี่ยวกับสถานที่ในการโคจรเที่ยวบิณฑบาตของพระภิกษุ สามเณรเอาไว้ ที่เรียกว่า โคจรคาม ได้แก่สถานที่หรือหมู่บ้านที่สามารถเข้าไปเพื่อบิณฑบาตได้และ ทรงบัญญัติห้ามสถานที่ที่พระภิกษุสามเณรไม่ควรเข้าไปเพื่อบิณฑบาต เรียกว่า สถานที่อโคจร เช่น ร้านขายสุรา ที่อยู่ของหญิงบริการ บ่อนการพนัน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจจะ เกิดขึ้นจากการบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร ป้องกันการตำหนิติเตียนจากชาวบ้านเกี่ยวกับ สถานที่ในการบิณฑบาต

๓.๒.๓ บทบัญญัติเกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติถึงลักษณะ และกิริยามารยาทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ โคจรบิณฑบาตเอาไว้ เพราะว่าการออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรต้องพบเห็นอะไรต่างๆ หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติรอบๆ ข้างตามทางที่เดิน ผู้คน และอื่นๆ อีกมากมาย ล้วนมีส่วน ในการศึกษาเรียนรู้ ฝึกหัดปฏิบัติธรรมได้ทั้งสิ้น จากการศึกษาพบว่า

๓.๒.๓.๑ ลักษณะการโคจรบิณฑบาต

ลักษณะการโคจรบิณฑบาตนั้น พระภิกษุสามเณรจะต้องสังเกต ทางเข้าออกให้ดี เวลายืนรับบิณฑบาต ก็ไม่ควรเข้าไปใกล้หรืออยู่ห่างชาวบ้านเกินไป ไม่ควรยืนรอน นานหรือเร็วเกินไป ดังความที่ปรากฏในปิณฑจาริกวัตร อันว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้เที่ยว บิณฑบาต ความว่า “เมื่อจะเข้าสู่ที่อยู่ พึงสังเกตทางเข้าออก ไม่พึงเข้าออกโดยรีบด่วน ไม่พึงยืนไกล เกินไปหรือใกล้เกินไป ไม่พึงยืนนานเกินไป หรือเร็วเกินไป”^{๑๘}

พระภิกษุสามเณรจะต้องมีความสำรวมพึงระวัง ต้องรู้จักคุ้มครองป้องกันตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ จะต้องทำใจให้มีความเคารพในอาหารบิณฑบาต เดินไปรับบิณฑบาตตามลำดับตรอก ซอย ไม่เลือกที่จะรับบิณฑบาตเฉพาะแต่หน้าบ้านของคนรวยเว้นบ้านคนจน ดังภาษิตของพระ วัณคันทปุตตอุปเสนเถระ กล่าววว่า

ภิกษุพึงคุ้มครองทวาร

สำรวมระวังทำใจให้เคารพเอื้อเฟื้อแล้ว

เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับสกุล ตามลำดับตรอก^{๑๙}

^{๑๗} จุ.ม.(ไทย) ๒๕/๑๕๖/๕๖๕-๕๗๔.

^{๑๘} วิรัช ศรีเมือง, วินัยสงฆ์, หน้า ๑๔๐.

^{๑๙} จุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๕๗๕/๔๗๕.

พระภิกษุสามเณรจะต้องมีสติสัมปชัญญะอยู่ทุกขณะแห่งการก้าวไปบิณฑบาต มีความ
สำรวม สายตาไม่ลอกแลก ไม่เดินมองไปทั่ว ดั่งเนื้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

ภิกษุไม่พึงเป็นผู้มีตาลอกแลก

พึงป้องกันหู มิให้ได้ยินคามกถา ไม่พึงคิดใจในรส

และไม่พึงยึดถืออะไรๆ ในโลกว่าเป็นของเรา

คำว่า ภิกษุเป็นผู้มีตาลอกแลก อธิบายว่า ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย
ความเป็นคนมีตาลอกแลกด้วยคิดว่า “รูปที่ยังไม่เคยดู เราควรดู รูปที่เราเคยดูแล้ว ควรผ่านไปเลย”
จึงเป็นผู้ชวนชวนการเที่ยวงาน และการเที่ยวไปไม่แน่นอน จากอารามหนึ่งไปสู่อีกอารามหนึ่ง
จากอุทยานหนึ่งไปสู่อีกอุทยานหนึ่ง จากบ้านหนึ่งไปสู่อีกบ้านหนึ่ง จากนิคมหนึ่งไปสู่อีกนิคมหนึ่ง
จากนครหนึ่ง ไปสู่อีกนครหนึ่ง จากรัฐหนึ่ง ไปสู่อีกรัฐหนึ่ง จากชนบท(ประเทศ)หนึ่ง ไปสู่อีกชนบท
หนึ่ง เพื่อดูรูป ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้มีตาลอกแลก

ภิกษุเข้าสู่ละแวกบ้าน เดินไปตามถนนไม่สำรวม เดินมองข้าง มองม้า มองารถ มองพล
เดินทำ มองสตรี มองบุรุษ มองเด็กชาย มองเด็กหญิง มองร้านตลาด มองหน้ามุขเรือน มองข้างบน
มองข้างล่าง มองทิศน้อยทิศใหญ่ ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้มีตาลอกแลก

ภิกษุเห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้รวบถือ เป็นผู้แยกถือ(อวัยวะส่วนต่างๆ) ย่อมไม่ปฏิบัติเพื่อ
สำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรม คือ อภิขณาและโทมนัส
ครอบงำได้ ย่อมไม่รักษาจักขุนทรีย์ ย่อมไม่ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้มีตา
ลอกแลก เป็นอย่างนี้บ้าง^{๒๐}

พระภิกษุสามเณรจะต้องกำหนดรู้ทางเข้า ทางออก รู้ลักษณะภูมิประเทศ และจะต้องรู้จัก
กิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความดิ้นรนอยากได้ อันเป็นข้าศึกต่อการประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อ
จะได้ละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย ดังเรื่องที่ว่าด้วยการทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ์ ความว่า

ภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า “เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใดเราได้เที่ยวบิณฑบาต
ในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้นเรามีฉันทะ ราคะ โทสะ
โมหะ หรือปฏิกะ แห่งใจในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาอยู่” ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรม
เหล่านั้นเสีย^{๒๑}

^{๒๐} บ.ม.(ไทย) ๒๕/๑๕๗/๔๓๗-๔๓๘.

^{๒๑} ม.อ.(ไทย) ๑๔/๔๓๘-๔๕๒/๔๕๕.

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติถึงลักษณะการ โจรบิณฑบาตเอาไว้ เพื่อพัฒนากายและจิตของพระภิกษุสามเณร ให้กิริยาอาการที่งดงาม มีความสงบ มีความสำรวม ทำให้ชาวบ้านผู้พบเห็นเกิดความศรัทธาเลื่อมใส และยังเป็นอนุเคราะห์พระวินัย

๓.๒.๓.๒ กิริยามารยาทในการโจรบิณฑบาต

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงกิริยาอาการของพระพุทธเจ้าเอาไว้ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุสามเณร ที่จะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติให้สมกับเป็นพุทธบุตร เพื่อจะได้ยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่อุบาสกอุบาสิกาและผู้ที่ยังพบเห็นทั้งหลาย ความว่า

เมื่อทรงดำเนิน ทรงก้าวพระบาทเบื้องขวาก่อน ไม่ก้าวพระบาทขว้านัก ไม่ก้าวพระบาทสั้นนัก ไม่ทรงดำเนินเร็วนัก ไม่ทรงดำเนินช้านัก ขณะทรงดำเนินพระชานุกับพระชานุไม่เสียดสีกัน ข้อพระบาทกับข้อพระบาทไม่กระทบกัน ไม่ทรงยกพระอุรสูง ไม่ทรงพระอุรไปข้างหน้า ไม่ทรงกระแทกพระอุร ไม่ทรงส่ายพระอุร

เมื่อทรงดำเนินพระวรกายส่วนบนไหว ทรงดำเนินไม่ใช่กำลังมาก เมื่อทอดพระเนตร ทรงเหลียวดูไปทั่ววรกาย ไม่ทรงแหงนดู ไม่ทรงก้มดู ขณะทรงดำเนิน ไม่ส่ายพระเนตร ทรงทอดพระเนตรประมาณชั่วแอก ยิ่งกว่านั้นพระองค์ทรงมีพระญาณทัสสนะไม่มีอะไรขวางกั้นได้

เมื่อเสด็จสู่ละแวกบ้าน ไม่ทรงยึดพระวรกาย ไม่ทรงย่อพระวรกาย ไม่ทรงห่อพระวรกาย ไม่ทรงส่ายพระวรกาย^{๒๒}

ในการออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร ไม่ควรออกเที่ยวบิณฑบาตเข้าหรือสายเกินไป ไม่ควรใช้เวลาในการเข้าหมู่บ้านนานเกินไป ไม่ว่าในอดีตจะเคยเป็นใคร เคยประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร แต่เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเอาไว้เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ดังความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ เข้าหมู่บ้านเข้าเกินไป กลับสายเกินไป แม้เช่นนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติมิให้สงฆ์ยินดี”^{๒๓}

ภิกษุสามเณรควรเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้านตามเวลา ไม่ควรเข้าไปเที่ยวบิณฑบาตในเวลาวิกาล คือหลังเที่ยงไปแล้ว พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามเอาไว้ เพราะในเวลาวิกาลกิเลสต่างๆ อาจครอบงำได้ง่าย ดังความที่พระพุทธพจน์ตรัสกับธัมมิกอุบาสกว่า

^{๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๓/๔๗๘-๔๗๙.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๗/๑๓๙-๑๔๑.

ภิกษุไม่ควรออกเที่ยวไปในเวลาวิกาล
 แต่ควรเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้านตามเวลา
 เพราะว่าภิกษุผู้ออกเที่ยวไปในเวลาวิกาล
 กิเลสเครื่องข้อง จะครอบงำ
 เพราะฉะนั้น บุคคลผู้รู้ทั้งหลายจึงไม่ออกไปเที่ยวในเวลาวิกาล^{๒๔}

พระภิกษุสามเณรจะต้องสำรวมกิริยาอาการแห่งการเดิน ให้มองดูพอประมาณทอดสายตา
 ลงนิดๆชั่วระยะแอก อันเป็นการแสดงถึงลักษณะของผู้มีสติ ผู้มีความสำรวม มีความสงบ สายตาไม่
 ลอกแลก ไม่กวาดสายตามองไปทั่ว ไม่มองเข้าไปถึงในบ้านของศรัทธาญาติโยม ดังข้อความที่
 ปรากฏในประวัติของพระวังคีสเถระในอดีตชาติ ความว่า “ท่านอุ้มบาตรสำรวมสายตาไม่ลอกแลก
 พุดพอประมาณ และมองดูเพียงชั่วแอก เที่ยวบิณฑบาตอยู่”^{๒๕}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการโคจรบิณฑบาต ดังมีปรากฏอยู่ใน
 พระวินัยปิฎก เสด็จวัตร ปริมาณทวารวค สิกขาบทที่ ๕ ให้พระภิกษุสามเณรมีความสำรวมระวัง
 เวลาเข้าไปในหมู่บ้านที่มีผู้คนอาศัยอยู่ ความว่า

ภิกษุ พึงทำความสำเนียงกว่า เราจักสำรวมดี ไปในละแวกบ้าน^{๒๖}

๓.๓ บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต

กิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกซึ่งผู้ได้กล่าวถึงพุทธจริยาของ
 พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการบิณฑบาตเอาไว้ อันเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระภิกษุสามเณรเพื่อจะได้
 นำไปประพฤติปฏิบัติ สร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่กุลบุตรอุบาสก อุบาสิกาและผู้ที่ยกย่อง
 ทั้งหลายดังความว่า

เมื่อทรงรับข้าวสุกกี้ไม่ทรงชูบาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงยื่นบาตร
 คอยรับ ไม่ทรงแกว่งบาตรคอยรับ ทรงรับข้าวสุกไม่น้อยนัก ไม่มากนัก ทรงรับกับข้าว^{๒๗}

บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาตนั้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้
 ในพระวินัยปิฎก เสด็จกัณฑ์ ขัมภกตวารวค สิกขาบทที่ ๗ ว่าพระภิกษุสามเณรจะต้องรับอาหาร
 บิณฑบาตด้วยความเคารพ เอื้อเฟื้อ ไม่แสดงกิริยาอาการในการรับเหมือนไม่เต็มใจรับ หรือทำที่
 เหมือนจะทิ้งจะขว้าง ความว่า

^{๒๔} พ.สุ.(ไทย) ๒๕/๓๘๘/๕๕๑.

^{๒๕} พ.อป.(ไทย) ๓๓/๑๒๔/๓๐๖.

^{๒๖} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๘๐/๖๕๔.

^{๒๗} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๘๓/๔๗๕.

ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ
 ภิกษุใด ไม่เอื้อเพื่อ รับบิณฑบาตโดยไม่เคารพ ทำที่เหมือนจะทิ้ง ต้องอาบัติทุกกฏ
 ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑. ภิกษุไม่จงใจ	๒. ภิกษุไม่มีสติ
๓. ภิกษุผู้ไม่รู้	๔. ภิกษุผู้เป็นไข้
๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง	๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ ^{๒๘}	

ขณะรับอาหารบิณฑบาตพระภิกษุจะต้องให้ความสำคัญในบาตร ตั้งใจมองดูอยู่แต่ในบาตร ไม่ใช่สายตาออกแลก มองนั่นมองนี่ไปเรื่อยไม่ได้ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎกเสขิยกัณฑ์ ขัมภตกวรรค สิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักให้ความสำคัญในบาตร ขณะรับบิณฑบาต^{๒๘} นอกจากนี้ ยังมีหลักในการรับบิณฑบาต พระภิกษุสามเณรจะต้องพิจารณา สังเกตสำรวจกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต ดังปรากฏในปิ่นทวาริกวรรค อันว่าด้วยวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต ความว่า

พึงสังเกตว่า เขาใครจะถวายอาหารหรือไม่ ถ้าเขาแสดงอาการจะถวาย พึงยืนอยู่เมื่อเขาถวายอาหาร (ใส่บาตร) พึงยกสังฆาฏิด้วยมือข้างซ้าย ส่งบาตรออกด้วยมือข้างขวา จับบาตรด้วยมือทั้งสองรับอาหาร ไม่พึงมองหน้าของผู้ถวายอาหาร พึงสังเกตดูว่า เขาทำอาการจะถวายแก่หรือไม่ ถ้าเขาแสดงอาการ พึงยืน (รอ) อยู่เมื่อเขาถวายเสร็จ แล้วพึงปิดบาตรด้วยสังฆาฏิ กลับไปด้วยดี ไม่รีบร้อน^{๓๐}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาตเอาไว้ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรรับบิณฑบาตจากชาวบ้านด้วยความเคารพ ไม่แสดงอาการดูหมิ่นทั้งทานและทายกผู้ถวาย และให้ความสำคัญในขณะรับบิณฑบาต คือ มองดูอยู่ในบาตรขณะรับบิณฑบาต ไม่แสดงอาการ ลูกลี้ลูกถน

๓.๔ บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต

บทบัญญัติเกี่ยวกับรับอาหารบิณฑบาต ผู้วิจัยได้แยกประเด็นในการศึกษาออกเป็น ๓ ประการด้วยกันคือ บทบัญญัติเกี่ยวกับอาหารที่ควรรับตามพุทธานุญาต บุคคลที่พระสงฆ์ไม่ควรรับ

^{๒๘} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๐๒/๖๓๖.

^{๒๙} วิ.มหา.(ไทย)๒/๖๐๓/๖๓๗.

^{๓๐} วิรัช ศรีเมือง, วินัยสงฆ์, หน้า ๑๔๐.

อาหารบิณฑบาต และบทบัญญัติเกี่ยวกับประมาณในการรับอาหารบิณฑบาต ดังมีรายละเอียดต่อไปนี

๓.๔.๑ อาหารบิณฑบาตที่ควรรับตามพุทธานุญาต

พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้พระภิกษุสงฆ์สามารถรับอาหารบิณฑบาตประเภทเนื้อได้ ดังมีเนื้อความปรากฏในพระไตรปิฎกอันว่าด้วย หมอชีวกได้เข้าไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า มีคนกล่าวว่คนทั้งหลายฆ่าสัตว์เพื่อนำมาถวายพระพุทธองค์ พระองค์รู้ที่อยู่ยังจันอาหารนั้น คำกล่าวเหล่านี้เป็นจริงหรือไม่ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ชีวก คนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า “ชนทั้งหลายฆ่าสัตว์จะจงถวายสมณโคดม พระสมณโคดมก็ทราบการนั้น แต่ก็ยังเสวยเนื้อที่เขาฆ่าจะจงพระองค์ ที่เขาอาศัยพระองค์ทำ” คนเหล่านั้นไม่ชื่อว่าพูดตรงตามที่เรากล่าวไว้ แต่ชื่อว่ากล่าวดูเราด้วยคำเท็จที่ไม่มีอยู่ เรากล่าวเนื้อที่ภิกษุไม่ควรฉันไว้ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อที่ตนเห็น
๒. เนื้อที่ตนได้ยิน
๓. เนื้อที่ตนสงสัย

เรากล่าวเนื้อที่ภิกษุควรฉันไว้ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อที่ตนไม่เห็น
๒. เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน
๓. เนื้อที่ตนไม่สงสัย^{๓๑}

ทั้งนี้มิได้หมายความว่าพระพุทธองค์ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการฆ่าสัตว์ หรือนำอาหารที่เป็นเนื้อมาถวายพระภิกษุสงฆ์ แต่เพราะเหตุว่า พระภิกษุสงฆ์นั้นมีวิถีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่น อาศัยอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย เมื่อชาวบ้านเขากินอาหารอย่างไร เขาก็นำอาหารอย่างนั้นมาถวาย จะเห็นได้ว่า แม้เพียงแค่นี้ก็สงสัยว่าเนื้อนั้นชาวบ้านเขาฆ่าเพื่อนำมาถวายพระภิกษุ หากพระภิกษุขึ้นฉันเข้าไปก็ถือว่าเป็นอาบัติ ปรับอาบัติทุกคำที่ฉัน

อาหารที่พระภิกษุสามารถรับได้นอกจากเนื้อแล้วยังมี อาหารที่ทำด้วยแป้งทุกชนิด รวมถึงพวกผักทั้งหลายด้วย ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก เกสัชชขันธกะ โรชมัลลวัตถุ ว่าด้วยเจ้ามัลละชื่อไรระถวายผักกาดสดและของฉันของทำด้วยแป้ง ดังความว่า

^{๓๑} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๑-๕๒/๔๘-๔๙.

พระผู้มีพระภาครับสั่งกับพระภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตฝึกสดทุกชนิด และของฉัน ทำด้วยแป้งทุกชนิด”^{๓๒}

นอกจากนี้อาหารจำพวกน้ำนมก็สามารถรับได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นบัจจโครส คือ นมสด นมเปรี้ยว เปรียง เนยข้น และเนยใส พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามารถรับได้ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก เกสัชชขันธกะ ว่าด้วยทรงอนุญาตบัจจโครสเป็นต้น ความว่า

เมณฑกคหบดีได้ทราบข่าวว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปที่อังคตตราปะพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป” ลำดับนั้น คหบดีสังคนเลี้ยงโค ๑,๒๕๐ คน ไปว่า “ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงช่วยกันจับแม่โคนมคนละตัวแล้วยืนใกล้ภิกษุรูปละคนๆ เราจะเลี้ยงพระด้วยนมสดรีดใหม่ที่ยังอุ่น” แล้วนำของเลี้ยงของฉันอันประณีตและน้ำนมสดที่เพิ่งรีดด้วยตนเอง ประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานด้วยตนเองกระทั่งอัมหนา

ภิกษุทั้งหลายยำเกรงอยู่จึงไม่ยอมรับประเคนน้ำนมสด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงรับประเคนฉันเถิด”

เมณฑกคหบดี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ในหนทางกันดารอืดคืดน้ำ อืดคืดอาหาร ภิกษุไม่มีเสบียงเดินทางไปต้องลำบาก ขอประทานวโรกาสเถิด พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ทรงอนุญาตเสบียงเดินทางแก่ภิกษุด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตโครส ๕ ชนิด คือ นมสด นมเปรี้ยว เปรียง เนยข้น และเนยใส”^{๓๓}

ในเวลาวิกาลไปแล้วนั้น พระภิกษุไม่สามารถรับประทานอาหารจำพวกของขบเคี้ยวได้ แต่หากศรัทธาญาติโยมปรารถนาที่จะถวายอาหารแต่พระภิกษุสามเณรก็สามารถถวายได้ แต่ต้องเป็นอาหารจำพวกน้ำ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตน้ำอัฐฐบาน คือน้ำผลไม้คั้นทั้ง ๘ ชนิด ความว่า

พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งกับพระภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตน้ำอัฐฐบาน คือ

๑. น้ำมะม่วง	๒. น้ำหว่า
๓. น้ำกล้วยมีเมล็ด	๔. น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด
๕. น้ำมะขาง	๖. น้ำลูกจันทร์หรือองุ่น
๗. น้ำเหง้าบัว	๘. น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ ^{๓๔}

^{๓๒} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๒/๑๓๖.

^{๓๓} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๕๕/๑๒๗-๑๒๘.

^{๓๔} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๐/๑๒๕-๑๓๑

นอกจากนี้ก็มีอนุบัญญัติเพิ่มเติมอีก คือ น้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดื่มเมล็ดข้าวเปลือก น้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำผักคอง น้ำดอกไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะขาง และน้ำอ้อยสด ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก เกสัชชขันธกะ เกณียชฎิลวัตตุ ว่าด้วยเกณียชฎิลถวายน้ำอัฐฐบาน ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตน้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดื่มเมล็ดข้าวเปลือก ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตน้ำใบไม้ทุกชนิด เว้นน้ำผักคอง

ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตน้ำดอกไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะขาง ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตน้ำอ้อยสด^{๓๕}

เมื่อครั้งที่กรุงราชคฤห์เกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนไม่สามารถจะจัดสังฆภัตถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ได้ แต่ปรารถนาที่จะถวายภัตอย่างอื่นแทน จึงกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตภัตต่างๆ ดังความว่า

สมัยนั้น กรุงราชคฤห์เกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนไม่สามารถจะจัดสังฆภัตแต่ปรารถนาจะจัดอุทเทศภัต นิมนตภัต สลากภัต ปักจิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตสังฆภัต อุทเทศภัต นิมนตภัต สลากภัต ปักจิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต”^{๓๖} (คำว่า สังฆภัต หมายถึง ภัตตาหารที่ถวายสงฆ์ทั่วไป อุทเทศภัต หมายถึง ภัตตาหารที่เจาะจงถวายเฉพาะตัว นิมนตภัต หมายถึง ภัตตาหารในที่นิมนต์ สลากภัต หมายถึง ภัตตาหารที่ถวายโดยฉลาก ปักจิกภัต หมายถึง ภัตตาหารที่ถวายประจำปักข์ อุโปสถิกภัต หมายถึง ภัตตาหารที่ถวายประจำวันอุโบสถ ปาฏิปติกภัต หมายถึง ภัตตาหารที่ถวายประจำวันปาฏิบทคือวันแรม ๑ ค่ำ) เมื่อพระภิกษุสามเณรเป็นไข้ไม่สบาย พระพุทธองค์ทรงอนุญาตภัตตาหารที่เป็นยา สำหรับรักษาไข้ เช่น น้ำข้าวใส น้ำดื่มกล้วยน้ำว้า น้ำคั้นเนื้อ^{๓๗} แต่เมื่อยามปกติอาหารเหล่านี้ พระพุทธองค์ทรงห้าม หรือภิกษุเป็นไข้พระอุกอมมนุษย์เข้าถึง พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตเนื้อดิบ เลือดสด ในเมื่อมีโรคอมมนุษย์เข้าถึง”^{๓๘}

^{๓๕} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๐/๑๓๒.

^{๓๖} วิ.จ. (ไทย) ๓/๓๒๕/๑๕๔.

^{๓๗} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๖๕/๖๒-๖๓.

^{๓๘} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๖๔/๔๕.

หากมีสิ่งใดที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติเป็นสิกขาบทเอาไว้ ก็ให้พระสงฆ์ใช้หลักมหาปเทศ ๔ ในการตัดสินว่า สิ่งนั้นขจัดอยู่ในมหาปเทศข้อไหน แล้วพิจารณาว่าควรหรือไม่ควร ดังพุทธพจน์ความว่า

๑. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร (เช่น รัชชาติ ๗ อย่าง คือ ข้าว สาลี ข้าวเจ้า หญ้ากับแก๊ ข้าวละมาน ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง เป็นสิ่งที่ทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่ ส่วนมหาผล ๘ อย่าง คือ ตาล มะพร้าว ผลขนุน ขนุน ลำปะลอส บวบ พักเขียว แตงกวา แตงโม พักทอง รวมทั้งอปรัณชาติทั้งหมด เช่น ถั่วเขียว ถั่วราชมาศ งา พืชผักที่กินหลังภัตตาหาร แม้จะไม่ได้ทรงห้ามไว้ แต่อนุโลมเข้ากับ รัชชาติ ๗ อย่าง เพราะฉะนั้น จึงทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวัน จนถึงอรุณขึ้นวันใหม่

๒. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร (พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำอัฐุชาน ส่วนน้ำดื่มที่นับเนื่องในน้ำอัฐุชาน ๘ ชนิดนั้น เช่น น้ำหาว น้ำผลมะงั่ว น้ำต้นเล็บเงี้ยว และน้ำผลไม้เล็กเป็นต้น แม้จะไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ แต่อนุโลมเข้ากับน้ำอัฐุชาน เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันอนุญาตด้วย

๓. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๓๕}

๓.๔.๒ บุคคลที่พระสงฆ์ไม่ควรรับอาหารบิณฑบาต

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสงฆ์รับอาหารจากมือภิกษุณี ทั้งนี้ก็เพื่ออนุเคราะห์ภิกษุณีไม่ให้ได้รับความลำบากจากการให้ทาน จนตนเองต้องอด เพราะมีเหตุเกิดขึ้น จึงทำให้พระพุทธองค์ต้องบัญญัติเป็นสิกขาบท ห้ามไม่ให้พระภิกษุสงฆ์กระทำโดยรับอาบัติปาฏิเทสนิยะแก่พระภิกษุที่รับอาหารบิณฑบาตมาจากมือนางภิกษุณี ดังเรื่องที่ว่า

นางภิกษุณีรูปหนึ่งไปเที่ยวบิณฑบาตได้แล้ว ขากลับเห็นพระภิกษุรูปหนึ่ง จึงบอกถวายอาหารที่ได้มา ภิกษุนั้นก็รับจนหมด นางจึงอดอาหารเพราะหมดเวลาที่จะเข้าไปบิณฑบาตอีกแล้ววันที่ ๒ วันที่ ๓ ก็เป็นเช่นนี้ จนเวลาหลิกจรตศรัณฐีนางถึงกับหมดแรงล้มลง

^{๓๕} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๕-๑๔๐.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก สิกขาบทที่ ๑ แห่งปาฏิเทสนียะ ความว่า

ภิกษุใครรับของเคี้ยวหรือฉันด้วยมือตนเอง จากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ผู้เข้าไปในละแวกบ้าน เคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า “ท่าน กระทบต้องธรรมคือ ปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระทบขอแสดงคือธรรมนั้น”^{๔๐}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสงฆ์รับอาหารบิณฑบาตจากสกุลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสาะ ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลเหล่านี้มีความศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ไม่ว่าจะอะไรย่อมสละได้หมดแม้กระทั่งว่าตัวเองจะอดก็ตาม ดังความว่า

ในสมัยนั้น สกุลบางสกุลเลื่อมใสทั้งเป็นสกุลเจริญด้วยศรัทธา แต่เลื่อมลาก (เป็นสกุลพระอริยบุคคล) บุคคลเหล่านี้ย่อมสละของเคี้ยวของกินที่เกิดขึ้นทั้งหมดแก่ภิกษุทั้งหลาย บางครั้งตัวเองถึงอด คนทั้งหลายพากันติเตียนภิกษุว่ารับไม่รู้จักประมาณ พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้สงฆ์สวดประกาศสมมติสกุลนั้น ว่าเป็นสกุลของพระเสาะ แล้วทรงบัญญัติห้ามเข้าไปรับของเคี้ยวของฉันในสกุลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสาะ ด้วยมือของตนมาเคี้ยวและฉัน ทรงปรับอาบัติปาฏิเทสนียะแก่ผู้ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ดังปรากฏใน สิกขาบทที่ ๓ แห่งปาฏิเทสนียะ ความว่า

ภิกษุใครรับของเคี้ยวหรือของฉัน ในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสาะเช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคืนว่า “ท่าน กระทบต้องธรรม คือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระทบขอแสดงคืนธรรมนั้น”^{๔๑}

๓.๔.๓ ประมาณในการรับอาหารบิณฑบาต

ในการรับอาหารบิณฑบาตนั้น ทรงบัญญัติไม่ให้พระภิกษุสามเณรรับอาหารเกิน ๓ บาตร ในที่นั้นๆ เมื่อได้มาแล้วให้นำมาแบ่งปันกัน จะได้ไม่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน โดยมีเรื่องต้นเหตุดังนี้

สมัยนั้น พ่อค้าเกวียนกลุ่มหนึ่งต้องการจะเดินทางจากกรุงราชคฤห์ ภิกษุผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่งเข้าไปบิณฑบาตถึงหมู่บ้านเกวียน อุบาสกคนหนึ่งได้ให้ถวายเป็นข้าวตอกแก่ภิกษุรูปนั้น ภิกษุรูปนั้นได้ออกไปบอกภิกษุรูปอื่น อุบาสกได้ถวายเป็นข้าวตอกแก่ภิกษุรูปนั้น ภิกษุรูปนั้นได้ออกไปบอกภิกษุรูปอื่น อุบาสกก็ได้ถวายเป็นข้าวตอกแก่ภิกษุรูปนั้นจนกระทั่งเสบียงที่จัดเตรียมไว้หมดสิ้นไป

^{๔๐} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๕๒-๕๕๓/๖๒๓-๖๒๔.

^{๔๑} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๖๒-๕๖๓/๖๓๕-๖๓๖.

ครั้งนั้น อุบาสกนั้นได้กล่าวถวายกับพวกพ่อค้าดังนี้ว่า “วันนี้ พวกท่านโปรดรอก่อนเสบียงที่จัดเตรียมไว้กระผมถวายพระคุณเจ้าทั้งหลายไปแล้ว กระผมจะจัดเตรียมเสบียง”

พวกพ่อค้าเกวียนกล่าวว่า “ท่านครับ พวกเราไม่สามารถรอได้ พ่อค้าเกวียนออกเดินทางแล้ว”ไปได้แล้ว เมื่ออุบาสกจัดเตรียมเสบียงเสร็จแล้วเดินทางไปภายหลังจึงถูกพวกโจรปล้น

พวกพ่อค้าพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงรับโดยไม่รู้จักประมาณ อุบาสกคนนี่ซึ่งเมื่อถวายเสบียงแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้แล้วเดินทางไปภายหลังได้ถูกโจรปล้น” พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ความว่า

ทายกนำขมนหรือข้าวตุ มาปวารณาภิกษุผู้เข้าไปถึงตระกูล ภิกษุผู้ต้องการพึงรับได้เต็ม ๒-๓ บาตร ถ้ารับเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ครั้นรับเต็ม ๒-๓ บาตรแล้วเมื่อนำออกจากที่นั้นแล้วพึงแบ่งปันกับภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น^{๔๒}

พระวินัยปิฎกโกชนวรรค กาณมาตสิกขาบท มีบัญญัติรับอาบัติแก่พระภิกษุที่ล่วงละเมิด ดังนี้ ภิกษุรับขมนเต็ม ๒-๓ บาตร แล้วรับเกินกว่านั้น ต้องอาบัติ ๒ อย่าง คือ

๑. กำลังรับ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม

๒. เมื่อรับแล้ว ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๓}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ให้พระภิกษุสามเณรรับอาหารบิณฑบาตให้พอเหมาะกัน ทั้งข้าวแกงและกับ ดังความในสิกขาบทที่ ๕ แห่งเสขยิกัณฑ์ ขัมภตถวรรค บัญญัติว่า

ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตพอเหมาะกัน^{๔๔}

พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุรับบิณฑบาตจนอาหารล้นขอบบาตร เพราะถือว่าการไม่รู้จักประมาณ มองดูแล้วไม่เหมาะสม ไม่เป็นไปเพื่อสันโดษ ดูเหมือนเป็นคนมักมาก จึงทรงบัญญัติเอาไว้ในพระวินัยปิฎก เสขยิกัณฑ์ ขัมภตถวรรค สิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า

ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร^{๔๕}

พระภิกษุสามเณรจะต้องรู้จักประมาณในการรับอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านถวาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ความว่า

^{๔๒} วิ.มท.(ไทย) ๒/๒๓๑-๒๓๒/๓๘๘-๓๙๐.

^{๔๓} วิ.ป.(ไทย) ๘/๑๖๘/๑๔๑-๑๔๓.

^{๔๔} วิ.มท.(ไทย) ๒/๖๐๔/๖๗๘.

^{๔๕} วิ.มท.(ไทย) ๒/๖๐๕/๖๘๐.

ภิกษุรู้จักประมาณโดยการรับ คือ แม้เมื่อทายน้อย ภิกษุก็รับเพื่อความเอ็นดู
ตระกูล เพื่อการรักษาตระกูล เพื่อการอนุเคราะห์ตระกูล แม้เมื่อทายน้อยมาก ภิกษุก็รับ
บิณฑบาตพอบริหารท้อง ภิกษุชื่อว่ารู้จักประมาณโดยการรับ เป็นอย่างนี้^{๔๖}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเกี่ยวกับการรับประทานอาหารบิณฑบาตเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็น
เรื่องอาหารชนิดใดบ้างที่สามารถรับได้ อาหารชนิดใดที่ทรงห้ามเอาไว้ บุคคลที่พระสงฆ์ไม่ควรรับ
อาหารบิณฑบาตมีใครบ้าง และทรงบัญญัติให้พระภิกษุสามเณรรู้จักประมาณในการรับอาหาร
บิณฑบาต รับประทานให้พอเหมาะแก่ความต้องการของร่างกายที่จะเป็นอยู่ได้ภายในวันหนึ่ง ไม่รับให้มาก
เกินความจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการอนุเคราะห์พระวินัย และยังเป็นการอนุเคราะห์ตระกูลอีกด้วย

๓.๕ บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์สามารถนำอาหารบิณฑบาตมาแบ่งปันกันได้ ตาม
ความเหมาะสม และไม่เป็นการขัดกับพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ ในการ
แบ่งปันอาหารบิณฑบาตนั้น ผู้วิจัยได้แยกประเด็นในการศึกษาออกเป็นบทบัญญัติที่ทรงอนุญาต
และบทบัญญัติที่ทรงห้าม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๕.๑ บทบัญญัติที่ทรงอนุญาต

บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต มีปรากฏในพระไตรปิฎก ตั้งแต่
สมัยต้นพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ในคราวนั้น ได้มีการแบ่งหน้าที่
โดยให้ภิกษุ ๓ รูปออกไปบิณฑบาต แล้วภิกษุอีก ๒ รูป ก็อยู่ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าสลับ
สับเปลี่ยนกัน วันต่อมาเมื่อภิกษุ ๒ รูปออกไปบิณฑบาต ภิกษุที่เหลือ ๓ รูปก็อยู่ฟังธรรม โดยภิกษุที่
ออกไปบิณฑบาตเมื่อได้อาหารมาก็จะนำมาแบ่งปันกัน ดังความในพระวินัยปิฎกว่า

เรากล่าวสอนภิกษุ ๒ รูป ภิกษุ ๓ รูป ก็เที่ยวบิณฑบาต เราทั้ง ๖ ฉันทบิณฑบาตที่
ภิกษุ ๓ รูปนำมา เรากล่าวสอนภิกษุ ๓ รูป ภิกษุ ๒ รูป ก็เที่ยวบิณฑบาต เราทั้ง ๖ ฉันท
บิณฑบาตที่ภิกษุ ๒ รูป นำมา...^{๔๗}

หากพระภิกษุสงฆ์มีของเคี้ยวของจันเหลือมาก พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้นำไปแจกจ่าย
แก่บุคคลต่างๆ ได้ ดังปรากฏเนื้อความต่อไปนี้

พระสงฆ์มีของเคี้ยวเหลือเพื่อ ท่านพระอานนท์จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเช่นนั้นเรอจึงแจกขนมเป็นทานแก่พวกคนกินเดน”

^{๔๖} พ.ม.(ไทย) ๒๕/๒๐๖/๖๐๑.

^{๔๗} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๒๘๖/๓๑๓.

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายมีอามิสมาก
 พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ถวายแก่สงฆ์”
 อามิสก็ยังมีเหลือเพื่อ
 พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ถวายของส่วนบุคคลได้”
 ภิกษุทั้งหลายเก็บอามิสไว้มาก
 พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับอามิสที่ภิกษุ
 ทั้งหมดเก็บไว้มานริโภคได้”

สมัยนั้น ภิกษุณีทั้งหลายมีอามิสมาก
 พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ถวายแก่สงฆ์”
 อามิสก็ยังมีเหลือเพื่อ
 พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ถวายเป็นส่วนบุคคลได้”
 ภิกษุณีทั้งหลายเก็บอามิสไว้มาก
 พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับอามิสที่ภิกษุณี
 ทั้งหมดเก็บไว้มานได้”^{๔๘}

ในพระวินัยปิฎก อุปัชฌายวัตตคถา ว่าด้วยวัตรปฏิบัติในพระอุปัชฌาย์ ได้กล่าวเอาไว้ว่า
 พระภิกษุสามเณรเมื่อบิณฑบาตได้มาแล้ว สามารถนำอาหารบิณฑบาตนั้นแบ่งให้กับพระอุปัชฌาย์
 ได้ ดังความว่า

สัตถิวีฬาริกพึงประพฤดิชอบในอุปัชฌาย์ วิธีประพฤดิชอบในอุปัชฌาย์นั้นมีดังนี้
 สัตถิวีฬาริกพึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่... ถ้าข้าวต้มมี พึงล้างภาชนะใส่ข้าวต้มเข้าไปถวาย
 เมื่อพระอุปัชฌาย์ฉันข้าวต้มเสร็จ พึงถวายน้ำ...

...ถ้าบิณฑบาตมี และอุปัชฌาย์ต้องการจะฉัน พึงถวายน้ำแล้วน้อมบิณฑบาตเข้าไป
 ถวาย นำน้ำฉันมาถวาย เมื่ออุปัชฌาย์ฉันเสร็จแล้ว พึงถวายน้ำ รับบาตรมาถืออย่างรัดมัดระ
 วัง ไม่ให้ครูด ล้างแล้วเช็ดให้สะอาด น้ำฝั่งแดดครู่หนึ่ง ไม่พึงฝั่งแดดทิ้งไว้ที่แดด^{๔๙}

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณร สามารถนำอาหารที่บิณฑบาตได้มาแบ่งปัน
 ให้กับพ่อแม่ได้ หมายความว่า พระภิกษุสามเณรสามารถบิณฑบาตเลี้ยงพ่อแม่ได้ พระองค์ทรงตรัส
 ว่า “ชอบยิ่งนัก พราหมณ์ ท่านทำดังนี้ชื่อว่า ได้ทำกิจที่ควรทำแท้ ด้วยว่าผู้ใดแสวงหาภิกษาโดย

^{๔๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๑/๓๔๓-๓๔๔.

^{๔๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๖/๒๔๔-๒๕๐.

ธรรมได้มาแล้วเลี้ยงมารดาบิดา ผู้นั้นย่อมประสพบุญเป็นอันมาก”^{๕๐} ดังมีเรื่องที่น่าประหลาดในอรรถกถาชาดก ภาค ๒ พาทิรนิทานวรรณภา ความว่า

บุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี ฟังเทศน์ของพระศาสดาแล้วได้บรรพชาอุปสมบท จนเวลาผ่านไปทรัพย์สมบัติของบิดามารดา ร่อยหรอลงจนเที่ยวขอร้อง อาศัยฝาเรือนของผู้อื่นอยู่...

ในวันรุ่งขึ้น ท่านถือสลากยาคุและสลากภัตอันถึงแล้วแก่ตน เข้าไปบ้าน ถือเอาข้าวยาคุและภัตให้แก่บิดามารดา จำเดิมแต่นั้น ก็ปรนนิบัติ (มารดาบิดา) เนื่องนิตย์ ท่านถูกความกังวลในการบำรุงบิดามารดาจนชুবพอม ฤกษ์ทั้งหลายพบเข้าก็ดิ้นรนกราบทูลพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงประทานสาธุการ ๓ ครั้ง แล้วตรัสว่า เธอตั้งอยู่ในทางที่เราดำเนินแล้ว แม้เราเมื่อประพตฺธิบุพพจริยา ก็เลี้ยงบิดามารดาแล้ว^{๕๑}

๓.๕.๒ บทบัญญัติที่ทรงห้าม

แม้อาหารที่ได้มาจากการบิณฑบาตสามารถนำมาแบ่งปันให้แก่กันละกันได้ก็ตาม แต่ก็มีพุทธบัญญัติบางข้อที่ทรงห้ามไม่ให้เอาอาหารบิณฑบาตได้มานำไปแจกให้แก่บุคคลบางคน บางพวก ตัวอย่างเช่น พวกอเจลกปริพาชก เป็นต้น ความว่า

ครั้งนั้น พระสงฆ์ผู้มีของเคี้ยวฉันอย่างเหลือเฟือ พระอานนท์จึงได้เข้าไปทูลถามพระพุทธองค์ว่าจะทำอย่างไรดี พระพุทธองค์ตรัสให้นำไปแจกแก่พวกคนกินเดน

พระอานนท์จัดพวกคนกินเดนในหนึ่งตามลำดับ แจกขนมให้คนละชิ้น แจกขนมให้ปริพาชิกคนหนึ่ง ๒ ชิ้นด้วยสำคัญว่าเป็นชิ้นเดียว

พวกปริพาชิกที่อยู่ใกล้ๆ ได้กล่าวกับปริพาชิกานั้นดังนี้ว่า “สมณะรูปนั้นเป็นคู่รักของเธอหรือ”

ปริพาชิกนั้นตอบว่า “สมณะรูปนั้นไม่ใช่คู่รักของฉัน ท่านแจกให้ ๒ ชิ้นด้วยสำคัญว่าเป็นชิ้นเดียว”

แม้ครั้งที่ ๒.. แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระอานนท์ก็แจกขนมให้ปริพาชิกนั้น ๒ ชิ้น..

พวกปริพาชิกเหล่านั้นได้เถียงกันว่า “เป็นคู่รัก ไม่ใช่คู่รัก”

พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ความว่า

^{๕๐} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๐๕/๒๕๗.

^{๕๑} บุ.ชา.ทุก.อ.(ไทย) ๖๓/๑๗๑-๑๗๓.

“ภิกษุใดให้ของเคี้ยวหรือของแกล่เจลก ปริพาชกหรือปริพาชิกาด้วยมือตน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๕๒}

พระพุทธองค์ทรงปรับอาบัติภิกษุที่ให้ของเคี้ยวหรือของแกล่เจลกปริพาชกหรือปริพาชิกาด้วยมือตน ว่าต้องอาบัติ ๒ อย่าง คือ

๑. กำลังให้ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม

๒. เมื่อให้แล้ว ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์^{๕๓}

เมื่อพระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุให้อาหารแก่พวกเดียรถีย์ เพราะภิกษุรูปหนึ่งคลุกข้าวกับเนยใสก้อนใหญ่ให้แก่อาชีวก ผู้ต้องการติเตียนพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ดังมีปรากฏในพระวินัยปิฎก อเจลกวรรค อเจลกสิกขาบท อันว่าด้วยนักบวชเปลือย ความว่า

อาชีวกคนหนึ่งได้เข้าไปที่ที่เลี้ยงอาหาร ภิกษุรูปหนึ่งคลุกข้าวกับเนยใสจำนวนมากได้ แจกข้าวก้อนใหญ่แก่อาชีวกนั้น อาชีวกนั้นได้ถือก้อนข้าวนั้นไป

อาชีวกอีกคนหนึ่งได้กล่าวกับอาชีวกนั้นดังนี้ว่า “ท่านได้ก้อนข้าวมาจากที่ไหน”

อาชีวกนั้นตอบว่า “ข้าพเจ้าได้มาจากที่เลี้ยงอาหารของคหบดีโธสันถม โคคม”

พวกเขาได้ยืนอาชีวกเหล่านั้นสนทนากัน ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “พระพุทธเจ้าข้า พวกเดียรถีย์เหล่านี้ต้องการติเตียนพระพุทธ ต้องการติเตียนพระธรรม ต้องการติเตียนพระสงฆ์ ขอประทานวโรกาสเถิดพระพุทธเจ้าข้า ข้าพระคุณเจ้าทั้งหลายโปรดอย่าให้สิ่งของแก่พวกเดียรถีย์ด้วยมือตนเองเลย”

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ความว่า

“ภิกษุใดให้ของเคี้ยวหรือของแกล่เจลก ปริพาชกหรือปริพาชิกาด้วยมือตน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๕๔}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงบัญญัติห้ามไม่ให้นางภิกษุณีให้ของเคี้ยวของฉันทด้วยมือของตนเองแก่ชาวบ้าน ปริพาชก และปริพาชิกา ผู้ต้องการติเตียนพระพุทธ ติเตียนพระธรรม และติเตียนพระสงฆ์ หากภิกษุณีรูปใดให้ทรงปรับอาบัติ ดังปรากฏใน ปาจิตตีย์กัณฑ์ จิตตาคารวรรค สิกขาบทที่ ๖ ความว่า

^{๕๒} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๒๖๕-๒๗๐/๔๑๘-๔๒๐.

^{๕๓} วิ.ป.(ไทย) ๘/๑๖๕/๑๔๓.

^{๕๔} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๒๗๐/๔๒๐.

ภิกษุณีให้ของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองชาวบ้าน แก่ปริพาชกหรือปริพาชิกาต้อง
อาบัติ ๒ อย่าง คือ

๑. กำลังให้ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม
๒. เมื่อให้แล้ว ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์^{๕๕}

คนทั้งหลายได้นำอามิสมาถวายแก่พระภิกษุและภิกษุณีจำนวนมาก พระภิกษุและภิกษุณี
จึงนำไปถวายแก่ผู้อื่น คนทั้งหลายรู้เข้าจึงตำหนิ ประณามว่าทำไมจึงเอาของที่ตนถวายไปให้ผู้อื่น
ทำเหมือนกับว่าพวกคนไม่รู้จักรับให้ทาน ดังความว่า

สมัยนั้น คนทั้งหลายถวายอามิสแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายให้อามิสและภิกษุณี
ทั้งหลาย คนทั้งหลายจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนอามิสที่เขาถวายให้ตนฉัน พวก
พระคุณเจ้าจึงให้แก่ผู้อื่นเล่า พวกเราไม่รู้จักรับให้ทานเองหรือ”

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ
พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อามิสที่เขาให้ตนฉัน ภิกษุไม่พึงให้แก่ผู้อื่น รูป
ใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

สมัยนั้น ชาวบ้านถวายอามิสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุณีทั้งหลายจึงถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย
คนทั้งหลายจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนอามิสที่เขาถวายให้ตนฉัน ภิกษุณีจึงให้แก่ผู้อื่น
เล่า พวกเราไม่รู้จักรับให้ทานเองหรือ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย อามิสที่เขาให้ตนฉัน ภิกษุณีไม่พึงให้แก่ผู้อื่น
รูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๕๖}

นอกจากนี้ ในสิกขาบทที่ ๖ จิตตาคารวรรค ปาจิตตีย์กัณฑ์ ปราภฏฐีของนางอุลลัน
ทาภิกษุณีให้ของเคี้ยวของบริโภคด้วยมือของตนเองแก่นักแสดงเพื่อให้เขาสรรเสริญตนในที่ชุมชน
พระพุทธองค์จึงทรงห้ามไม่ให้นางภิกษุณีให้ของกินแก่คฤหัสถ์ นักบวชชายหญิงก็ตามด้วยมือของ
ตน ดังความว่า

นางอุลลันทาภิกษุณี ให้ของเคี้ยวของบริโภคด้วยมือของตนเองแก่นักแสดงละคร
บ้าง นักกระโดดบ้าง นักเล่นกลบ้าง นักเล่นกลองบ้าง เพื่อให้เขาสรรเสริญตนในที่ชุมชน
พวกนั้นก็พากันสรรเสริญต่างๆมีผู้ติเตียน

พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่นางภิกษุณีผู้ให้ของเคี้ยว
ของบริโภคด้วยมือของตนเองแก่คฤหัสถ์ก็ตาม แก่นักบวชชายก็ตาม หญิงก็ตาม^{๕๗}

^{๕๕} วิ.ป.(ไทย) ๘/๒๓๕/๒๕๘.

^{๕๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๑/๓๔๓-๓๔๔.

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาตเอาไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้พระภิกษุสามเณรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปัน อนุเคราะห์ชาวบ้าน อนุเคราะห์พระวินัย ที่ทรงห้ามก็เพราะว่าคนเหล่านั้นต้องการดิเียนพระรัตนตรัย ไม่ประสงค์ดีกับพระสงฆ์

๓.๖ บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาต

จากการศึกษาพบว่า ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงบทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาตเอาไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อการฝึกหัดพัฒนาให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้มีความสำรวมซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการศึกษาออกเป็น บทบัญญัติที่ทรงห้าม และบทบัญญัติที่เกี่ยวกับกิริยามารยาทในการฉันอาหารบิณฑบาต ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๖.๑ บทบัญญัติที่ทรงห้าม

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงห้ามพระภิกษุฉันคน โภชนะ ภิกษุใดฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์ การฉันคน โภชนะนั้นเกิดขึ้นด้วย ๒ กรณี คือ (๑) ทายกนิมนต์ไปฉัน (๒) ภิกษุออกปากขอภัตตาหารมาฉัน หมายความว่า ทายกนิมนต์ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปไปพร้อมกันไปฉันโดยออกชื่ออาหาร ภิกษุไปพร้อมกัน รับประทานพร้อมกัน ฉันพร้อมกัน แต่ถือว่าการรับประทานพร้อมกันเป็นประมาณ ถ้ารับประทานแยกกันไม่ต้องอาบัติ นี้จัดเป็นคน โภชนะโดยทายก

อีกประการหนึ่ง ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูป ยืนหรือนั่งอยู่ด้วยกัน เห็นอุบาสกแล้วออกปากขอว่า ท่านจงถวายภัตตาหารแก่อาตมาทั้ง ๔ รูป ถือเห็นต่างคราวกัน แล้วต่างออกปากขอร่วมกัน หรือต่างคราวกันว่า ท่านจงถวายภัตตาหารแก่อาตมา ท่านจงถวายภัตตาหารแก่อาตมาแล้วจะไปพร้อมกัน หรือไปแยกกัน จะรับประทานภัตตาหารแล้วฉันพร้อมกัน หรือแยกกันฉันก็ตาม ต้องอาบัติเพราะถือการรับประทานพร้อมกันเป็นประมาณ นี้จัดเป็นคน โภชนะ โดยการออกปากขอ ดังปรากฏใน โภชนวรรค คน โภชนสิกขาบท ความว่า

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคน โภชนะ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคน โภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้นคือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ มหาสมัย สมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ นี้เป็นสมัยในข้อนั้น^{๕๘}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุฉัน ปริมปร โภชนะ คือ พระภิกษุรับนิมนต์ฉันภัตตาหารของทายกรายหนึ่งแล้ว ไปฉันภัตตาหารของทายกรายอื่นก่อน แล้วกลับมาฉันรายแรก

^{๕๗} วิรัช ศรีเมือง, วินัยสงฆ์, หน้า ๖๓.

^{๕๘} วิมหา.(ไทย) ๒/๒๐๕ – ๒๒๐/ ๓๓๐ – ๓๓๘.

ในภายหลัง โดยมีได้ยกนิมิต์รายแรกให้ภิกษุรูปอื่นเสีย ดังปรากฏใน โภชนวรรค ปฐมปร โภชน
นสิกขาบท ความว่า

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปฐมปร โภชนะ

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปฐมปร โภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้นคือ สมัย
ที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายเป็นจิรวร สมัยที่ทำจิรวร นี้เป็นสมัยในข้อนั้น^{๕๕}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุที่ฉันอาหารเสร็จแล้ว บอกเลิกการฉันอาหารแล้วแต่
ภายหลังกลับมาฉันของขบเคี้ยวของฉันอีก ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังปรากฏใน โภชนวรรค ปฐม
ปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหารข้อที่ ๑ ความว่า

ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉัน ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์

อนึ่ง ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่ไม่เป็นเดน
ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ที่ชื่อว่า ฉันแล้ว คือ ภิกษุฉัน โภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุดแม้ฉันด้วย
ปลายหญ้าคาตะ

ที่ชื่อว่า บอกห้ามภัตตาหาร คือ (๑) ภิกษุกำลังฉัน (๒) ทายกนำ โภชนะมาถวาย (๓)
ทายกอยู่ในหัตถบาสน้อมถวาย (๔) ภิกษุบอกห้าม

ที่ชื่อว่า ไม่เป็นเดน คือ (๑) ของที่ภิกษุยังมีได้ทำให้เป็นกบปียะ (๒) ของที่ภิกษุยังมีได้
รับประเคน (๓) ของที่ภิกษุยังมีได้ยกขึ้นส่งให้ (๔) ของที่อยู่นอกหัตถบาต (๕) ของที่ภิกษุยังมีได้
ฉัน (๖) ของที่ภิกษุฉันแล้วบอกห้าม ลุกจากอาสนะแล้ว (๗) ของที่ภิกษุยังมีได้กล่าววว่า “ทั้งหมดฉัน
พอแล้ว” (๘) ของที่ไม่เป็นเดนภิกษุเป็นไข้

ที่ชื่อว่า ของเคี้ยว คือ ยกเว้น โภชนะ ๕ ยามกาลิก สัตตทาหกาลิก และยาวชีวิก นอกนั้น
ชื่อว่าของเคี้ยว

ที่ชื่อว่า ของฉัน ได้แก่ โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุก ขนมสด ข้าวตู่ ปลา เนื้อ^{๖๐}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไว้ไม่ให้พระภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ภิกษุใดฉันต้อง
อาบัติปาจิตตีย์ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก โภชนวรรค วิกาลโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉัน โภชนะ
ในเวลาวิกาล ความว่า

^{๕๕} วิ.ม.พ. (ไทย) ๒ / ๒๒๑ - ๒๒๕ / ๓๓๕ - ๓๓๖.

^{๖๐} วิ.ม.พ. (ไทย) ๒ / ๒๓๖ - ๒๔๑ / ๓๕๓ - ๓๕๔.

“ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉันในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๖๑}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุฉันอาหารที่ชาวบ้านยังไม่ได้ถวาย หรือยังไม่ได้ประเคน ภิกษุใดฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังปรากฏในโกชนวรรค ทันทโปนสิกขาบท ว่าด้วยการรับประเคนอาหารนอกจากน้ำและไม่ชำระฟัน ความว่า

“ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถือเอาน้ำและไม่ชำระฟันมาใช้เองได้”^{๖๒}

๓.๖.๒ บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการฉัน

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงกิริยาอาการของพระพุทธเจ้าเอาไว้ อันเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุสามเณร ที่จะได้อาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติให้สมกับเป็นพุทธบุตร เพื่อจะได้ยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่อุบาสกอุบาสิกา ดังความว่า

ท่านพระโคตมพระองค์นั้นเสวยพระกระยาหารพอประมาณคำข้าว ไม่ทรงทำกับข้าวให้เกินกว่าคำข้าว ทรงเคี้ยวคำข้าวข้างในพระโอษฐ์สองสามครั้งแล้วทรงกลืนข้าวยังไม่ละเอียดไม่ทรงกลืนลงไป ไม่มีข้าวเหลืออยู่ในพระโอษฐ์ จึงน้อมคำข้าวอีกคำหนึ่งเข้าไป ทรงมีปกติกำหนดรสอาหารแล้วเสวยอาหาร แต่ไม่ทรงคิดในรส^{๖๓}

บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการฉันอาหารบิณฑบาตนั้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเอาไว้ ในพระวินัยปิฎก เศษยักกัณฑ์ หมวดว่าด้วยความเคารพ หมวดว่าด้วยคำข้าว และหมวดว่าด้วยการฉันดังชู้ดๆ โดยแบ่งออกเป็นวรรคๆ มี ๓ วรรค ดังนี้

๑) สักกัจจวรรค หมวดว่าด้วยความเคารพ มี ๑๐ สิกขาบท ดังนี้^{๖๔}

สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ

สิกขาบทที่ ๒ ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักให้ความสำคัญในบาตรขณะฉันบิณฑบาต

สิกขาบทที่ ๓ ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ

^{๖๑} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๒๔๓ - ๒๕๑/๔๐๔ - ๔๐๖.

^{๖๒} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๒๖๓ - ๒๖๔/๔๑๔ - ๔๑๕.

^{๖๓} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๗๘/๔๗๕.

^{๖๔} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๖๐๖ - ๖๑๖ / ๖๘๑ - ๖๘๒.

สิกขาบทที่ ๔ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง
 สิกขาบทที่ ๕ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันบิณฑบาตขุ้มลงแต่ยอด
 สิกขาบทที่ ๖ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ใช่ข้าวสุกกกลมแกงหรือกับข้าว
 เพราะอยากได้มาก สิกขาบทที่ ๗ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ออกปากขอแกง
 หรือข้าวสุก มาฉันส่วนตัว

สิกขาบทที่ ๘ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุ
 เหล่าอื่น

สิกขาบทที่ ๙ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน

สิกขาบทที่ ๑๐ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้กลม

๒) กพพวรรค หมวดว่าด้วยคำข้าว มี ๑๐ สิกขาบท ดังนี้^{๖๕}

สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่อำปากกรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก

สิกขาบทที่ ๒ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า ขณะกำลังฉัน เราจักไม่สอดมือทั้งหมด
 เข้าในปาก

สิกขาบทที่ ๓ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า ขณะที่ในปากมีคำข้าว เราจักไม่พุดคุย

สิกขาบทที่ ๔ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันโยนคำข้าว

สิกขาบทที่ ๕ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่กัดคำข้าว

สิกขาบทที่ ๖ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันอาหารทำกระพุงแก้มตุ่ย

สิกขาบทที่ ๗ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันสลัดมือ

สิกขาบทที่ ๘ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันโปรยเม็ดข้าว

สิกขาบทที่ ๙ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันแถบดิน

สิกขาบทที่ ๑๐ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเสียงดังจ๊ับๆ

๓) สุรสุรวรรค หมวดว่าด้วยการฉันดังชูตๆ เกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาตมี ๕ สิกขาบท ดังนี้^{๖๖}

สิกขาบทที่ ๑ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันทำเสียงดังชูตๆ

สิกขาบทที่ ๒ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเลียมือ

สิกขาบทที่ ๓ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเลียบาตร

สิกขาบทที่ ๔ ภิกษุ ฟังทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก

^{๖๕} วิ. มหา. (ไทย) ๒ / ๖๑๗ - ๖๒๖ / ๖๕๓ - ๗๐๒.

^{๖๖} วิ. มหา. (ไทย) ๒ / ๖๒๗ - ๖๓๑ / ๗๐๓ - ๗๐๕.

ลักษณะที่ ๕ ภิกษุ พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือเป็นอาหาร

พระพุทธองค์ทรงห้ามการฉันคณะ โภชนะและปริมปร โภชนะ เมื่อบอกเลิกแล้วห้ามฉันอีก ไม่ฉันอาหารในเวลาวิกาล และทรงบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการฉันอาหารบิณฑบาตเอาไว้มากมาย ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้พระภิกษุสามเณรมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นการฝึกให้มีสติสัมปชัญญะในการฉันอยู่ตลอดเวลา ส่งเสริมด้านการปฏิบัติให้มีความเจริญยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของพระภิกษุสามเณร และเพื่อยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่ชาวบ้านผู้เห็น

๓.๗ บทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตรอันเป็นแบบอย่างที่ดีของพระภิกษุสามเณร ในการประพฤติให้สมกับเป็นพุทธบุตร เพื่อจะได้ยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่อุบาสกอุบาสิกาและผู้ที่ยกย่อง เห็น ดังความว่า

เมื่อทรงรับน้ำล้างบาตร ไม่ทรงชูบาตรลงรับ ไม่ทรงยื่นบาตรคอยรับ ไม่ทรงแกว่งบาตรคอยรับ ทรงรับน้ำล้างบาตรไม่น้อยนักไม่มากนัก ไม่ทรงล้างดังขลุ่ยๆ ไม่ทรงล้างบาตรด้วยวิธีหมุน ไม่ทรงวางบาตรที่พื้น ทรงล้างบนพระหัตถ์

เมื่อทรงล้างพระหัตถ์ก็เป็นอันทรงล้างบาตร เมื่อทรงล้างบาตรก็เป็นอันล้างพระหัตถ์ ทรงเทน้ำล้างบาตรไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก และทรงเทน้ำล้างบาตรไม่ให้น้ำกระเซ็น^{๖๗}

บาตรถือว่าเป็นบริวารที่สำคัญอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องมือในการยังชีพของพระภิกษุสามเณร จึงจำเป็นต้องมีการดูแลรักษาเป็นอย่างดี ต้องให้ความเคารพ ให้ความสำคัญ โดยการปฏิบัติให้ถูกต้องตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ดังความว่า

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายใช้บาตรรองรับเศษอาหารบ้าง ก้างบ้าง น้ำบ้วนปากบ้าง คนทั้งหลายดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “พวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ฉันในภาชนะที่ตัวเองใช้เป็นกระโถน” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บาตรรองรับเศษอาหาร ก้างหรือน้ำบ้วนปาก รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ใช้กระโถน”^{๖๘}

บทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตรนั้น มีกล่าวเอาไว้ในพระวินัยปิฎก ดังนี้

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเก็บบาตรไว้ทั้งที่ยังไม่แห้ง บาตรเหม็นอับ

^{๖๗} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๕.

^{๖๘} วิ.ป. (ไทย) ๗/๒๕๕/ ๒๔.

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้ทั้งที่ยังไม่แห้ง รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้เอาบาตรผึ่งแดดก่อนแล้วจึงค่อยเก็บ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเอาบาตรผึ่งแดดทั้งที่ยังมีน้ำ รูปใดเอาผึ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้เช็ดบาตรเสียก่อนแล้วค่อยผึ่งแดดเก็บไว้”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรเอาไว้ในที่ร้อน รูปใดเอาผึ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้เอาบาตรผึ่งแดดไว้ในที่ร้อนสักชั่วครู่แล้วจึงค่อยเก็บ”

ภิกษุทั้งหลายวางบาตรจำนวนมากที่ไม่มีเชิงรองไว้ในที่แจ้ง บาตรถูกพายุพัดกลิ้งตกแตก

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตที่วางบาตร”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้ที่ริมดั่งไม้ รูปใดวาง ต้องอาบัติทุกกฏ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้ที่ริมดั่งไม้เสี้ยนอกฝา รูปใดวาง ต้องอาบัติทุกกฏ”

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดว่าบาตรไว้ที่พื้นดิน ขอบบาตรสึกหรือ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ใช้หู้สำรอง”

หู้ที่รองถูกลวกกัด

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ใช้ท่อนสำรอง”

ท่อนสำรองถูกลวกกัด

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตขึ้นวางบาตร”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ใช้หม้อปากกว้างเก็บบาตร”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ใช้ถลกบาตร”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตสายโยกเป็นด้ายถัก”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแขวนบาตรไว้ รูปใดแขวนไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้บนเตียง รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้บนดั่ง รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุไม่พึงวางบาตรไว้บนตัก รูปใดบางไว้ ต้องอาบัติ
ทุกกฐ”

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุไม่พึงเก็บบาตรไว้บนกลด รูปใดเก็บไว้ ต้องอาบัติ
ทุกกฐ”^{๖๕}

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุไม่พึงถือบาตรผลักบานประตูเข้าไป รูปใดผลัก
ต้องอาบัติทุกกฐ”^{๖๖}

เมื่อพระภิกษุรูปใดมรณภาพลง บาตรและจีวรของภิกษุรูปนั้น ให้ตกเป็นของสงฆ์ หากมี
ภิกษุรูปใดพยายามลักภิกษุผู้เป็นไข้ก่อนท่านมรณภาพ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มอบบาตรและจีวร
แก่ภิกษุผู้พยายามไข้นั้น เพราะถือว่าท่านเป็นผู้มีอุปการะมากกับภิกษุที่เป็นไข้ ดังปรากฏในจีวร
ขันธกะ มดสันตกถา ว่าด้วยการให้บริวารของภิกษุมรณภาพแก่ผู้พยายามไข้ ความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรและ
จีวร แต่ภิกษุผู้พยายามไข้เป็นผู้มีอุปการะมาก ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สงฆ์มอบไตรจีวร
และบาตรแก่ภิกษุผู้พยายามไข้”^{๖๗}

หากสามเณรมรณภาพ ก็ให้ปฏิบัติเหมือนกับภิกษุมรณภาพ^{๖๘}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตรเอาไว้ ก็เพราะว่า ในสมัย
พุทธกาล โดยมากแล้วบาตรจะทำมาจากดิน จึงง่ายแก่การแตก พระภิกษุสามเณรจึงจำเป็นต้อง
ระมัดระวังดูแลรักษาเป็นอย่างดี การระมัดระวังดูแลรักษาบาตรดังกล่าวก็เป็นการฝึกหัดพัฒนาให้
พระภิกษุสามเณรมีความรอบคอบ มีความรับผิดชอบ ฝึกจิตให้มีสติ มีความอดทน อันเป็นการ
เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณร

๓.๘ สรุปบทบัญญัติเกี่ยวกับการบิณฑบาต

ผลการศึกษบทบัญญัติเกี่ยวกับการบิณฑบาต สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้
พระภิกษุสามเณรนุ่งห่มให้เรียบร้อย เป็นปริมนทล คือ ให้นุ่งสงบน โดยด้านบนจะต้องปิดสะดือ
ด้านล่างจะอยู่ตรงกลางระหว่างแข้ง ส่วนการห่มจีวร ต้องห่มคลุมให้เรียบร้อย ไม่เปิดไหล่ ชายจีวร
ด้านล่างต้องไม่กวาดพื้น โดยทำชายจีวรทั้ง ๒ ข้างให้เสมอกันเวลาออกไปบิณฑบาต และทรง
อนุญาตให้ใช้ประคดเอวเพื่อกันไม่ให้ผ้าที่นุ่งหลุด

^{๖๕} วิ.ป.(ไทย) ๘/๒๔๕/๒๐-๒๓.

^{๖๖} วิ.ป.(ไทย) ๘/๒๕๕/๒๓-๒๔.

^{๖๗} วิ.ป.(ไทย) ๕/๓๖๗/๒๔๓-๒๔๕.

^{๖๘} วิ.ป.(ไทย) ๕/๓๖๘/๒๔๔-๒๔๕.

บทบัญญัติเกี่ยวกับการ โจรบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรเข้าไปบิณฑบาตยังสถานที่ที่เรียกว่า อโจร หมายถึง สถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่บรรพชิต เสี่ยงต่อการเสียหายที่จะเกิดขึ้น เช่น ร้านขายสุรา ที่อยู่ของหญิงขายบริการ บ่อนก่อนพนัน เป็นต้น สถานที่ใดเสี่ยงต่อการดำเนิน ดิเคียนและ โปนทะนาของชาวบ้าน ล้วนเป็นที่ โจรทั้งสิ้นลักษณะการโจรบิณฑบาต จะต้องมีความสำรวม ระวัง คุ่มครองทวารทั้ง ๖ สายตามองทอดลงเบื้องต่ำ สติสัมปชัญญะอยู่ทุกขณะแห่งการก้าว เดินบิณฑบาต

บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสามเณรรับบิณฑบาตด้วยความเคารพ ให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต ให้รู้จักประมาณในการรับอาหาร ไม่รับจนล้นขอบบาตร ให้รับพอเหมาะกันทั้งข้าวแกงและกับ ให้เพียงพอแก่ความต้องการของร่างกายที่จะเป็นอยู่ได้ภายในวันหนึ่ง

บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเนื้อที่ประกอบด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ เนื้อที่ตนไม่เห็น เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน และเนื้อที่ตนไม่สงสัยอาหารที่ทำด้วยแป้งทุกชนิด ผักสดทุกชนิด อาหารจำพวกน้ำมัน น้ำผลไม้คั้น ทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุรับอาหารจากมือของภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ผู้เข้าไปในละแวกบ้าน จากสกุลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสขะ ทรงกำหนดไม่ให้พระภิกษุสามเณรรับอาหารมากเกิน ๓ บาตรในที่นั้นๆ แล้วให้นำมาแบ่งปันกัน ให้รู้จักประมาณโดยการรับ คือ รับพออิ่มท้อง รับเพื่อความเอ็นดู เพื่อการรักษา เพื่อการอนุเคราะห์ ตระกูล

บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรนำอาหารบิณฑบาตมาแบ่งปันกันได้ แบ่งปันให้กับพระอุปัชฌาย์ได้ นำไปแจกแก่พวกคนกินเดินได้ ถวายแก่สงฆ์ได้ ให้เป็นของส่วนบุคคลได้ ให้ภิกษุณีได้ และทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรภิกษุณีให้ของเคี้ยวหรือของฉันทันแก่อเจลกปริพาชกปริพาชกาด้วยมือของตน ห้ามไม่ให้แก่นักแสดงละคร นักฟ้อน เป็นต้น เพื่อให้เขาสรรเสริญคน ห้ามไม่ให้ของเคี้ยวของบริโภคด้วยมือของตนแก่ฤๅษี แก่นักบวชชาย นักบวชหญิง

บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงห้ามการฉันปรมปรโภชนะ เมื่อบอกเลิกแล้วห้ามเคี้ยวหรือฉันอาหารอีก ห้ามไม่ให้พระภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ห้ามฉันอาหารที่ยัง ไม่มีผู้ถวาย ห้ามฉันอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ทรงบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการฉันอาหารบิณฑบาต เอาไว้ในเสขิกกัณฑ์มากมาย เช่น ฉันบิณฑบาตโดยเคารพ ฉันบิณฑบาตพอเหมาะกะกับแกง ไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน ไม่ฉันทำเสียงดังจ๊ับๆ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการฝึกให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา และเป็นการรักษาสุขภาพอนามัยด้วย

บทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร บาตรเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีพของพระภิกษุ สามเณร จึงต้องมีการดูแลรักษาเป็นอย่างดี เพื่อเป็นการฝึกหัดพัฒนาจิตใจให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ทรงบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตรเอาไว้ ไม่ให้ใช้บาตรรองรับเศษอาหาร ให้เช็ดบาตรเสียก่อนแล้วจึงค่อยล้างแคะเก็บไว้ ให้ล้างแคะสักชั่วครู่แล้วจึงค่อยเก็บ ทรงอนุญาตที่วางบาตร ไม่พึงวางบาตรไว้ที่ริมคั้งไม้ ทรงอนุญาตให้ใช้ถลกบาตร ไม่พึงแขวนบาตรไว้ ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนเตียง ไม่พึงวางบาตรไว้บนตัก ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนกลด ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามารถใช้บาตรครองได้เพียงใบเดียว หากมีรอยซ่อมไม่เกิน ๕ แห่งห้ามออกปากขอบาตรใบใหม่ ไม่ให้ทำการสะสมบาตร

บทที่ ๔

วิเคราะห์การบิดเบือนในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายของการบิดเบือนในทางพระพุทธศาสนา มีหลายด้านด้วยกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แยกประเด็นศึกษาจุดมุ่งหมายของการบิดเบือนในทางพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านอัตตประโยชน์ ด้านปรารถประโยชน์ และด้านศาสนประโยชน์ และโทษดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ จุดมุ่งหมายด้านอัตตประโยชน์

จุดมุ่งหมายของการบิดเบือนด้านอัตตประโยชน์ คือ ประโยชน์ที่เกิดแก่พระภิกษุสามเณร ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งจุดมุ่งหมายการบิดเบือนด้านอัตตประโยชน์ออกเป็น ๔ ประเภท คือ เพื่อดำรงชีพ เพื่อการพัฒนากาย เพื่อพัฒนาจิต และเพื่อพัฒนาปัญญา ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ เพื่อดำรงชีพ

อาหารถือเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ พืช ต่างก็ต้องการอาหาร เป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร ดังมีบทพระบาลีว่า “สพฺเพ สตฺตา อาหารญฺหิติกา” แปลว่า “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร”^๑

พระพุทธองค์ตรัสแสดงถึงความสำคัญของอาหารไว้ “ภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่างนี้เป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิดแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ อย่าง คือ

- ๑) กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) ที่หยาบหรือละเอียด
- ๒) ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ)
- ๓) มโนสัญเจตนาหาร (อาหารคือมโนสัญเจตนา)
- ๔) วิญญาณาหาร (อาหารคือวิญญาณ)”^๒

^๑ บ.พ. (ไทย) ๒๕/๒/๔.

^๒ ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๑/๑๗-๑๕.

อาหารที่มุ่งศึกษาในงานวิจัยนี้ได้แก่ กวฬิงการอาหาร อาหารคือคำข้าวสำหรับขบฉัน ซึ่งต้องอาศัยผู้อื่น โดยการบิณฑบาตหรือจากการรับนิมนต์ เรียกว่า อาหารบิณฑบาต

ชีวิตของพระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาศัยอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านถวาย เพราะตามพระวินัยนักบวชไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้เหมือนกับคฤหัสถ์ พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ละบ้านเรือน ละเครื่องมืออุปกรณ์เลี้ยงชีพแบบชาวบ้าน มีพุทธานุญาตให้ดำรงชีวิตโดยอาศัยลำแข้งของตัวเอง ด้วยการบิณฑบาตหรือรับอาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านถวาย ดังความว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเลี้ยงอัตภาพด้วยอาหาร ที่แสวงหามาได้ด้วยลำแข้ง”^๓

พระภิกษุอาศัยหาอาหารบิณฑบาตจากศรัทธาญาติโยมดำรงชีพ โดยอาศัยหลักการที่ว่าอาหารบิณฑบาตนี้เพียงเพื่อหล่อเลี้ยงอัตภาพ คือร่างกายนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ เพื่อกระทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป ไม่ใช่ว่าบิณฑบาตเพราะเห็นแก่ปากแก่ท้อง เห็นแก่ลาภสักการะ เพื่อเลี้ยงชีพตนเองให้อยู่สุขสบาย พระพุทธเจ้าทรงติเตียนภิกษุที่ดำรงชีวิตเพราะเห็นแก่ปากแก่ท้องเป็นอย่างยิ่ง ดังมีเรื่องของพราหมณ์คนหนึ่งบวชเพราะเห็นแก่ปากแก่ท้อง ความว่า

สมัยนั้น ประชาชนในกรุงราชคฤห์ได้จัดภัตตาหารอันประณีต ไว้ พราหมณ์คนหนึ่งมีความคิดว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านั้นมีลักษณะนิสัยดี ประพฤติเรียบร้อย บริโภคอาหารดี นอนในห้องมิดชิด ถ้ากระไร เราพึงบวชในพวกสมณะเชื้อสายศากยบุตร” ต่อมาจึงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายได้ให้บรรพชาอุปสมบท ครั้นเขาบวชแล้ว ลำดับภัตตาหารได้ลี้มเล็กไป ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า “ท่านมาเถิด บัดนี้พวกเราจักไปบิณฑบาตกัน”

ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ผมไม่ได้บวชเพราะเหตุนี้ว่า จักเที่ยวบิณฑบาต ถ้าท่านทั้งหลายถวายผม ผมจักฉัน ถ้าไม่ถวายผม ผมจักสึก ขอรับ”

ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า “อาวุโส ก็ท่านบวชเพราะเหตุแห่งปากท้องหรือ”

ท่านตอบว่า “ใช่ ขอรับ”

บรรดาภิกษุผู้มกน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โปนทนา

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า “..โมฆบุรุษ ไฉนเรอจึงได้บวชในธรรมวินัยวินัยที่เรากล่าวไว้คืออย่างนี้ เพราะเหตุแห่งปากท้องเล่า โมฆบุรุษ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำให้คนที่เลื่อมใสแล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย”^๔

^๓ ส.ม. (ไทย) ๑๕/๕๕๗/๔๘๘-๔๘๙.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๓/๑๐๐ - ๑๐๒.

พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบเอาไว้ว่าให้พระภิกษุดำรงชีพเหมือนกับผึ้ง ที่อาศัยเพียงแต่น้ำหวานจากเกสรดอกไม้ แต่จะไม่ทำลายดอกไม้ให้เกิดความเสียหายบอบช้ำ และยังเป็นกรช่วยเหลือดอกไม้ได้แพร่ขยายพันธุ์อีกด้วย พระสงฆ์ก็เช่นเดียวกัน อาศัยปัจจัย ๔ จากศรัทธาญาติโยมเพื่อดำรงชีพ ก็ต้องไม่ทำลายศรัทธาของญาติโยม ดังพุทธคำรัส ความว่า

ภมรไม่ทำลายดอกไม้ และกลั่น

คูดแต่น้ำหวานไป ฉันทใด

มุณีพึงเที่ยวไปในหมู่บ้าน ฉันทนั้น^๕

พระภิกษุสามเณรเป็นผู้ไม่มีบ้านเรือน ไม่มีทรัพย์ ไม่มียุงฉาง ไม่มีเครื่องครัวดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ชาวบ้านปรุงเสร็จแล้ว ยังอดภาพให้เป็นไปด้วยอาหารบิณฑบาต ดังความที่พระโสณกปัจเจกพุทธเจ้า แสดงความเจริญของสมณะแด่พระราชา ความว่า

ความเจริญข้อที่ ๑ ย่อมมีแม้ในกาลทุกเมื่อ

แก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน

คือ ข้าวเปลือกไม่เข้าไป (มี)อยู่ในฉาง

ในหม้อ ในกระเช้าของภิกษุเหล่านั้น

ภิกษุเหล่านั้นแสวงหาอาหารสำเร็จ

ยังอดภาพให้เป็นไปด้วยอาหารนั้น

เป็นผู้มีวัตรดีงาม^๖

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระภิกษุเกี่ยวกับการบิณฑบาตดำรงชีพว่า ไม่ให้พระภิกษุเลือกรับประทานอาหารบิณฑบาตเฉพาะแต่บ้านคหบดีหรือบ้านคนรวยเท่านั้น ไม่ว่าจะที่บ้านของคนยากดีมีจน หากมีจิตศรัทธาก็ให้รับอาหารบิณฑบาตของเขาได้เหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่าการแสวงหาอาหารของพระภิกษุนั้นก็เพียงเพื่อยังอดภาพนี้ให้เป็นไปได้ มิใช่เพื่อความอยู่ดีกินดี ฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องไปรับอาหารบิณฑบาตจากบ้านของคนรวยหรือคนจน ดังพุทธคำรัส ความว่า

ภิกษุเมื่อเที่ยวบิณฑบาต

มิได้เว้นว่าจะเป็นตระกูลชั้นต่ำ ชั้นกลาง หรือชั้นสูง

ย่อมได้อาหารพอยังอดภาพให้เป็นไปได้^๗

^๕ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๔๒.

^๖ พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒/๓๗.

^๗ พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๓๓/๕๕๕.

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ภิกษุพิจารณาในการฉันอาหารที่ได้จากการบิณฑบาต เพื่อยัง
อรรถภาพให้เป็นไปได้ โดยไม่ยึดติดในความเอร็ดอร่อย มัวเมา ยินดี หรือไม่ยินดีในรสของอาหาร ไม่
หลงคิดในรูปของอาหาร ว่าเป็นเนื้อหรือไม่ใช่เนื้อ เป็นผักหรือไม่ใช่ผัก เจหรือไม่เจ จุ่มงูหมายใน
การฉันอาหารเพียงเพื่อให้อำนาจนี้ดำรงอยู่ได้ เพียงเพื่อบำบัดความหิว ให้รู้จักประมาณในการฉัน
เพื่อจะได้ประพฤติพรหมจรรย์ ดังพุทธคำรัส ความว่า

เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ “เราทั้งหลายจักรู้จักประมาณในการโภชนะ
จักพิจารณาโดยแยกคายแล้วกลืนกินอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อ
ประดับไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่เพียงเพื่อกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตินทรีย์เป็นไป เพื่อบำบัด
ความหิว เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์”^๘

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไม่ให้พระภิกษุสงฆ์เทศนาสั่งสอนคนที่กำลังหิว เพราะคนที่กำลัง
หิว นั้นสมาธิไม่มี^๙ เพราะความหิวจะทำให้คนผู้นั้นเกิดความกระสับกระส่าย กังวลอยู่ตลอดเวลา
ดังตัวอย่างที่ปรากฏเมื่อคราวที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรงอดอาหารจนถึงที่สุดแล้ว ก็
ยังไม่สามารถบรรลุมฤตธรรมได้ จึงรู้ว่าไม่ใช่หนทางแห่งการตรัสรู้เป็นแน่ จึงได้ทรงหันมา
บริโภคน้ำตามปกติ เมื่อร่างกายได้รับอาหารอย่างเพียงพอแล้ว จึงมีแรงกำลังที่จะบำเพ็ญเพียร
ทางจิตต่อไปได้ หากร่างกายไม่ได้รับอาหารอย่างเพียงพอก็อาจทำให้ร่างกายเกิดภาวะอ่อนแอ และ
เกิดโรคอื่นๆ ตามมาได้ ดังมีพุทธภาษิตบทหนึ่งว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง”^{๑๐}

การบิณฑบาตก็เพื่อเลี้ยงชีพ เพื่อยังอรรถภาพให้ดำเนินไปได้ หากพระภิกษุสามเณรบริโภค
อาหารบิณฑบาตโดยไม่พิจารณาแล้ว ก็จะทำให้เป็นหนี้ชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงแนะนำ
ให้พิจารณาบริโภคอาหารบิณฑบาตด้วยปัญญา ในอรรถกถาท่านจำแนกการบริโภคออกเป็น ๓
คือ

๑. เถยบริโภค คือ บริโภคอย่างขโมย หรือแอบลักเขากิน ได้แก่ คนทุศีล ไม่มีคุณ ความดี
สมควรแก่ภาวะของตน คงมีแต่การนุ่งห่ม เป็นต้น และอาการภายนอกที่เป็นเครื่องหมายพิเศษบุคคล
เช่นนี้เป็นผู้ไม่มีสิทธิ์ในทักษิณา

๒. อธิบริโภค คือ บริโภคอย่างเป็นหนี้ ได้แก่ ผู้มีศีล แต่เมื่อบริโภคปัจจัยสี่ไม่ได้พิจารณา
เช่น ฉันอาหารไม่พิจารณาว่า ฉันเพียงเพื่อให้อำนาจดำรงอยู่ได้ ให้มีสุขภาพเกื้อหนุนแก่การปฏิบัติ
ธรรม บริโภคอย่างนี้เป็นหนี้ แต่ถ้าบริโภคโดยพิจารณาไม่เชื่อว่าเป็นหนี้

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๒๒/๔๕๖.

^๙ งาน ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, หน้า ๑๐๒.

^{๑๐} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๓/๕๕.

๓. ทายัชชบริโภค คือ บริโภคฐานทนายาทหรือมีสิทธิโดยชอบธรรม ในฐานะเป็นทนายาทของพระพุทธเจ้า คือพระเสขะหรือทักษิโณยบุคคล ๗ พวกแรก

๔. สามีบริโภค คือ บริโภคฐานเป็นเจ้าของ ได้แก่ พระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้พ้นจากความเปิ่นทาสแห่งตัณหาแล้ว เป็นผู้มีความดีสมควรแก่ของถวายอย่างแท้จริง มีสิทธิสมบูรณ์ในการรับและบริโภคทักษิณา^{๑๑}

หากพระภิกษุสามเณรไม่พิจารณาบริโภคอาหารบิณฑบาตของชาวบ้านถวายแล้ว ก็จะทำให้บริโภคอาหารเป็นหนี้ แต่ถ้าพิจารณาอาหารบิณฑบาตก็จะบริโภคอย่างไม่เป็นหนี้ มีสิทธิอันชอบธรรมในการบริโภค เมื่อพระภิกษุบรรลอรหันต์แล้วก็จะบริโภคอย่างเป็นเจ้าของ ท่านพุทธทาสได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ว่า ให้ฉันแต่อาหารที่ถูกต้องตามแบบฉบับของภิกษุในพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเปิ่นเนื้อหรือผักก็ตาม สิ่งที่ไม่ควรฉันก็อย่างฉัน อย่างไหนที่ยั่วกิเลสหรือจะทำให้มีผลร้ายแก่ร่างกาย ก็ไม่ต้องฉัน พิจารณาฉันชนิดที่เรียกว่า หยอดน้ำมันเหลาเกวียน หรือกินเนื้อลูกกลางทะเลทรายด้วย เพื่อยังอัตภาพให้ดำรงอยู่ได้ เพื่อบำเพ็ญประโยชน์สูงสุดต่อไป^{๑๒}

ที่สวนโมกขลาราม อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี วิถีการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ที่นี้เป็นอยู่อย่างเรียบง่าย โดยยึดหลักว่า “กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” หรือที่เรียกกันว่า ชีวิตกลางดิน เมื่อพระแต่ละรูปกลับจากบิณฑบาตแล้ว ก็จะมายังที่ฉันอาหาร ได้กับข้าวอะไรมาบ้างในบาตร ก็หยิบออกวางไว้ในกระบะไม้ เมื่อเรียบร้อยแล้วท่านอาวุโสผู้แก่พรรษากว่าก็เริ่มนำ คือท่านหิบบาษณะ ๑ ใบ สำหรับท่านมาใส่ข้าวสุก พอประมาณแก่อันยังอัตภาพให้เป็นไปได้ตลอดวัน^{๑๓} โดยมีคติธรรมประจำใจว่า “กินข้าวจานแมว” คือฉันในบาตร

ในสมัยปัจจุบันการเลี้ยงของพระภิกษุสามเณร โดยอาศัยการบิณฑบาตนั้น บางสถานที่ก็มีอาหารอย่างเพียงพอ บางสถานที่ก็มีมากมาย โดยเฉพาะในตัวเมืองหรือตามตลาด เมื่อได้มาแล้วก็นำมาแบ่งปันให้แก่ศิษย์วัด ในบางสถานที่ที่มีพระภิกษุสามเณรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากก็ทำให้การบิณฑบาตได้อาหารไม่เพียงพอ พระภิกษุสามเณรบางรูปก็เลยไม่ออกบิณฑบาต ทำให้เสียกิจ เสียวัตรปฏิบัติข้อบิณฑบาตนี้ไป การดำรงชีพของพระภิกษุจึงไม่เป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘๓.

^{๑๒} พินิจ รักทองหล่อ, ธรรมานุกรมธรรมเนียม ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

^{๑๓} พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๕๓.

เอาไว้ ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายต้องช่วยเหลือกัน ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายบรรพชิตต้องทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง โดยคฤหัสถ์มีหน้าที่บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ พระสงฆ์ก็ตอบแทนด้วยการให้ธรรมะ

๔.๑.๒ เพื่อการพัฒนากาย (กายภาวนา)

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านอิตตประโยชน์ นอกจากเพื่อการดำรงชีพแล้วยังเป็นการฝึกหัดพัฒนาทางด้านร่างกาย เรียกว่า กายภาวนา การบิณฑบาตช่วยเกื้อหนุนส่งเสริมการพัฒนา ๒ ด้านด้วยกัน คือ ด้านสุขภาพและด้านบุคลิกภาพ ดังมีรายละเอียดผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ การพัฒนาด้านสุขภาพ

การออกเดินบิณฑบาตเป็นการบริหารร่างกาย ให้มีสุขภาพอนามัยที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ เหมือนม้าที่คนใช้ขี่เพื่อเดินทางไกล เจ้าของม้าก็ต้องฉลาดในการบริหารม้าไม่ให้ฟอมแห้งและอ้วนเกินไป ให้พอเหมาะพอดี ให้เป็นม้าที่แข็งแรง อดทน คล่องแคล่ว ไม่เจ็บไข้ง่าย พระภิกษุสงฆ์ก็เช่นกัน จะต้องรู้จักเอาใจใส่บริหารร่างกายของตน ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม แข็งแรง คล่องแคล่ว และกระปรี้กระเปร่า พระพุทธเจ้าเองก็มีผู้สรรเสริญว่า “พระสมณโคดม เป็นผู้มือนามัยดี มีความกระปรี้กระเปร่า” การบริหารร่างกายนี้ ฟังถือหลักสั้นๆ ว่าการบริหารกายมิใช่บริหารให้เกิดความสวยงาม หรือเกิดความรู้สึกสนุกสนาน เอรีดอ้อยทางเนื้อหนัง แต่บริหารกายนี้เพื่อให้เป็นเครื่องรองรับอันเหมาะสมแก่ภาวะจิตที่จะก้าวหน้าไปตามทางธรรม^{๑๔}

การเดินบิณฑบาตก็มีลักษณะคล้ายกับการเดินจงกรม ฉะนั้นการเดินบิณฑบาตจึงเป็นการช่วยด้านสุขภาพอนามัยของพระภิกษุ ไม่ให้ร่างกายของพระภิกษุอ้วนจนเกินไป อันจะทำให้เป็นโรคได้ง่าย เพราะว่าร่างกายอ่อนแอ ไม่ได้ออกกำลังกาย ดังที่หมอชิวโกมารภักได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงอนุญาตที่จงกรมและเรื้อนไฟ เพื่อให้พระภิกษุมีสุขภาพแข็งแรง ดังความว่า

ครั้งนั้น หมอชิวโกมารภักมีธุระต้องเดินทางไปกรุงเวสาลี เห็นภิกษุทั้งหลายมีร่างกายอ้วน มีอาพาธมาก จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ ที่ประทับ ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ. คำสอนผู้บวช ภาค ๑, หน้า ๕๕.

“พระพุทธเจ้าข้า เวลานี้ภิกษุมีร่างกายอ่อน มีอาพาธมาก ขอประทานพระวโรกาส พระองค์โปรดอนุญาตที่จงกรมและเรือนไฟ ด้วยวิธีอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลายจักได้มีอาพาธน้อย”^๕

หากพระภิกษุมีการเดินบิณฑบาตเป็นประจำ ก็จะช่วยให้สุขภาพอนามัยของพระภิกษุดีขึ้น มีร่างกายที่แข็งแรง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือออกกำลังกายที่มีราคาแพงมาช่วย อาศัยเพียงแต่ร่างกายนี้แหละเป็นเครื่องมือในการออกกำลังกาย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้สมกับความเป็นสมณะสาธูป และยังส่งเสริมให้พระภิกษุมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่วุ่นวาย ไม่มักมาก เป็นผู้สันโดษ ไม่ไปรบกวนศรัทธาญาติโยมจนมากเกินไป การออกเดินจากวัดหรือที่พักอาศัยมายังหมู่บ้านและจากหมู่บ้านกลับมายังที่พัก เป็นระยะทางที่จะให้ร่างกายได้ยืดเส้นยืดสาย ได้บริหารกล้ามเนื้อ ฉะนั้น การเดินบิณฑบาตก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้สุขภาพอนามัยของพระภิกษุดีขึ้นอีกทั้งเป็นผู้มีความอดทนสูงและมีความอดทนในการเดินทางไกล

๔.๑.๒.๒ การพัฒนาด้านบุคลิกภาพ

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาต ด้านอัตตประโยชน์ เป็นการฝึกหัดพัฒนาด้านร่างกายโดยส่งผลให้มีลักษณะบุคลิกภาพที่ดีหลายๆ อย่าง คือ ทำให้มีกายที่สงบ มีกายสำรวม และมีกายที่สง่างาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) กายสงบ การเดินบิณฑบาตถือได้ว่าเป็นการเดินที่สมบูรณ์แบบ ท่าน ดิชนันท สันห์ ได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือเรื่อง เดิน วิถีแห่งสติ ว่า “เดินให้ช้าลงและจดจ่อความสนใจของเธอลงไปในแต่ละก้าว มีสติอยู่ในการก้าวแต่ละก้าว ก้าวอย่างระมัดระวังและสงบ ก้าวด้วยอาการดำเนินแห่งพุทธองค์”^๖ พระภิกษุสามเณรต้องมีความสำรวมระวัง มีสติ ตัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา จึงส่งผลให้บุคลิกภาพทางกาย มีกายที่สงบ

การเดินมีใช้เพื่อไปให้ถึงเป้าหมาย จุดประสงค์ของการเดินก็เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะและรื่นรมย์แต่ละย่างก้าวที่เดิน การเดินที่ดูเหมือนว่าเป็นการวิ่ง เท่ากับว่าเราได้ประทับรอย

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๐/๓๓.

^๖ รสนา โดสิตระกูล แปล, ดิชนันท สันห์ เขียน, เดิน วิถีแห่งสติ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔.

วิตกกังวลและความเศร้าโศกไว้บนพื้นพิภพ เราจะต้องเดินในลักษณะที่ประทับรอยसानติและความสงบเย็นไว้บนพื้นพิภพนี้เท่านั้น^{๑๑} จึงจะทำให้มีกายที่มีความสงบ

การเดินบิณฑบาตเป็นการฝึกหัดพัฒนาทางด้านกาย ให้มีความสงบกาย สงบวาจา ต้องทำตัวให้คล้ายกับคนที่เดินไป และต้องไม่แสดงลักษณะท่าทางคูหมิ่น ดูแคลนทานคืออาหารที่ชาวบ้านนำมาถวาย ดังภาษิตว่า

มุนีนั่นอุ้มบาตรเที่ยวไป

ไม่เป็นไปก็สมมติตนว่าเป็นไป

ไม่ควรคูหมิ่นทานว่าน้อย

ไม่ควรดูแคลนทายกผู้ให้^{๑๒}

ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านอรรถประโยชน์ เพื่อการพัฒนาด้านบุคลิกภาพประการแรกก็คือ ช่วยทำให้มีกายที่สงบ เพราะแต่ละอย่างก้าวพระภิกษุสามเณรนั้นตั้งอยู่บนฐานของสติสัมปชัญญะ มีจิตใจจดจ่ออยู่ในแต่ละอย่างก้าวที่เดินไปบิณฑบาต

๒) กายสำรวม การเดินบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรนั้น จะมีลักษณะพิเศษที่เป็นการกำหนดกิริยาอาหารทุกอย่างที่เดิน โดยการกำหนดรู้ จะต้องมีความสำรวมตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการก้าว การแลดู การก้าวเข้า เป็นต้น ดังปรากฏเนื้อความในพระไตรปิฎก อันว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะความว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การก้าวเข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิบาตรและจีวร การนั่ง การค้ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง^{๑๓}

เมื่อพระภิกษุสามเณรมีการกำหนดทุกกิริยาอาการ ทุกอย่างก้าวแล้วก็จะทำให้บุคลิกภาพทางด้านกายมีความสำรวม และเมื่อเข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านแล้ว ก็ไม่ควรแสดงอาการรีบร้อน ลูกลี้ลูกกลน ไม่ควรกล่าววาจาใดๆ ที่เป็นการขออาหารจากชาวบ้าน จะต้องมีความสำรวมกายและวาจา ดังปรากฏความว่า

มุนีเข้าไปถึงหมู่บ้านแล้ว

ไม่ควรรีบร้อนเข้าไปเรือนตระกูลอุปัฏฐาก

^{๑๑} สันติสุข โสภณศิริ แปล, ดิข นัท อ้นท์ เขียน, เธอคือसानติ ผู้นำแห่งลมหายใจและรอยยิ้ม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๕.

^{๑๒} บ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๕/๖๖๕.

^{๑๓} ที.สี. (ไทย) ๕/๒๑๔/๗๓.

เป็นผู้จัดการพูดคุย ไม่ควรกล่าววาจาเกี่ยวกับการแสวงหาของกิน^{๒๐}

สมณสากยบุตรจะต้องเป็นผู้ที่มีความสำรวมในศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์ มีความเพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มองเห็นโทษภัยแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะต้องมศีลสมบูรณ์^{๒๑} จึงทำให้มีความสำรวม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า การกลืนกินก้อนเหล็กแดงยังดีเสียกว่าการที่พระภิกษุสามเณรไม่มีความสำรวม เป็นผู้ทุศีล อาศัยอาหารที่ชาวบ้านเขาถวายบริโภคนอยู่ เพราะหากพระภิกษุสามเณรเป็นผู้ทุศีล ไม่มีความสำรวมแล้ว ย่อมได้รับผลของกรรมอันหนักยิ่งกว่า ดังพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า

การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนคูดุจเปลวเพลิง

ยังดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุศีล ไม่สำรวม

บริโภคนอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย^{๒๒}

๓) กายสง่างาม บุคลิกลักษณะการเดินบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรไม่ว่าจะเป็นการตั้งลำตัวของกรยกเท้าก้าวย่าง การทอดสายตาลงเบื้องต่ำ บุคลิกลักษณะที่มีความสำรวม มีกายสงบ ทำให้มองดูแล้วสง่างาม สมกับที่เป็นผู้ได้รับการฝึกหัดพัฒนา ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้พบเห็น ดังปรากฏความว่า

เวลาเช้าตรู่ ภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั่นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ

ครั้งนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้น เดินออกจากที่เหล่านั้น คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหลียวดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้นเห็นแล้ว เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้นก็มิจิตเลื่อมใส^{๒๓}

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านอรรถประโยชน์ เพื่อการพัฒนาด้านบุคลิกภาพ ก็คือ ช่วยให้มีกายที่มองดูแล้วสง่างาม พระภิกษุสามเณรหากมีการฝึกหัดพัฒนาการเดินให้ดี ก็จะมีคุณค่า

^{๒๐} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๑๓/๖๖๕.

^{๒๑} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๓/๖๐.

^{๒๒} พ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๐๘/๑๒๕.

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๘๕.

ทางด้านบุคลิกภาพ ทำให้มีกายที่สงบ มีกายสำรวม มองดูแล้วสง่างามทั้งในท่วงท่าที่เดิน ทุกย่างก้าว และทุกอิริยาบถ จึงได้ถือว่าการเดินบิณฑบาตส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านร่างกายและยังส่งผลให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็นได้

๔.๑.๓ เพื่อการพัฒนาจิต (จิตตภาวนา)

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านอรรถประโยชน์ นอกจากเพื่อการดำรงชีพ และการฝึกฝนกายของพระภิกษุแล้ว ยังเป็นการฝึกหัดพัฒนาทางจิตอีกด้วย ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษา การบิณฑบาตเพื่อการพัฒนาจิตเกื้อหนุนใน ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๔.๑.๓.๑ การพัฒนาจิตเกื้อหนุนให้มีสมาธิ

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ต้องได้รับการฝึกอบรมให้ปฏิบัติสมาธิภาวนา เกือบตลอดทั้งวัน ท่านเหล่านั้นจะสัมพันธ์กับผู้คนในหมู่บ้านก็ในกรณีของการแสดงธรรม และการภิกขาจารเพื่อหาอาหารประทังชีพไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น^{๒๔}

ฉะนั้น ในเมื่อพระภิกษุสามเณรต้องอาศัยอาหารจากชาวบ้าน ก็อาศัยเหตุคือการบิณฑบาตนี้ เป็นประโยชน์ในการฝึกหัดพัฒนาทางด้านจิตใจ ฝึกจิตให้มีสมาธิอยู่ตลอดเวลาเพราะว่าการเดินบิณฑบาตก็คล้ายกับการเดินจงกรม สามารถใช้เป็นอุบายในการฝึกจิตให้มีสมาธิได้ และสมาธิที่เกิดขึ้นจากการเดินจะต้องอยู่ได้นาน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สมาธิที่ได้จากการเดินจงกรมตั้งอยู่ได้นาน”^{๒๕}

จึงสรุปได้ว่า การออกเดินบิณฑบาตเป็นทางหนึ่งสำหรับการฝึกหัดพัฒนาจิตให้มีสมาธิทุกย่างก้าว ทุกอิริยาบถจะต้องอยู่บนพื้นฐานของสมาธิ ให้มีจิตใจจดจ่อ แน่วแน่อยู่กับบิณฑบาตไม่ว่าจะเป็นเวลาเดินออกไปบิณฑบาตก็ให้มีสมาธิอยู่กับการเดิน เวลารับประทานอาหารบิณฑบาตก็ให้มีจิตใจแน่วแน่อยู่กับการรับอาหารบิณฑบาต เวลาเดินกลับก็ให้มีสมาธิอยู่กับการเดิน เป็นต้น

๔.๑.๓.๒ การพัฒนาจิตเกื้อหนุนให้มีสติสัมปชัญญะ

พระภิกษุต้องมีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่ก่อนจะออกไปบิณฑบาต ขณะกำลังเดินบิณฑบาตอยู่ ทุกย่างก้าว ทุกอิริยาบถไม่ว่าจะเป็นการเปิดจีวร การเปิดฝาบาตร การยื่นบาตรออกไปรับอาหาร การปิดฝาบาตร การเดินกลับเมื่อบิณฑบาตเสร็จแล้ว จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ

^{๒๔} สันติสุข โสภณศิริ แปล, ดิข นัท ฮันท์ เชีย, เธอคือสานติ ลำนำแห่งลมหายใจและรอยยิ้ม, หน้า ๘๘-๑๐๐.

^{๒๕} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕/๔๑.

การกำหนดรู้ขณะกำลังเดินบิณฑบาตจัดเป็นกายนุปัสสนาอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการกำหนดรู้กิริยาอาการต่างๆ ของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน การเคลื่อนไหว เมื่ออยู่ในกิริยาอาการใดๆ ก็ให้รู้ชัดในกิริยาอาการนั้นๆ ตามหลักสติปัฏฐาน ภิกษุนั้นเมื่อดำรงกายอยู่โดยอาการใดๆ ก็รู้ชัดกายที่ดำรงอยู่โดยอาการนั้น ๆ ด้วยวิธีนี้ ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่^{๒๖} เมื่อมีสติแล้วจะต้องมีสัมปชัญญะควบคู่กันไปด้วย หลักของ สัมปชัญญะ มีอยู่ว่า

ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ

ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู

ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก

ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร^{๒๗}

การออกไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านนั้นต้องได้พบเห็นอะไรต่างๆ มากมายที่ไม่ควรที่อาจจะรบกวนจิตใจ กระตุ้นอารมณ์ให้หลงเพลินในการไม่มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ ไม่สำรวมอินทรีย์ อาจเกิดโทษแก่พรหมจรรย์ได้ ดังความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน เวลาเข้าครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร ไม่รักษากายวาจาจิต ไม่ตั้งสติให้มั่นคง ไม่สำรวมอินทรีย์เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม เธอเห็นมาตุคามนุ่งห่มไม่เรียบร้อยในที่นั้น รากะก็รบกวนจิตของเธอ เพราะเห็นมาตุคามนุ่งห่มไม่เรียบร้อย เธอถูกรากะรบกวนจิต จึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย การที่เธอบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์นั้น จัดเป็นความตายในวินัยของพระอรชยะการที่เธอต้องอาบัติเสไร่หมองอย่างใดอย่างหนึ่ง การประพฤติวัตรเพื่อออกจากอาบัติ ตามที่ต้อนั้น จัดเป็นทุกข์ปางตาย

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า “เราทั้งหลายจักรักษา กายวาจาจิต ตั้งสติให้มั่นคง สำรวมอินทรีย์ เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม”^{๒๘}

การออกไปบิณฑบาตสม่ำเสมอช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความอดทน เพราะว่าเวลาออกไปบิณฑบาต อาจจะได้พบเห็นอะไรที่เป็นเหตุทำให้จิตใจเกิดความกำหนัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังมีจิตใจไม่เข้มแข็งพอ ก็อาจจะบอกคืนลาสิกขาได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบเอาไว้ในสูตรที่ ๒ อันว่าด้วยนักรบอาชีพว่า พระภิกษุก็เหมือนกับนักรบ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เปรียบด้วยนักรบอาชีพ ๕ จำพวกไหนบ้างคือ

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๘/๑๐๔.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๘/๑๐๕.

^{๒๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๒/๒๓๒.

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอาศัยหมู่บ้านหรือนิคมบางแห่งอยู่ เวลาเช้า เธอครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมนั้นเพื่อบิณฑบาต ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา ไม่รักษาจิต มีสติไม่ตั้งมั่น ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอได้เห็นมาตุคามนุ่งห่มไม่เรียบร้อยในหมู่บ้านหรือนิคมนั้น เพราะเห็นมาตุคามนุ่งห่มไม่เรียบร้อยนั้น รากะ(ความกำหนัด) จึงรบกวนจิตของเธอ เธอถูกรากะรบกวนจิตแล้ว ไม่บอกคืนสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมถุนธรรม

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมบางแห่งอยู่ เวลาเช้า เธอครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมนั้นเพื่อบิณฑบาต ฯลฯ มีความคิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี เราควรจะไปอารามบอกพวกภิกษุว่า “ผู้มีอายุ ผมถูกรากะกัฏุมรุม ถูกรากะครอบงำแล้ว ไม่สามารถสืบทอดพรหมจรรย์ได้ จักเปิดเผยความท้อแท้ในสิกขา บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์” เธอกำลังเดินไปยังอาราม ยังไม่ทันถึงอาราม ก็เปิดเผยความท้อแท้ในสิกขา บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ในระหว่างทาง

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปอาศัยหมู่บ้านหรือนิคมบางแห่งอยู่ เวลาเช้า เธอครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมนั้นเพื่อบิณฑบาต ฯลฯ มีความคิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี เราควรจะไปอารามบอกพวกภิกษุว่า “ผู้มีอายุ ผมถูกรากะกัฏุมรุม ถูกรากะครอบงำแล้ว ไม่สามารถสืบทอดพรหมจรรย์ได้ จักเปิดเผยความท้อแท้ในสิกขา บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์” เธอจึงไปยังอาราม แล้วบอกพวกภิกษุว่า “ผู้มีอายุ ผมถูกรากะกัฏุมรุม ถูกรากะครอบงำแล้ว ไม่สามารถสืบทอดพรหมจรรย์ได้ จักเปิดเผยความท้อแท้ในสิกขา บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์”

๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมบางแห่งอยู่ เวลาเช้า เธอครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมนั้นเพื่อบิณฑบาต ฯลฯ มีความคิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี เราควรจะไปอารามบอกพวกภิกษุว่า “ผู้มีอายุ ผมถูกรากะกัฏุมรุม ถูกรากะครอบงำแล้ว ไม่สามารถสืบทอดพรหมจรรย์ได้ จักเปิดเผยความท้อแท้ในสิกขา บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์” เธอจึงไปยังอาราม แล้วบอกพวกภิกษุว่า “ผู้มีอายุ ผมถูกรากะกัฏุมรุม ถูกรากะครอบงำแล้ว ไม่สามารถสืบทอดพรหมจรรย์ได้ จักเปิดเผยความท้อแท้ในสิกขา บอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์”

๕. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมบางแห่งอยู่ เวลาเช้า เธอครองอันตราสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมนั้นเพื่อบิณฑบาต รักษา กาย รักษา วาจา รักษา จิต มีสติตั้งมั่น สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นรูปทางตาแล้วไม่รวมถือไม่แยกถือปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเห็นเหตุให้เห็นบาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ ฟังเสียงทางหู... ดมกลิ่นทางจมูก... ลิ้มรสทางลิ้น... ถูกต้อง โภกฐัพพะทางกาย... รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจ... เธอกลับจากบิณฑบาต หลังจากฉันอาหาร

เสร็จแล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ้ง ลอม ฟาง เธอไปสู่น้ำ ไปสู่โคนไม้ หรือไปสู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^{๒๕}

หากพระภิกษุสามเณรไม่มีสติสัมปชัญญะ ขาดความอดทนเสียแล้ว ก็ยากแก่การดำรงอยู่ในเพศสมณะ อาจจะบอกคืนลาสิกขากลับไปเป็นคฤหัสถ์ก็ได้ ฉะนั้น พระภิกษุสามเณรจึงต้องฝึกหัดพัฒนาจิตให้มีสติสัมปชัญญะ ให้มีความอดทน เพื่อรับมือกับกิเลสต่างๆ ที่เกิดขึ้นทุกขณะ เวลา ไม่ว่าจะเป็นเวลาบิณฑบาตหรือฉันอาหารบิณฑบาต เป็นต้น

๔.๑.๓.๓ การพัฒนาจิตเกื้อหนุนให้มีความสันโดษ

พระพุทธองค์ตรัสสอนให้พระภิกษุเป็นผู้มีความสันโดษในการบิณฑบาตตามมีตามได้ ก็เพื่อสอนให้รู้จักประมาณ ไม่ทะเยอทะยาน ในสิ่งซึ่งทำให้เกิดความโลภจนไม่สิ้นสุด อันเป็นทางที่จะให้เกิดความทุกข์ร้อน เป็นทางที่จะนำไปสู่หายนะ เพราะธรรมชาติของความโลภนั้นไม่มีขีดจำกัด^{๒๖} ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎก ความว่า

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ และกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ทั้งไม่ประกอบการแสวงหา ผิดที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่กระวนกระวาย และได้บิณฑบาตแล้วก็ไม่คิดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่

อนึ่ง เพราะความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้นั้น จึงไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะภิกษุใดขยัน ไม่เกียจคร้าน มีความรู้ตัว มีสติกำกับในการสันโดษด้วยบิณฑบาตนั้น^{๒๗} และอีกแห่งหนึ่งได้อธิบายความหมายของคำว่า สันโดษ เกี่ยวกับบิณฑบาตเอาไว้ว่า ให้แสวงหาอาหารบิณฑบาตแก่พออิมท้อง ไม่ใช่ทำการเก็บสะสมอาหารที่ได้จากการบิณฑบาต ดังปรากฏเนื้อความในพระไตรปิฎกว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้สันโดษด้วยจีวรพอกุ้มกายและบิณฑบาตพออิมท้อง จะไป ณ ที่ใดๆ ก็ไปได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใดๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล^{๒๘}

^{๒๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๖/๑๓๑-๑๓๘.

^{๒๖} พุทธทาสภิกขุ. พุทธทาสกับสวนโมกข์ ประวัติการทำงานของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพฯ มหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔๑.

^{๒๗} ที.สี. (ไทย) ๕/๒๑๕/๗๓.

^{๒๘} ขุ.ม. (ไทย) ๒๕/๒๐๖/๕๕๕-๖๐๓.

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาต ด้านอรรถประโยชน์ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาจิต เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความสันโดษในอาหารบิณฑบาต รู้จักประมาณ มกน้อย สมดังกับที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ได้อาหารและเครื่องนุ่งห่มในกาลแล้ว
พึงรู้จักประมาณเพื่อสันโดษ^{๓๓}

สาวกของพระพุทธเจ้าจะต้องมีความมกน้อย สันโดษ ไม่โลภ ฉันทอาหารแต่เพียงน้อยมีปัญญารักษาตน หมั่นฝึกหัดพัฒนาจิตอยู่อย่างนี้เสมอ จึงชื่อว่า เป็นพุทธบุตร ดังมีข้อความปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

ศิษย์และชุมชนของพระองค์ที่พระองค์ทรงแนะนำดีแล้ว
ท่านเหล่านั้นมกน้อย มีปัญญารักษาตน
เป็นนักปราชญ์ ฉันทอาหารแต่น้อย ไม่โลภ
สันโดษตามมีตามได้ แวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ^{๓๔}

พระธรรมปิฎกได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ว่า พระภิกษุสงฆ์ต้องทำตัวให้ประชาชนเขาได้ง่าย คือ มีความพอใจในปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหารบิณฑบาต จีวร เสนาสนะ และยารักษาโรคตามมีตามได้ เมื่อญาติโยมถวายมาอย่างไร ก็ไม่ไปเที่ยวเรียกร้อง ไม่รบกวนชาวบ้านเอาแค่ว่าพอที่จะทำให้มีกำลังเรี่ยวแรงพร้อมที่จะไปทำกิจหน้าที่ได้ ความสันโดษนี้จะมาช่วยในแง่ที่ไม่เกิดความทุกข์ ไม่เกิดความทรมานทรมายเพราะเรื่องปัจจัยสี่ ถ้าพระภิกษุสามเณรไม่สันโดษเสียแล้ว ก็เป็นอันว่ากิจหน้าที่เสียหาย สันโดษทำให้สุขง่ายด้วยวัตถุเพียงเล็กน้อย^{๓๕}

เมื่อพระภิกษุสงฆ์พัฒนาจิตให้มีความสันโดษแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นเหตุป้องกันไม่ทำให้ทำชั่ว ป้องกันไม่ให้เป็นบ้าตาย
๒. เป็นเหตุให้ทำงานสำเร็จ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว ทำงานไม่สำเร็จเต็มที่
๓. เป็นเหตุให้รู้สึกรวย รู้สึกเป็นสุข สนุกในการทำงาน อยู่ตลอดเวลา^{๓๖}

^{๓๓} พ.ม. (ไทย) ๒๕/๒๐๖/๕๕๕.

^{๓๔} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๓๐๔/๔๘.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔-๒๕.

^{๓๖} พินิจ รักทองหล่อ, ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๒, หน้า ๒๖๗-๒๖๘.

การบิณฑบาตเกิดประโยชน์กับตัวพระภิกษุสามเณรเอง ในด้านการพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ ให้มีสติสัมปชัญญะ และให้มีความสันโดษ โดยการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้เกี่ยวกับการบิณฑบาต ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ อันว่าด้วยบทธัญญัติต่างๆ ตั้งแต่มุ่งห่มจีวรจนถึงการดูแลรักษาบาตร

๔.๑.๔ เพื่อการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านอรรถประโยชน์ เพื่อการพัฒนาปัญญา จากการศึกษาวิจัยพบว่า การบิณฑบาตส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาปัญญาหลายด้าน คือ ทำให้รู้จักคุณค่าของอาหาร ละการสะสม และรู้จักการปล่อยวาง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๔.๑ รู้คุณค่าของอาหาร

การบิณฑบาตส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาปัญญา ในด้านให้รู้จักคุณค่าของอาหารที่บิณฑบาตได้มา จะต้องทำให้ถูกต้องทั้งสองฝ่าย ข้าวปลาอาหาร ส่วนที่เป็นวัตถุดิบเป็นอาหารทางกาย การฉันอาหารเป็นเรื่องทางฝ่ายธรรมะ ต้องฉันให้ดี ฉันให้ถูกวิธี จะต้องฉันชนิดที่เป็นอาหารอย่างฉันอย่างเป็นเหยื่อ อย่างฉันเพื่อสนองกิเลส ข้าวปลาอาหารที่บิณฑบาตมาได้นั้นแหละ ฉันให้เป็นอาหารทางจิตใจด้วย คือ อย่างฉันเพื่อความเอร็ดอร่อยให้เป็นเหยื่อของกิเลส ฉันเท่าที่เหมาะสมจะหล่อเลี้ยงร่างกายให้ปกติ แล้วจิตใจก็จะได้อาศัยอยู่บนร่างกายที่เป็นปกติ ฉะนั้น จึงต้องฉันอาหารโดยมีธรรมะอยู่ในอาหารที่เข้าไป^{๓๓} คือฉันอย่างรู้คุณค่าของอาหาร

การรู้จักคุณค่าของอาหารก็คือ การรู้จักคุณค่าที่แท้จริงของอาหาร ไม่ใช่คุณค่าเทียมหรือคุณค่าที่แอบแฝง สมณะผู้มีความสงบ ถึงแม้จะได้อาหารที่ไม่ค่อยดี ไม่ประณีตก็ไม่ไปต่อว่าติเตียนชาวบ้านให้ต้องเสียน้ำใจหรือเสียศรัทธา เมื่อได้อาหารอย่างดีหรืออาหารประณีตก็ไม่ยินดี ไม่กล่าวประจบยกย่องผู้ให้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ ความว่า

ผู้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นให้
ได้อาหารดีเลิศ ก็ไม่กล่าวประจบยกย่องผู้ให้
ได้อาหารปานกลางหรือเลวก็ไม่ติเตียนเขาให้เสียน้ำใจ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี^{๓๔}

^{๓๓} พุทธศาสนิกฯ, ธรรมกับสุขภาพ ความมีสุขภาพอนามัยทางจิตใจที่ดี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๕). หน้า ๒๘.

^{๓๔} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๑๕/๕๕๑.

คุณค่าของอาหารที่หล่อเลี้ยงอวัยวะให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ตนและผู้อื่น
อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญ คุณค่าของอาหารไม่ใช่อยู่ที่รสชาติของอาหารว่าอร่อยหรือไม่อร่อย ไม่ใช่
อยู่ที่ผู้ให้ว่าเป็นคนรวยหรือคนจน ดังภาษิตของพระมหากัสสปะ ความว่า

เราลงจากเสนาสนะแล้วได้เข้าไปบิณฑบาตยังนคร
ได้เข้าไปยืนอยู่ใกล้ๆ บุษย์โรคเรื้อนซึ่งกำลังบริโภคอาหารนั้น
ด้วยความเอื้อเฟื้อ

บุษย์โรคเรื้อนนั้นใช้มือข้างที่หยิกงอ
น้อมคำข้าวเข้ามาถวายเรา
และเมื่อใส่คำข้าวลง

นิ้วมือของเขานำเฟะก็ขาดตกลงในบาตรของเรา

เราจักได้อาศัยฝารือนฉันทันคำข้าวนั้นอยู่
ขณะนั้น หรือฉันทันเสร็จแล้ว เราไม่มีความรังเกียจเลย

ภิกษุใดไม่ดูหมิ่นบริโภคปัจจัย ๔ นี้คือ
อาหารบิณฑบาตที่จะต้องลุกขึ้นยืนรับ บังสุกุลจีวร
เสนาสนะคือโคนไม้ ยาคองด้วยน้ำมูตรนำ
ภิกษุนั้นแหละควรอยู่ในทิศทั้ง ๔ ได้^{๓๕}

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเสวยพระกระยาหาร
อย่างรู้คุณค่าของอาหาร เพื่อวัตถุประสงค์ ๘ ประการ คือ

๑. ไม่เสวยเพื่อเล่น
๒. ไม่เสวยเพื่อมัวเมา
๓. ไม่เสวยเพื่อประดับ
๔. ไม่เสวยเพื่อตกแต่ง
๕. เสวยเพื่อดำรงพระวรกายนี้ไว้
๖. เสวยเพื่อยังพระชนม์ให้เป็นไปได้
๗. เสวยเพื่อป้องกันความลำบาก
๘. เสวยเพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์^{๔๐}

^{๓๕} บุ.เถร. (ไทย) ๒๕/๑๐๕๗-๑๐๖๐/๕๑๒-๕๑๓.

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๕-๔๘๐.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า เพราะอาศัยอาหารเป็นมูลเหตุ ทุกข์ทั้งปวงย่อมปรากฏได้ พระภิกษุสามเณรจึงต้องระวัง พิจารณาให้รู้คุณค่าของอาหารที่ได้จากการบิณฑบาต ไม่หลงยึดติดในอาหาร ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ความว่า

ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย

กำหนดรู้อาหารทุกอย่าง

จึงเป็นผู้ไม่มีตัณหาในอาหารทั้งหมด^{๔๑}

จุดมุ่งหมายในด้านอัตตประโยชน์ ที่เกิดขึ้นจากการบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร ก็คือการฝึกหัดพัฒนาในด้านปัญญา เพื่อให้รู้จักคุณค่าของอาหาร จะได้ฉันอาหารของชาวบ้านอย่างไม่เป็นที่ ฉันโดยมีสิทธิอันชอบธรรม ไม่เป็นทุกข์ เพราะอาหารเป็นเหตุ ไม่เกิดมัวเมา รู้จักคุณค่าของอาหารว่า อาหารนี้เพียงเพื่อหล่อเลี้ยงให้ร่างกายดำรงอยู่ต่อไปได้

๔.๑.๔.๑ ละการสะสม

การออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรในทุกๆวันนั้น เป็นการส่งเสริมให้จิตใจไม่เกิดความยินดีในการสะสม ถึงแม้ว่าจะบิณฑบาตได้อาหารมาน้อยก็ฉันด้วยปัญญา หากได้อาหารมากก็รู้จักการแบ่งปัน ไม่เก็บกักตนไว้ด้วยโมหะ โดยหวังว่าจะได้ไม่ต้องออกบิณฑบาตบ่อยๆ อันเป็นการขัดต่อพุทธบัญญัติ ดังความว่า

ครั้งนั้น ท่านเวฬุฐีสีสะ พระอุปัชฌาย์ของท่านพระอานนท้อยู่ในป่า ท่านเที่ยวบิณฑบาตได้มากมาย เอาข้าวสุกเปล่าไปตากแห้งเก็บไว้ที่อาราม คราวที่ต้องการภัตตาหารก็นำมาแช่น้ำแล้วฉัน นานๆ จึงจะเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “...เวฬุฐีสีสะ โฉนเธอจึงฉันโภชนะที่เก็บสะสมไว้เล่า เวฬุฐีสีสะ การกระทำอย่างนี้มีได้ทำให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส...”

ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ภิกษุใดเกี่ยวของเกี่ยวหรือฉันของฉันที่เก็บสะสมไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ที่ชื่อว่า ของที่เก็บสะสมไว้ คือ ของที่ภิกษุรับประเคนในวันนี้แล้วฉันในวันอื่น

ที่ชื่อว่า ของเกี่ยว คือ ยกเว้น โภชนะ ๕ ยามกาลิก สัตตาหกาลิก และยาวชีวิก นอกนั้นชื่อว่าของเกี่ยว

ที่ชื่อว่า ของฉัน ได้แก่ โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุก ขนมกุ่มมาส ข้าวตูปลา เนื้อ ภิกษุรับประเคนด้วยตั้งใจว่า “จะเกี่ยว จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ ฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกๆ คำกลืน^{๔๒}

^{๔๑} บุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๖๘๐.

ในบางสถานที่ที่ยากแก่การบิณฑบาต เมื่อออกบิณฑบาตแต่ไม่ได้อาหาร พระภิกษุก็ไม่พึง
 กระวนกระวาย ไม่สะดุ้ง พึงเป็นผู้รู้จักการกำหนดจิตให้ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ถึงแม้จะได้อาหารมา
 มากก็ไม่ทำการสะสม พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ ดังปรากฏความว่า

ภิกษุได้ข้าวก็ดี น้ำก็ดี ของขบเคี้ยวก็ดี ผ้าก็ดีแล้ว

ไม่ควรทำการสะสม เมื่อไม่ได้ข้าวเป็นต้นเหล่านั้นก็ไม่พึงสะดุ้ง

คำว่า ไม่ควรทำการสะสม ได้แก่ ไม่ควรทำ คือ ไม่ควรให้เกิด ไม่ควรให้เกิดขึ้น
 ไม่ควรให้บังเกิด ไม่ควรให้บังเกิดขึ้น ซึ่งการสะสมข้าวสุก การสะสมน้ำดื่ม การสะสมผ้า
 การสะสมอามิส^{๔๓}

การไม่ทำการสะสมอาหารบิณฑบาต รวมทั้งปัจจัย ๔ อื่นๆ จะทำให้ผู้มีความเบาทั้งกาย
 และจิต สมดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ ความว่า

ผู้ไม่มีการสังสม (การสังสมปัจจัย ๔)

กำหนดรู้อาหารก่อนแล้วจึงบริโภค

มีบุญญาวิโมกข์ และอนิมิตตวิโมกข์ เป็นอารมณ์

ไม่ทิ้งวางไว้ให้เป็นที่รู้ได้

เหมือนนกไม่ทิ้งทางไว้ในอากาศ ฉะนั้น^{๔๔}

พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบวิธีการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณรว่าให้เหมือนกับนก
 คือมีแต่ปีกเพียงสองข้าง จะโฉบบินไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระเสรี ไม่มีความกังวลในเรื่องอาหาร
 ที่อยู่อาศัย พระภิกษุสามเณรก็เช่นเดียวกัน จะต้องฝึกหัดพัฒนาจิตให้รู้จักความพอเพียง ไม่ทำการ
 สะสมซึ่งอาหารบิณฑบาตหรือแม้แต่ปัจจัย ๔ ก็ตาม

๔.๑.๔.๓ รู้จักปล่อยวาง

พระภิกษุสามเณรต้องพิจารณาให้รู้จักคุณค่าที่แท้จริงของปัจจัย ๔
 โดยเฉพาะอาหารบิณฑบาต จะต้องไม่หลง ไม่ยึดติด ไม่พัวพัน ต้องประกอบด้วยปัญญา มองเห็น
 โทษ จึงจะสามารถปล่อยวาง พัฒนาจิตให้บรรลุถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังปรากฏความว่า

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นผู้สัน โดยด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ทั้งไม่
 ประกอบการแสวงหาผิด ที่ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่

^{๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๒-๒๕๔/๔๐๗-๔๐๘.

^{๔๓} พุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๕๕/๔๔๔-๔๔๕.

^{๔๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕๒/๕๗.

กระวนกระวาย และได้บิณฑบาตแล้วก็ไม่คิดใจ ไม่หลง ไม่พัวพัน มองเห็นโทษ มีปัญญา เครื่องสลัดออก บริโภคอยู่^{๔๕}

การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสามเณร ช่วยขัดเกลาพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้ มกน้อย สันโดษ ไม่หลงยึดติดในตระกูลทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งอาหารบิณฑบาต สมดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ ความว่า

ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุสันตบพ(นิพพาน)
 ควรบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้กล้าหาญ ซื่อตรง
 เครื่องครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่ง
 ควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกนน้อย
 มีความประพฤติเบา (มีเพียงบริวาร ๘)
 มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาตน
 ไม่คะนอง (กาย วาจา ใจ) ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย^{๔๖}

วิถีชีวิตของนักบวชต้องเป็นผู้สันโดษในปัจจุบันตามมีตามได้ เมื่อบิณฑบาตได้อาหารมาแล้ว พิจารณาฉันเพียงเพื่อยังอัตภาพนี้ให้เป็นไปได้เท่านั้น ไม่เป็นผู้ยึดติดในอาหารนั้น ไม่ว่าจะประณีต หรือเสร้าหมองก็ตาม มากหรือน้อยก็ตาม ดังภาษิตของพระปาราปริยเถระ ความว่า

ภิกษุทั้งหลายแต่ปางก่อน สันโดษด้วยปัจจัยตามมีตามได้
 ไม่ขบฉันอาหารประณีตก็ตาม เสร้าหมองก็ตาม
 น้อยก็ตาม มากก็ตาม เพียงเพื่อยังอัตภาพให้เป็นไปได้
 ไม่คิด ไม่พัวพัน^{๔๗}

อาหารของพระภิกษุคืออาหารบิณฑบาตที่ชาวบ้านถวาย ไม่ว่าจะเป็นแกง ต้ม ผัก ผลไม้ ล้วนแต่เป็นอาหารบิณฑบาตทั้งสิ้น พระภิกษุสามเณรจะต้องไม่คิดในรสของอาหาร ไม่เที่ยว แสวงหาอาหารตามที่ตนชอบใจ ดังความปรากฏว่า

ไม่ทำความยินดีในรส
 ไม่โลเล ผู้ที่ไม่ต้องเลี้ยงคนอื่น
 เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก

^{๔๕} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๒๑๘/๔๒๓.

^{๔๖} พ.จ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๐.

^{๔๗} พ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๒๓/๔๕๑.

อธิบายว่า สมณพราหมณ์บางพวกยินดีในรส สมณพราหมณ์เหล่านั้นเที่ยวแสวงหารสเลิศ ด้วยปลายลิ้น ได้รสเปรี้ยวแล้วก็แสวงหารสไม่เปรี้ยว ได้รสหวานแล้วก็แสวงหารสไม่หวาน ได้รสขมแล้วก็แสวงหารสไม่ขม ได้รสเผ็ดแล้วก็แสวงหารสไม่เผ็ด ได้รสเค็มแล้วก็แสวงหารสไม่เค็ม ได้รสปร่าแล้วก็แสวงหารสไม่ปร่า ได้รสฝาดแล้วก็แสวงหารสไม่ฝาด ได้รสเฟื่อนแล้วก็แสวงหารสไม่เฟื่อน ได้รสอ่อยแล้วก็แสวงหารสไม่อ่อย ได้ของเย็นแล้วก็แสวงหาของร้อน สมณพราหมณ์เหล่านั้นได้รสใดๆแล้วก็ไม่ยินดีด้วยรสอื่นๆ ยังแสวงหารสอื่นๆต่อไปอีก เป็นผู้กำหนด ยินดี คิดใจ สยบ หมกมุ่น เกาะติด เกี่ยวพัน พัวพันในรสที่ชอบใจ^{๔๘}

พระภิกษุสามเณรเมื่อบิณฑบาตได้อาหารมาแล้ว ก็ไม่ควรยึดติดในอาหารบิณฑบาตนั้น ควรฝึกหัดพัฒนาจิตใจให้รู้จักปล่อยวาง เปรียบเสมือนหยดน้ำที่ไม่ติดบนใบบัว ดังความที่ พระพุทธเจ้าตรัสกับธัมมิกอุบาสกว่า

เพราะฉะนั้น ภิกษุจึงไม่ควรเป็นผู้ยึดติดในสิ่งเหล่านี้
คือ อาหารบิณฑบาต ที่นอนที่นั่ง น้ำใช้น้ำฉัน
และการชักผ้าสังฆาฏิที่สกปรกให้สะอาดนี้
เหมือนหยดน้ำไม่ติดบนใบบัว ฉะนั้น^{๔๙}

พระอานนท์ได้กล่าวสอนธรรมแก่ภิกษุณีว่า “น้องหญิง กายนี้เกิดขึ้นเพราะอาหารบุคคล อาศัยอาหาร(คำข้าว) แล้วพึงละอาหาร”^{๕๐} ภิกษุในธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน เวลาเข้าครองอันตรา สกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม กล่าวธรรมในที่นั้น คฤหัสถ์ทั้งหลายผู้เลื่อมใส ทำอาการของผู้เลื่อมใสแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก บริโภกลาภนั้น การกระทำอย่างนั้นย่อมมีประโยชน์ต่อผิวพรรณและกำลังของภิกษุผู้เป็นเถระเหล่านั้น^{๕๑}

การรู้จักปล่อยวางจะทำให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความกังวลเพราะเหตุแห่งอาหาร และการบิณฑบาตก็ยังคงเป็นการฝึกหัดพัฒนาจิตช่วยให้มีความโล่ง โปร่ง เบา เกื้อหนุนให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ อันเป็นภาวะแห่งปัญญาภาวนา ฉะนั้น เมื่อพระภิกษุสามเณรรู้จักการปล่อยวางแล้ว ก็จะช่วยให้จิตใจมีความปลอดโปร่ง เบาสบาย เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร ฝึกจิตให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป

^{๔๘} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๕๑/๔๘๐-๔๘๓.

^{๔๙} พุ.ศ. (ไทย) ๒๕/๓๕๕/๕๕๒.

^{๕๐} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๑๕๕/๒๑๕-๒๒๐.

^{๕๑} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๓๑/๓๑๕-๓๒๑.

๔.๒ จุดมุ่งหมายด้านปรารถนาระยะสั้น

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาต นอกจากด้านอรรถประโยชน์แล้ว ยังมีด้านปรารถนาระยะสั้น คือ ประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้อื่นอีกด้วย ผู้วิจัยได้แบ่งกรอบการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายการบิณฑบาตด้านปรารถนาระยะสั้น ออกเป็น ๒ ประการ คือ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน และเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ ผลการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน

จุดมุ่งหมายการออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร ด้านปรารถนาระยะสั้น ประการแรกคือ เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้านที่ทำบุญตักบาตร เพราะบางครั้งชาวบ้านไม่มีเวลาได้เข้าวัด ไปถือศีลฟังธรรม ก็อาศัยการออกไปบิณฑบาตนี้แสดงธรรมโปรดชาวบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจตามแต่ความสามารถ โอกาส และเวลาที่จะอำนวยให้ เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านด้วยธรรมะให้มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง อันเป็นหน้าที่ของพระภิกษุ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสเอาไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย

ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธฺิ บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสละโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๕๒}

พระพุทธองค์ทรงปรารถนาที่จะให้พระภิกษุสงฆ์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันกับคฤหัสถ์ ให้พระภิกษุสงฆ์เป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย ดังมีบทพระบาลีว่า “อุ โภ อัญญญานิ สติตา” แปลว่า “ทั้งสองฝ่ายอาศัยซึ่งกันและกัน”^{๕๓} หมายความว่า ฝ่ายหนึ่งถวายวัตถุสิ่งของปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อีกฝ่ายหนึ่งให้ธรรมะคือหลักในการดำเนินชีวิต

^{๕๒} พุ.อติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๘๖-๔๘๗.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กัณฑ์แห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

พระพุทธเจ้าเองเวลาเสด็จออกบิณฑบาตในตอนเช้า เมื่อเห็นว่ายังเข้าอยู่ก็จะหาโอกาสไปแสดงธรรมโปรดชาวบ้านก่อนเสมอ ไม่ว่าชาวบ้านนั้นจะอยู่ในชนชั้นวรรณะใด นับถือศาสนาใดก็ตาม พระพุทธองค์ไม่เคยแบ่งแยก หากเขาเหล่านั้นมีอุปนิสัยพอที่จะรับฟังธรรมได้ ดังเช่น วันหนึ่งพระพุทธองค์ออกบิณฑบาตในตอนเช้า เห็นสิ่งกาลกามาณพมีเนื้อตัวเปื้อกปอนยื่นไหว้ทิสทั้ง ๖ อยู่ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมการไหว้ทิสในอริยวินัยให้ฟัง ความว่า

ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสก ถือบาตร และจีวรเสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นสิ่งกาลกาะ คหบดีบุตร ผู้ลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปื้อก มีผมเปื้อก ประคองอัญชลีไหว้ทิสทั้งหลาย คือ ทิสเบื้องหน้า ทิสเบื้องหลัง ทิสเบื้องซ้าย ทิสเบื้องขวา ทิสเบื้องล่าง ทิสเบื้องบนแล้ว ได้ตรัสถามสิ่งกาลกาะ คหบดีบุตร ดังนี้ว่า “คหบดีบุตร เธอลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปื้อก มีผมเปื้อก ประคองอัญชลีไหว้ทิสทั้งหลายอยู่เพราะเหตุไร”

สิ่งกาลกาะ คหบดีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บิดาของข้าพระองค์ก่อนจะตาย ได้กล่าวไว้ว่า “นี่แน่ะลูก เจ้าฟังไหว้ทิสทั้งหลาย” ข้าพระองค์สักการะ เคารพ นับถือบูชาคำของบิดา จึงลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปื้อก มีผมเปื้อก ประคองอัญชลีไหว้ทิสทั้งหลายอยู่ ...”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “คหบดี ในอริยวินัย (ธรรมเนียมแบบแผนของพระอริยะ) เขาไหว้ทิส ๖ กันอย่างนี้” สิ่งกาลกามาณพทูลขอให้พระผู้มีพระภาคแสดงธรรม ตามวิธีการไหว้ทิส ๖ ในอริยวินัย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลส (กรรมเครื่องเศร้าหมอง) ๔ ประการได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ และไม่ข้องแวะอบายมุข (ทางเสื่อม) ๖ ประการ แห่งโทษทั้งหลาย อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม ๑๔ ประการนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ปิดทองทิส ๖ ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสองทำให้เกิดความยินดีทั้ง โลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๕๔}

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรมจบ สิ่งกาลกามาณพได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่าภายิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ ปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด แล้วสิ่งกาลกามาณพขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งแสดงตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา เพราะอาศัยเหตุแห่งการออกไปบิณฑบาตของพระผู้มีพระภาค

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒ - ๒๔๔/ ๑๕๕-๒๐๐.

เจ้า สิ่งกาลกมาณพจึง ได้ฟังธรรมเกี่ยวกับการไหว้ทิศในอริยวินัยในทางพระพุทธศาสนา อันเป็นส
 หลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองต่อไป

ในการออกไปบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร เมื่อมีเวลาและโอกาสที่เหมาะสมก็ควร
 กล่าวสอนธรรมะให้ชาวบ้าน ได้ฟังบ้าง ดังกรณีของท่านพระอัสสชิเป็นตัวอย่าง ในตอนที่ท่านกำลัง
 บิณฑบาตอยู่ อุปติสสะ (พระสารีบุตร) เห็นลักษณะกิริยาอาการของท่านพระอัสสชิเข้าก็เกิดความ
 ศรัทธาเลื่อมใส เมื่อมีโอกาสเหมาะก็เข้าไปถามธรรมะกับพระอัสสชิว่า ใครเป็นศาสดา มีคำสอนว่า
 อย่างไร พระอัสสชิกล่าวธรรมโดยปริยาย ว่า

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ

พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น

และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น

พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้^{๕๕}

จนทำให้อุปติสสะ(พระสารีบุตร)ได้ดวงตาเห็นธรรม หันมานับถือพระพุทธศาสนาต่อมา
 ท่านออกบวชเป็นที่รู้จักกันในนามว่าพระสารีบุตรและได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นอัคร
 สาวกเบื้องขวา เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

พุทธบริษัท ๔ อันได้แก่ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ต่างก็มีความสำคัญในการ
 รักษาสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ต่างฝ่ายต่างก็มีหน้าที่เกื้อกูลกันและกัน ดังพระพุทธเจ้าตรัสแสดง
 เอาไว้ในสังคาลกสูตรว่า ฝ่ายภคฤหัสถ์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อพระสงฆ์คือ

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๔. เปิดประตูต้อนรับ
๕. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

ส่วนพระสงฆ์ก็มีหน้าที่ให้ธรรมแก่ชาวบ้าน สอนให้ชาวบ้านรู้จักหลักการในการดำเนิน
 ชีวิต กล่าวคือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

^{๕๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓-๗๔.

๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๖. บอกทางสวรรค์ให้^{๕๖}

หากจะวิเคราะห์ตามหลักปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสังคาลสูตร ดังกล่าว มีจุดมุ่งหมายให้คฤหัสถ์และสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์กัน โดยธรรม เกื้อกูลกันตามบทบาทหน้าที่อันสมควร ฝ่ายคฤหัสถ์ให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์สามเณรด้วยปัจจัย ๔ พระสงฆ์สามเณรเกื้อกูลตอบด้วยการให้ธรรมะ

การแสดงธรรมถือว่าเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของภิกษุที่ต้องกระทำ แต่ต้องไม่แสดงธรรมเพื่อหวังอยากได้ลาภ สักการะ ชื่อเสียงเป็นของตอบแทน ต้องตั้งจิตสอนประกอบด้วยเมตตา มุ่งให้ได้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน พระพุทธองค์ทรงวางหลักในการแสดงธรรมเอาไว้ที่เรียกว่า ธรรมเทศก ธรรม แปลว่า ธรรมของผู้แสดงธรรม มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. อนุப்புพิกถา คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความยากง่ายลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทัตสาวี คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนแต่ละประเด็น อธิบายแยกเชื่อมโยงไปต่างๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งให้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

๔. อานามิสันดร คือ สอนเขามีมุขมั่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อนุปหัจจ คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถแสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เลียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๕๗}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การให้ธรรมะขณะการให้ทั้งปวง”^{๕๘} เมื่อชาวบ้านถวายปัจจัย ๔ พระภิกษุก็ให้ธรรมะเป็นการตอบแทน จึงถือว่าการบริโภคอาหารบิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์นั้นไม่เป็นหนี้ เพราะว่าพระภิกษุสงฆ์ได้ให้ธรรมะ ให้หลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่ชาวบ้าน ยังผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชาวบ้านทั้ง ๓ ด้าน ด้วยกัน คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์บัดนี้ ประโยชน์ชีวิตนี้หรือประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์ที่ลึกล้ำยิ่งกว่าที่จะมองเห็นกันเฉพาะหน้า และปรมัตถะ หมายถึง ประโยชน์อย่างยิ่งยวดหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต^{๕๙}

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๑๖.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๖๓๓.

^{๕๘} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๕๕๔-๕๕๕.

ฉะนั้น การบิณฑบาตจึงเป็นอีกโอกาสหนึ่ง ที่พระภิกษุสามเณรจะสามารถแสดงธรรมโปรดชาวบ้านได้ตามเหมาะสม โดยมุ่งอนุเคราะห์ให้ชาวบ้านได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สร้างเสริมปัญญาให้เกิดขึ้นในจิตใจของศรัทธาญาติโยม ให้ชาวบ้านได้มีหลักคำสอนในการดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตไปตามทำนองคลองธรรม เพื่อจะได้เกิดศานติสุขแก่ชาวบ้านและสังคมโลก

๔.๒.๒ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ

จุดมุ่งหมายของการออกไปบิณฑบาตด้านปรารถนาระโชน ยังเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านได้บำเพ็ญบุญ ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่าการบำเพ็ญบุญหรือเหตุให้เกิดบุญนั้นมี ๓ ประการ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ (บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง การบำเพ็ญบุญอันเป็นที่ตั้งหรือเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์) คือ

๑. บุญกิริยาวัตถุที่เสร็จด้วยทาน
๒. บุญกิริยาวัตถุที่เสร็จด้วยศีล
๓. บุญกิริยาวัตถุที่เสร็จด้วยภาวนา

ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น

ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร

คือควรบำเพ็ญทาน ควรประพฤติธรรมสม่ำเสมอ

และควรเจริญเมตตาภาวนา..

ย่อมเข้าถึงโลกที่มีสุข ปราศจากการเบียดเบียน^{๖๐}

บางครั้งชาวบ้านไม่มีโอกาสได้เข้าวัดมาทำบุญ รักษาศีล และฟังธรรม เพราะว่ามีหน้าที่การทำงานที่ต้องรับผิดชอบ มีครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดู การตั้งกัลยาณจิตออกบิณฑบาตโปรดชาวบ้านให้ได้มีโอกาสทำบุญและรู้จักการให้ อีกทั้งเกื้อกูลชาวบ้านให้ได้บำเพ็ญกุศลกรรมมากยิ่งขึ้น ก็เป็นอีกจุดมุ่งหมายหนึ่งของการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา

ตามหลักพระพุทธศาสนา กรรมเป็นผู้จำแนกสัตว์ให้ดีหรือเลว มนุษย์ก็ปฏิบัติตามกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ และเกิดมาแล้วก็ต้องตาย จึงไม่ควรประมาท ควรเร่งสร้างสมบำเพ็ญบุญกุศล เพราะเหตุว่า บุญกุศลจะเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลภหน้า ดังเนื้อความปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

สัตว์ทั้งปวงจักตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด

^{๖๐} พุ.อิตติ. ๒๕/๖๐/๔๑๒ - ๔๑๖.

สัตว์ทั้งหลายจักไปตามกรรม เข้าถึงผลบุญและบาป
คือ ผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์
เพราะฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดี
สะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้า
เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า^{๖๐}

พระผู้มีพระภาคทรงปรารภเหตุที่นางสุมนาเทวีธิดาคนเล็กของเศรษฐีซึ่งเสียชีวิต จึงตรัสพร
คาถาอันว่าด้วยการบำเพ็ญบุญ ไม่ให้ประมาทในการสร้างบุญ เพราะบุญย่อมนำมาซึ่งความ
เพติดเพลินใจ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังความว่า

ผู้ทำบุญไว้ ย่อมเพติดเพลินใจโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังเพติดเพลินใจในโลกหน้า
ชื่อว่าเพติดเพลินใจในโลกทั้งสอง
เขาย่อมเพติดเพลินใจว่า “เราได้ทำบุญไว้แล้ว”
ครั้นไปสู่สุคติ เขายังเพติดเพลินใจมากขึ้น^{๖๑}

การออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรอย่างสม่ำเสมอ ยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วย
ส่งเสริมให้ชาวบ้านยินดีในการทำบุญสม่ำเสมอ อันจะช่วยป้องกันมิให้จิตใจเฝือบป ดั่งที่พระผู้มี
พระภาคตรัสสอนพระภิกษุทั้งหลายว่า “บุคคลควรรีบเร่งในการบำเพ็ญบุญ เพราะเหตุว่าหากบุคคล
ไม่รู้จักการทำบุญหรือทำบุญช้าไป อาจเป็นเหตุให้จิตตกไปสู่อกุศลได้ง่าย จะกลายเป็นคนที่ยินดีใน
การทำบาปไปเสีย”^{๖๒}

เมื่อชาวบ้านทำบุญแล้ว ก็ควรทำจิตใจมีความพอใจในบุญนั้น ไม่ว่าจะก่อนให้ ขณะกำลัง
ให้ และหลังจากให้ไปแล้ว การออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้
ทำบุญบ่อยๆ เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านสั่งสมบุญ อันก่อให้เกิดความสุขทางใจ ดังพุทธ
คำรัส ความว่า

หากบุคคลทำบุญ ก็ควรทำบุญนั้นบ่อยๆ
ควรทำความพอใจในบุญนั้น
เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้^{๖๓}

^{๖๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๖๑} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๒๕.

^{๖๒} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๖/๖๗.

^{๖๓} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

การบิณฑบาตโปรดชาวบ้าน เป็นการให้ชาวบ้าน ได้มีโอกาสในการทำบุญ และยังเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ชาวบ้าน ได้รับสัมปรายิศักดิ์ลประโยชน์ ดังปรากฏเรื่องราวของหญิงกำพร้า ผู้ถวายข้าวตัง แต่พระมหากัสสปะเถระผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ความว่า

เมื่ออาตมภาพกำลังเที่ยวบิณฑบาต หุคยขึ้นนั่งอยู่ หญิงกำพร้าขัดสนคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยขายกาเรื้อนของผู้อื่นอยู่ นางเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตังแก่อาตมภาพด้วยมือทั้งสองของตน นางละร่างมนุษย์ จุตีพ้นจากมนุษย์โลกนี้แล้ว นางเป็นเทพธิดาชื่ออามาทายิกามีความสุขบันเทิงอยู่ในสวรรค์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของทวยเทพผู้มีฤทธิ์มากชื่อนิมมานรดี^{๖๕}

นอกจากนี้เมื่อกุลบุตรบวชเข้ามาแล้ว หากออกไปบิณฑบาตโปรดโยมแม่โยมพ่อและญาติโยมที่บ้าน ถือว่าเป็นการทดแทนพระคุณของบิดามารดาได้อีกทางหนึ่ง เพราะเป็นการส่งเสริมให้พ่อแม่และญาติโยมมีจิตยินดีในการให้ทาน แม้ในครั้งพุทธกาลก็มีบุตรชายของพราหมณ์ที่ออกบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ไปบิณฑบาตโปรดมารดาถึงที่บ้าน เพื่อให้มารดาได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระไตรปิฎก อันว่าด้วยพระพรหมเทพ ความว่า

สมัยนั้น บุตรของนางพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อพรหมเทพ ออกบวชในสำนักพระผู้มีพระภาค ไม่นานก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ท่านเป็นพระอรหันต์

ครั้งเวลาเช้า ท่านพระพรหมเทพครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีตามลำดับตรอกแล้วเข้าไปยังที่อยู่แห่งมารดาของตน^{๖๖}

หลักการบำเพ็ญบุญให้ทานนั้น จะต้องให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความนอบน้อม ให้ด้วยมือของตนเอง ไม่ทำทีเหมือนจะทิ้งขว้าง ไม่แสดงกิริยาอาการดูถูกเหยียดหยาม แล้วผลบุญที่กระทำนั้นจะให้ผลอย่างเต็มที่ ดังเรื่องของปายาสีเทพบุตร ความว่า

อุตรมาณพผู้เป็นเจ้าหน้าที่ให้ทานของข้าพเจ้า ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความนอบน้อม ไม่ใช่ให้ทานอย่างโยนทิ้ง หลังจากตายไปแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ส่วนข้าพเจ้า ให้ทานโดยไม่เคารพ ไม่ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความไม่นอบน้อม ให้ทานอย่างโยนทิ้ง

^{๖๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๘๗-๑๘๘/๓๓.

^{๖๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๔/๒๓๕-๒๓๖.

หลังจากตายไปแล้วเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือ ได้วิมานว่างเปล่าชื่อเสรีสกวิมาน^{๖๗}

ปัจจุบันตามตลาดในตัวเมือง จะมีแม่ค้าเตรียมอาหารสำหรับขายให้ชาวบ้าน เพื่อตัดบาตรพระภิกษุสามเณรในตอนเช้าๆ ซึ่งอาหารเหล่านั้นบางอย่างก็ไม่มีคุณภาพ ไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ บ้างก็เตรียมเอาไว้นานจนอาหารนั้นบูดเน่าเสียก็มี ชาวบ้านบางคนเห็นว่าสะดวก ง่ายดีก็ซื้อถวายพระสงฆ์ถือว่าตนเองได้ทำบุญตัดบาตรแล้ว ไม่สนว่าอาหารนั้นจะเป็นอย่างไร เมื่อพระภิกษุสามเณรนั้นเข้าไปก็เกิดท้องเสีย ปวดท้องต้องเข้าโรงพยาบาล ฉะนั้น อุบาสกอุบาสิกาจะต้องมีปัญหาพิจารณาให้รู้จักการทำบุญตัดบาตรด้วย

สรุปจุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านปรารถนาระโชน์ เพื่อต้องการให้ชาวบ้านได้ทำบุญ เพราะการทำบุญการสร้างสมบ่าเพ็ญทานบารมี ส่งผลให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์สุขในปัจจุบันและยังเป็นการเกื้อกูลให้ได้รับความสุขในสัมปรายภพ อันจะช่วยให้การบ่าเพ็ญบารมีเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดมากยิ่งขึ้น

๔.๓ จุดมุ่งหมายด้านศาสนาระโชน์

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาต นอกจากด้านอัตตาระโชน์และด้านปรารถนาระโชน์แล้ว ยังมีประโยชน์ในด้านพระศาสนาอีกด้วย ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้แยกศึกษาจุดมุ่งหมายด้านศาสนาระโชน์ออกเป็น ๒ ประการด้วยกัน คือ จุดมุ่งหมายเพื่อการสืบทอดพระวินัย และจุดมุ่งหมายเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ เพื่อการสืบทอดพระวินัย

พระวินัยถือว่าเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้เพราะอาสวะหรือความประพฤติชั่วบางอย่างเกิดขึ้นในสงฆ์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก อันว่าด้วยเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบท ความว่า

..ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม (ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่างๆ เช่น การกล่าวร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน และการจองจำ) บางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตลาคติจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดกรรมเหล่านั้น^{๖๘}

^{๖๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๔๑/๓๗๑-๓๗๒.

^{๖๘} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

การที่พระภิกษุปฏิบัติได้ตามที่พระพุทธองค์บัญญัติเอาไว้ในพระวินยปิฎก อันได้แก่ บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม บทบัญญัติเกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับ กิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาต และบทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร ถือว่าเป็นการรักษาสืบทอดพระวินัยให้คงอยู่ต่อไป จะได้ไม่ถูกชาวบ้าน กล่าวหาว่า เทียวอุ้มบาตรขออาหารชาวบ้านเขากิน เพราะเหตุว่าพระภิกษุไม่ประพฤติตามพระวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ หรือเรียกว่าเป็นผู้ทุศีล ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎกอันว่าด้วยชีวิต ของผู้ทุศีล ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุทุศีลเที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีพนี้ เป็นการกระทำที่ต่ำ ทราม การที่ภิกษุทุศีลประพฤติเช่นนี้ย่อมถูกชาวโลกด่าว่า เจ้าคนนี้อุ้มบาตรเที่ยวขอชาวโลกเลี้ยง ชีพ”^{๖๕}

ในพระวินยปิฎก วินีควัตถุ พระผู้มีพระภาคได้บัญญัติเอาไว้ว่า ภิกษุไม่พึงเที่ยวบิณฑบาต เพราะเห็นว่าชาวบ้านทั้งหลายยกย่องการบิณฑบาต หากภิกษุรูปใดมีความคิดอย่างนี้ว่าจะได้รับคำ ยกย่องจากการบิณฑบาต ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ เพราะการบิณฑบาต ไม่ใช่เพียงเพื่อให้ได้รับการ ยกย่องจากชาวบ้าน แต่เป็นการทำกิจทำหน้าที่ของภิกษุเอง เมื่อบวชเข้ามาแล้วต้องบิณฑบาตเลี้ยง ชีพ ตามที่พระพุทธองค์บัญญัติเอาไว้ ดังความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่าประชาชนจักยกย่องเราอย่างนี้ จึงเที่ยวบิณฑบาต ประชาชนก็ยกย่องท่าน ท่านเกิดความกังวลใจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ แล้ว เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ

จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึง เที่ยวบิณฑบาตด้วยปรารถนาว่าจะได้รับคำยกย่อง ภิกษุใดเที่ยวบิณฑบาตด้วยปรารถนา อย่างนั้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ”^{๖๖}

หากมีปัญหาเกี่ยวกับการตัดสินพระธรรมวินัยว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้พระผู้มีพระภาคได้บัญญัติ เอาไว้ในสิกขาบทหรือไม่ ให้ดูได้จากพระไตรปิฎก หากไม่มีบัญญัติเอาไว้ก็ให้ใช้หลักการตัดสินพ ระธรรมวินัย ๘ ประการ ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ดังความว่า

^{๖๕} จุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๕๑/๔๖๓-๔๖๔.

^{๖๖} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๒๒๓/๒๑๒.

โคตรมี ท่านรู้ธรรมเหล่านี้ว่า

๑. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความกำหนด
๒. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความพราก ไม่เป็นไปเพื่อความประกอบไว้
๓. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการไม่สะสม ไม่เป็นไปเพื่อการสะสม
๔. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมกน้อย ไม่เป็นไปเพื่อความมกมาก
๕. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ
๖. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมุกณะ
๗. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความปรารถนาความเพียร ไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
๘. ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก

โคตรมี ท่านพึงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า “นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็นสัตตสุสาน”^{๓๑}

สรุปจุดมุ่งหมายของการบิณฑบาต ด้านศาสนประโยชน์ เพื่อเป็นการรักษาพระวินัย พระพุทธร่องค์ทรงบัญญัติสิกขาบทจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการบิณฑบาต อันได้แก่ บทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม บทบัญญัติเกี่ยวกับการโคจรบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการรับอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปันอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร ของพระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาเรียนรู้ และประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามที่พระพุทธร่องค์ทรงบัญญัติเอาไว้ เพื่อจะได้ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบททั้งหลาย อันถือได้ว่าเป็นการรักษาสืบทอดพระวินัยที่ดีที่สุด

๔.๓.๒ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตด้านศาสนประโยชน์ นอกจากเป็นการรักษาพระวินัยแล้ว ยังเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย ในการออกไปบิณฑบาตแต่ละครั้งของพระภิกษุสามเณรนั้น ถือว่าเป็นการออกไปประกาศพระศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือการแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน ทางอ้อมคือการแสดงลักษณะกิริยาอาการเวลาออกเดินบิณฑบาต อันเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นผู้สงบ เรียบง่าย สบาย สวมละ เยือกเย็น อันเป็นรูปแบบวิถีแห่งการดำเนินชีวิตอีกอย่างหนึ่งที่มีปรากฏอยู่ในสังคมโลก

ถึงแม้ว่าพระภิกษุจะไม่ได้พูดคุยหรือเทศนาสั่งสอนญาติโยมที่กำลังใส่บาตรอยู่ที่ตามแต่ก็ยังสามารถทำให้ญาติโยมที่พบเห็นเกิดความศรัทธาเลื่อมใสได้ ดังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก อันว่าด้วยการบรรพชาของพระสารีบุตรและโมคคัลลานะ ความว่า

^{๓๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓-๓๒๔.

ขณะนั้น เวลาเช้า ท่านพระอัสสชิครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไป
 บิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ มีกิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู กู้เข้า เหยียดออก นำ
 เลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ

สารีบุตรปริพาชกได้เห็นท่านพระอัสสชีกำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ มี
 กิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู กู้เข้า เหยียดออก นำเลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อม
 ด้วยอิริยาบถแล้วคิดว่า “ภิกษุรูปนี้คงเป็นองค์ใดองค์หนึ่ง บรรดาพระอรหันต์หรือท่านผู้
 ดำเนินสู่หนทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ในโลกเป็นแน่ ถ้าอะไรเราพึงเข้าไปหาภิกษุนี้
 ถามว่า ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร”

แล้วคิดว่า “บัดนี้ยังเป็นกาลไม่สมควรที่จะถามภิกษุนี้ เพราะท่านกำลังเข้าละแวก
 บ้านเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ถ้าอะไร เราควรติดตามภิกษุนี้ไปข้างหลัง เพราะการติดตามไปข้าง
 หลังนี้เป็นหนทางที่ผู้มีความต้องการรู้แล้ว”^{๗๒}

สารีบุตรปริพาชกเพียงแค่นี้ได้เห็นพระอัสสชีกำลังเดินบิณฑบาต ก็บังเกิดความเลื่อมใส
 ศรัทธาเพียงเพราะว่าได้เห็นกิริยาอาการอันสงบสำรวมเท่านั้น และเมื่อมีโอกาส พระอัสสชีก็นำ
 ธรรมโดยย่อให้สารีบุตรปริพาชกฟัง จนได้ดวงตาเห็นธรรม พระภิกษุบางรูปจะมีเวลามีโอกาสก็ได้
 พุศุคย ให้คติธรรม หลักธรรมในการดำเนินชีวิตแก่ชาวบ้านที่มาใส่บาตร ยิ่งทำให้ชาวบ้านมีความรู้
 มีความเข้าใจ และมีปัญญามากยิ่งขึ้นไปอีก

พระพุทธองค์ต้องการให้พระภิกษุเป็นธรรมทายาท คือ ทายาทโดยทางธรรม ไม่ใช่เป็น
 อามิสทายาท ไม่เห็นแก่ลาภสักการะชื่อเสียง ไม่เห็นแก่การกินและการนอน แม้ภิกษุนั้นจะถูกความ
 หิวและความอ่อนเพลียเข้าครอบงำ ภิกษุก็ต้องไม่ทิ้งธรรม จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อความมักน้อย
 สันโดษ ขัดเกลา เลี้ยงง่าย ปรารภความเพียร ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎก อันว่าด้วยทายาทแห่ง
 ธรรม ความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าได้เป็นอามิสทายาทเลย

ภิกษุทั้งหลาย หากเราจะพึงเป็นผู้ฉันทเสร็จห้ามภักตเรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภักตกิจ มี
 ความสุขตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตของเรายังเหลือจะต้องทิ้ง ในเวลานั้น ภิกษุ ๒
 รูปถูกความหิวและความอ่อนเพลียครอบงำพากันมา เราควรกล่าวกับภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้น
 อย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้ฉันทเสร็จห้ามภักตเรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภักตกิจมีความสุข
 ตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตนี้ของเรายังมีเหลือจะต้องทิ้ง หากเธอทั้งหลายประสงค์

^{๗๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๔.

ก็งั้นเถิด หากเธอทั้งหลายจะไม่งั้น บัดนี้ เราจะทิ้งลงบนพื้นที่ปราศจากของสดเขียว หรือเทลงในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์” ภิกษุ ๒ รูปนั้น

รูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทเลย บิณฑบาตนี้เป็นอามิสอย่างหนึ่ง ทางที่ดีเราจะไม่ฉันทบิณฑบาตนี้แล้วให้วันคืนผ่านพ้นไปอย่างนี้ ด้วยความหิว และความอ่อนเพลียนี้แล” เธอจึงไม่ฉันทบิณฑบาตนั้น

ภิกษุรูปที่ ๒ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคได้เสวยเสร็จห้ามภัต เรียบร้อยแล้ว สิ้นสุดภักติก มีความสุขตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตนี้ของเรายังมี เหลือจะต้องทิ้ง หากเราจะไม่งั้น บัดนี้ พระผู้มีพระภาคก็จักทรงทิ้งลงบนพื้นที่ปราศจากของสดเขียว หรือเทลงในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์ ทางที่ดี เราควรฉันทบิณฑบาตนั้นบรรเทา ความหิวและความอ่อนเพลียแล้วให้วันคืนผ่านพ้นไปอย่างนี้” เธอจึงฉันทบิณฑบาตนั้น บรรเทาความหิวและความอ่อนเพลียแล้วให้วันคืนผ่านพ้นไปอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ (รูป ๒) นั้นฉันทบิณฑบาตนั้นบรรเทาความหิวและความอ่อนเพลียแล้วให้วันคืนผ่านพ้นไปอย่างนี้ แต่ภิกษุรูปแรกนั้นก็ยังเป็นผู้ควรบูชาและสรรเสริญกว่า ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะการไม่ฉันทบิณฑบาตของภิกษุรูปแรกนั้นจักเป็นไปเพื่อความมักน้อย สันโดษ จัดเกล้า เลี้ยงง่าย ประรภความเพียร สิ้นกาลนาน

เพราะเหตุฉนั้น เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย”^{๑๓}

พระพุทธองค์ตรัสเตือนเอาไว้ให้ระวังภัยในอนาคต ที่จะเกิดขึ้นในภพภาคหน้าเกี่ยวกับการบิณฑบาตว่า หมู่พระภิกษุจักเป็นผู้ชอบอาหารบิณฑบาตที่มีรสอร่อย เมื่อชอบอาหารบิณฑบาตที่มีรสอร่อย ก็จักละความเป็นผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร แล้วไปรวมกันอยู่ที่หมู่บ้าน ในเมืองหลวงจะแสวงหาแต่บิณฑบาตที่มีรสเลิศอร่อย และจักถึงการแสวงหาที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสมหลายอย่าง เพราะเหตุแห่งการบิณฑบาต ดังปรากฏเนื้อความอันว่าด้วยภัยในอนาคต ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคตนี้ ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภัยเหล่านั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภัยเหล่านั้นเสีย ความว่า

ในอนาคต หมู่ภิกษุจักเป็นผู้ถือเทียวบิณฑบาตที่มีรสอร่อย เมื่อชอบบิณฑบาตที่มีรสอร่อย ก็จักละความเป็นผู้ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร จักละเสนาสนะอันเจียมสังัดคือ ปาโปรง และป่าทึบ ไปรวมกันอยู่ที่หมู่บ้าน นิคมและเมืองหลวง แสวงหา บิณฑบาตที่มีรส

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕/๒๖-๒๘.

เลิศร่อย และจักถึงการแสวงหาที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสมหลายอย่างเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ

ภิกษุในอนาคตนี้ ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภิกษุนั้น เธอทั้งหลายพึงรับรู้ไว้ และพึงพยายามเพื่อละภิกษุเหล่านั้นเสีย^{๓๔}

ในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยของพระพุทธองค์ เป็นการรักษาสีบทอดและยังเป็นการเผยแผ่อายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนยาวนานต่อไป ในการประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์ของพระภิกษุนั้น มิใช่เพื่อเป็นการหลอกลวงชาวบ้าน มิใช่เพื่อลาภยศชื่อเสียง มิใช่เพื่อได้รับการยกย่องชมเชย หรือเพียงเพื่อให้คนทั้งหลายได้รู้จักว่า การประพฤติปฏิบัติอย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อสำรวมระวัง เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่าด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตประพฤติพรหมจรรย์นี้มิใช่เพื่อจะลวงคน มิใช่เพื่อเกียติกล่อมคน มิใช่เพื่ออานิสงส์คือลาภสักการะและชื่อเสียง มิใช่เพื่ออานิสงส์คือการอวดอ้างวาตะ มิใช่เพื่อให้คนรู้ว่า “คนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้” แท้จริง ตถาคตประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อสำรวมระวัง เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับทุกข์^{๓๕}

ในพระไตรปิฎก ได้อธิบายขยายความของคำว่า สังวร หมายถึง การสำรวม ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ และคำว่า ปหานะ หมายถึง การละ ก็มีอยู่ ๕ ประการด้วยเช่นกัน ทั้ง ๒ คำนี้ ล้วนแต่เป็นวัตถุประสงค์ของการประพฤติพรหมจรรย์ในทางพระพุทธศาสนา

การบิณฑบาตนี้ ถือได้ว่าเป็นวัตรปฏิบัติอีกข้อหนึ่งที่หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท แห่งวัดหนองป่าพง ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านถือว่า บาตรและจีวรนั้น เป็นมูลนิธิหรือมรดกที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้ ซึ่งกินได้อย่างไม่มีวันหมด ที่สำคัญบาตรเป็นบริวารชิ้นแรกที่พระอุปัชฌาย์แนะนำให้รู้จัก ดังนั้นท่านจึงบำเพ็ญวัตร “บิณฑบาตดิถีงคะ” อย่างเสมอต้นเสมอปลาย หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท ได้พูดถึงการออกไปบิณฑบาตในกรุงลอนดอน เมื่อคราวที่ท่านได้รับอาราธนาให้ไปประกาศพระพุทธศาสนาที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ในพระธรรมเทศนาตอนหนึ่งความว่า

โดยมากพระท่านไปเมืองนอก ท่านไม่บิณฑบาตหрок อาตมาเห็นข้อนี้ก็นึกถึงพระพุทธเจ้า อาตมาต้องบิณฑบาต ใครจะห้ามก็จะบิณฑบาต ไปบิณฑบาต ไปทำกิจอันนี้ที่

^{๓๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๐/๑๔๖-๑๔๘.

^{๓๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕/๔๑.

กรุงลอนดอนได้จิตใจเหลือเกิน พวกพระไปด้วยกันก็บอกว่า บิณฑบาตทำไมมันไม่ได้ อาหาร “อย่าเอาอาหารซี ไปบิณฑบาตเอาคน เอาคนเสียก่อน ขนมนมากับคน”

พระก็ไปบิณฑบาตให้เขามองดู เขามองดูพระ นั่นก็ถือว่าได้แล้ว ก็เหมือนท่าน พระสารีบุตรนั้นท่านไปบิณฑบาต อุ้มบาตรอยู่ในบ้านตั้งหลายครั้ง เขาก็ไม่ใส่บาตรสักชั้น เลยเขามองดูแล้วก็เดินหนี มาถึงวันหนึ่งเขาก็ว่า “พระสมณะนี้มาอย่างไร ไปหนีไป” พระสารีบุตรท่านก็จิตใจแล้ว ได้บิณฑบาตแล้ววันนี้ เพราะเขาสนใจเขาถึงไล่ถ้าเขาไม่สนใจเขา ไม่ไล่หรือก เขาไม่พูดกับเราหรือก พระสารีบุตรท่านเป็นผู้มีปัญญา ท่านนั้นท่านก็พอใจแล้ว คนสนใจ นี่เป็นจิตของพระที่ท่านไปประกาศพระศาสนา^{๑๖}

แม้ญาติโยมที่ไปด้วยกับท่านจัดเตรียมอาหารเอาไว้แล้วก็ตาม แต่ท่านถือว่าการไปที่ลอนดอนนั้นเป็นการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับคนฝรั่งที่ชาวโลกนับถือว่าเป็นผู้มีอารยธรรม ท่านก็เลยปฏิบัติตนให้เห็นกันเลยว่าพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้นเป็นอยู่ได้ด้วยอะไร ท่านก็เลยอุ้มบาตรออกเดินบิณฑบาตในกรุงลอนดอน ในประเทศอังกฤษนั้นเขาห้ามคนขอทาน ในช่วงแรกก็เลยมีการเข้าใจผิดกันเล็กน้อย แต่ต่อมาก็สามารถอธิบายให้เขาเข้าใจได้ว่าการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่เป็นการขอทาน แต่เป็นการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุ การบิณฑบาตนั้นเป็นวิถีของนักบวช และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัว

ฉะนั้น ในการออกไปบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรแต่ละครั้ง จึงเป็นการได้ประกาศพระพุทธศาสนาไปในตัวด้วย ไม่ว่าจะเป็นการออกไปแสดงตัวให้ชาวบ้านได้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนความเรียบง่าย สันโดษ หรือการแสดงธรรมโปรดชาวบ้านที่มาทำบุญตักบาตร การให้ธรรมะ ให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต การให้ข้อคิดเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ โดยอาศัยการออกบิณฑบาตเป็นเหตุปัจจัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ชาวบ้านได้มีความรู้ความเข้าใจ

๔.๔ โทษของการไม่บิณฑบาต

จากการศึกษาเกี่ยวกับการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงความสำคัญของการบิณฑบาต ได้รู้ถึงบทบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบิณฑบาต ซึ่งพระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาให้รู้ เข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่พระภิกษุสามเณร ชาวบ้านและพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้สรุปโทษของการไม่ออกบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร ดังนี้

๑) ทำให้การเลี้ยงชีวิตของพระภิกษุสามเณรเป็นไปอย่างไม่บริสุทธิ์ เพราะว่าการบรรพชาขึ้นอาศัย โภชนะคือคำข้าวที่มาด้วยการบิณฑบาต

^{๑๖} พระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี (บุตรสาร), “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๕-๗๖.

อันเป็นนิสสัยข้อแรกในวันอุปสมบทที่พระอุปัชฌาย์บอกกล่าว

๒) ทำให้สุขภาพอนามัยของพระภิกษุสามเณรอ่อนแอ เป็นโรคง่าย เพราะขาดการออกกำลังกายโดยการออกเดินบิณฑบาต ร่างกายจึงไม่ได้บริหารเท่าที่ควร โดยเฉพาะตอนเช้าๆ ควรให้ร่างกายได้ยืดเส้นยืดสาย เพื่อให้เกิดการตื่นตัว สดชื่น

๓) ทำให้พระภิกษุสามเณรไม่มีความสัน โดยในอาหารบิณฑบาต เพราะเมื่อไม่ออกบิณฑบาตแล้ว จะหาอาหารมาจากไหน ได้อีกนอกจากต้องซื้อหามาจั้นเอง จึงมีการเลือกว่าวันนี้ตนจะฉันอย่างนั้นอย่างนี้

๔) ขาดโอกาสในการแสดงธรรมธรรมโปรดชาวบ้านไปอีกทางหนึ่ง เพราะชาวบ้านบางคนมีภาระหน้าที่การงานมาก ไม่มีเวลาได้เข้าวัดฟังธรรม หากพระภิกษุสามเณรออกบิณฑบาตก็จะช่วยให้ชาวบ้านเหล่านี้มีโอกาสได้ฟังธรรมบ้าง

๕) เป็นการไม่เอื้อเพื่อต่อพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ เพราะว่าในพระวินัยกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการบิณฑบาตเอาไว้หลายสิกขาบทด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการนุ่งห่มการรับอาหารบิณฑบาต เป็นต้น

๖) ไม่ส่งเสริมชาวบ้านให้ได้บำเพ็ญบุญ เพราะเมื่อพระภิกษุสามเณรไม่ออกไปบิณฑบาตแล้ว ชาวบ้านที่ไม่มีเวลาได้เข้าวัดก็ขาดโอกาสในการทำบุญตักบาตร ทำให้จิตใจของชาวบ้านอาจห่างเหินจากการทำบุญ

๗) ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสลดน้อยลง เพราะต่างฝ่ายก็ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง การออกบิณฑบาตสำหรับพระสงฆ์แล้วถือว่าเป็นการโปรดชาวบ้าน ชาวบ้านเองก็มีหน้าที่บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ นี้คือหลักการปฏิสัมพันธ์ของพุทธบริษัท

๘) ทำให้ขาดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปอีกทางหนึ่ง เพราะว่าการบิณฑบาตเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อพระภิกษุสามเณรไม่บิณฑบาตก็ทำให้ชาวบ้านไม่รู้จักวิถีของพระสงฆ์ และพระสงฆ์เองก็ขาดโอกาสสอนหลักธรรมให้กับชาวบ้าน

ฉะนั้น การบิณฑบาตจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น มีความสำคัญ มีประโยชน์ทั้งตัวพระภิกษุสามเณรเอง ชาวบ้าน สังคม และพระศาสนา หากขาดการบิณฑบาตไปเสียแล้ว ก็เท่ากับว่าการเริ่มต้นวิถีชีวิตในวันนั้นไม่สมบูรณ์ เพราะขาดการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ขาดการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสามเณรจึงควรสังวร มองให้เห็นความสำคัญของการบิณฑบาตอย่าได้ละทิ้งข้อบิณฑบาตนี้ การบิณฑบาตเป็นการโปรดสัตว์ เป็นการเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ เป็นการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ และยังเป็น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย พระภิกษุสามเณรจึงไม่ควรขาดการบิณฑบาต

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ” ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาความเป็นมาของการบิณฑบาต ศึกษาวัฒนธรรมการบิณฑบาตของพระสงฆ์ และวิเคราะห์การบิณฑบาตในฐานะเป็นกุศโลบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท ตลอดจนศึกษาบทบัญญัติ และจุดมุ่งหมายของการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยมีดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท พอสรุปได้ดังนี้

การบิณฑบาต หมายถึง อาหารที่ใส่ลงในบาตรพระในภาษาไทยใช้ในความหมายว่า รับของใส่บาตร พระที่ไปบิณฑบาต คือ ไปรับอาหารที่เขาจะใส่ลงในบาตร พระอุปัชฌาย์จะต้องให้โอวาทพระผู้บวชใหม่ให้รู้ตั้งเริ่มแรกของการบวช เพราะบาต คือ ภาชนะใส่อาหารที่บิณฑบาตมาสำหรับเลี้ยงชีพ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นความสำคัญของอาหารบิณฑบาต ว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ อาหารที่จะได้มานั้นก็มาจากญาติโยมที่มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์สำรวมระวังกิริยามารยาท ประพฤติตนให้เหมาะสมในสมณสาธูป การนุ่งสบง ห่มจีวรจะต้องเรียบร้อยให้ได้ปริมณฑลเพื่อเข้าไปรับอาหารบิณฑบาตจากญาติโยมที่เตรียมตัวใส่บาตร ในยามเช้า ในพระวินัยทรงบัญญัติไว้ ว่าเป็นกิจวัตรที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติ มีความหมายและความสำคัญที่นักปราชญ์ผู้รู้ เช่น ท่านพุทธทาสเขียนไว้ว่า พระภิกษุจะต้องมีชีวิตอยู่ด้วยการพิจารณา คือ ปัจจเวกขณั บรรพชานี้อาศัยการบิณฑบาต พุทธถึงกิจวัตร ๑๐ ประการ มีบิณฑบาตเป็นข้อแรก เป็นต้น

ความเป็นมาของการบิณฑบาตในพระพุทธศาสนา เพราะการบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพุทธวงศ์ พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตทุกๆพระองค์ ก็ล้วนแต่มีวิธีการดำรงชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่น อาศัยอาหารบิณฑบาตจากผู้อื่นเลี้ยงชีพ เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไปได้ เพื่อกระทำประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ การบิณฑบาตเป็นการบริหารร่างกายของพระสงฆ์ สามเณร พัฒนา

จิตใจให้บริสุทธิ์ และรู้คุณค่าของอาหาร การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอาชีพบริสุทธิ์ คือ เป็นอาชีพที่สุจริตสำหรับบรรพชิต พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไม่ให้พระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตอย่างคฤหัสถ์ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยเกี่ยวกับการบิณฑบาต ก็คือการดำรงชีวิตอันบริสุทธิ์ของพระภิกษุสามเณร ผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ การบิณฑบาตไม่ใช่เป็นการขอรทาน การบิณฑบาตมีความสำคัญในฐานะที่เป็นธุดงค์วัตร อันได้แก่การสมาทานบิณฑบาตเป็นวัตร การสมาทานเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับวัตร การสมาทานได้แก่การสมาทานบิณฑบาต การสมาทานฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร การสมาทานห้ามภักที่ถวายภายหลังเป็นวัตร ซึ่งมีความสำคัญเนื่องจากการส่งเสริมฝึกหัดพัฒนาจิตใจ เป็นการขุดเกลากิเลส ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมให้มีความสมถะ เรียบง่าย และสำรวม บทบัญญัติเกี่ยวกับการบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสามเณรนั่งห่มให้เรียบร้อย เป็นปริมณฑล คือให้นุ่งสบง โดยด้านบนจะต้องปิดสะดือ ด้านล่างอยู่ตรงกลางระหว่างแข้ง และให้ห่มจีวรคลุมไหล่ทั้งสองข้าง ชายจีวรด้านล่างไม่กวาดพื้น ทำชายจีวรทั้ง ๒ ข้างให้เสมอกันเวลาออกไปบิณฑบาต และมีพุทธานุญาตให้ใช้ประคคเอาเพื่อกันไม่ให้ฝ้านุ่งหลุด บทบัญญัติเกี่ยวกับการ โคจรบิณฑบาต มีพุทธบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรเข้าไปบิณฑบาตยังสถานที่ที่เรียกว่า อโคจร หมายถึง สถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่บรรพชิต เสี่ยงต่อความเสียหายที่จะบังเกิดขึ้น เช่น ร้านขายสุรา ที่อยู่ของหญิงขายบริการ บ่อนการพนัน เป็นต้น สถานที่ใดเสี่ยงต่อการดำเนินคดีและโทษทัณฑ์ของชาวบ้าน ล้วนเป็นที่ อโคจรทั้งสิ้น ลักษณะการ โคจรบิณฑบาต ต้องเดินตามไปลำดับไม่ช้าและไม่เร็วจนเกินไป และกิริยามารยาทในการ โคจรบิณฑบาตจะต้องมีความสำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะอยู่ทุกขณะแห่งการก้าวเดินบิณฑบาต บทบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต มีพุทธานุญาตให้พระภิกษุสงฆ์สามารถรับบิณฑบาตเพื่อไปฉันภัตตาหารที่บ้านของชาวบ้านได้ มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการรับบิณฑบาต คือ ให้รับบิณฑบาตด้วยความเคารพ การบิณฑบาตมีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของพระ เณร การบิณฑบาตเป็นกรณีกิจของบรรพชิต พระพุทธเจ้าในอดีตทุกๆ พระองค์ เช่น พระที่บึงกรพุทธเจ้า พระโกณฑัญญพุทธเจ้า พระมังคลพุทธเจ้า เป็นต้น ก็ทรงปฏิบัติกิจวัตรขอบิณฑบาตนี้เป็นประจำ เป็นพุทธกิจทรงถือว่าเป็นการโปรดสัตว์ ช่วยให้ชาวบ้านถือศีลบำเพ็ญทาน เป็นอาชีพบริสุทธิ์ ของพระเณรผู้ไม่มีเรือน เรียบง่ายสันโดษ เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่เป็นศีล ไม่ใช่ข้อบังคับ แต่เป็นวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ สามเณรที่ควรยึดเป็นวัตรนั่นเอง

วัฒนธรรมการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น หมายถึง วัฒนธรรมในการออกบิณฑบาตในตอนเช้าตรู่ เป็นประจำเพื่อเป็นการโปรดสัตว์ ให้ชาวบ้านได้ทำบุญสร้างกุศลไปในตัว วัฒนธรรมที่ดีของพระสงฆ์สามเณร ก่อนออกบิณฑบาตจะต้องสำรวจ

การแต่งกายให้เรียบร้อยเสียก่อน นุ่งสบงให้ได้ปริมาตร นุ่งสบงปิดสะดือ และปิดเข้าทั้ง ๒ ข้าง รัดประคดเอาไว้ป้องกันสบงหลุด เรียกว่ามณฑล ๓ ห่มจีวรให้แน่นหนาไม่ให้ย้อยข้างหน้าข้าง ข้าง หลังข้าง เหมือนพระฉัพพัคคีย์ หรือเหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโศกคาม มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการแบ่งปัน อาหารบิณฑบาต มีพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามเณรนำอาหารบิณฑบาตมาแบ่งปันกันได้ตามความ เหมาะสม สามารถบิณฑบาตเลี้ยงพ่อแม่ได้ แบ่งปันให้กับพระอุปัชฌาย์ นำไปแจกแก่คนกินเดน ถวายแก่สงฆ์ ให้เป็นของส่วนบุคคล หรือให้ภิกษุณีได้ และมีบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณร และภิกษุณีให้ของเกี่ยวหรือของอันแก่อกเจตปริพาชกหรือปริพาชกาผู้ตีเตียนพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ด้วยมือของตน ห้ามไม่ให้แก่นักแสดงละคร นักฟ้อน นักกระโดด นักเล่นกล นักเล่น กลอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เขาสรรเสริญตน ห้ามไม่ให้ของเกี่ยวของบริโศกด้วยมือของตนแก่ คฤหัสถ์ แก่นักบวชชาย นักบวชหญิง เพื่อรักษาศรัทธาของทายกทายิกา บทบัญญัติเกี่ยวกับการฉัน อาหารบิณฑบาต มีบทบัญญัติห้ามการฉันคนโภชนะ ห้ามฉันปริมปร โภชนะ เมื่อบอกเลิกแล้วห้าม เกี่ยวหรือฉันอาหารอีก ห้ามไม่ให้พระภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ทรงบัญญัติเกี่ยวกับ กิริยามารยาทในการฉันอาหารบิณฑบาต เอาไว้ในเสขยิกัณฑ์มากมาย เช่น ฉันบิณฑบาตโดยเคารพ ฉันบิณฑบาตพอเหมาะกับแ่ง ไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน ไม่ฉันทำเสียดังจี้ๆ ห้ามพูดคุยขณะกำลัง ฉัน เป็นต้น โดยมีพุทธประสงค์เพื่อต้องการฝึกกาย วาจา และจิต ให้มีสติสัมปชัญญะอยู่กับการฉัน ตลอดเวลา บทบัญญัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาบาตร บาตรถือว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้เลี้ยงชีพ พระภิกษุ สามเณร จึงต้องมีการระมัดระวังดูแลรักษาเป็นอย่างดี มีพุทธบัญญัติไม่ให้ใช้บาตรรองรับเศษ อาหารให้เช็ดบาตรเสียก่อนแล้วค่อยผึ่งแดด ให้ผึ่งแดดสักชั่วครู่แล้วค่อยเก็บ ไม่พึงวางบาตรไว้ริม คั้งไม้ ทรงอนุญาตให้ใช้ถลกบาตร ไม่พึงแขวนบาตรไว้ ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนเตียง ไม่พึงวางบาตร ไว้บนคัก ไม่พึงเก็บบาตรไว้บนกลด ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรใช้บาตรครอบครองได้เพียง ใบเดียว หากมีรอยซ่อมไม่เกิน ๕ แห่ง ห้ามออกปากขอบาตรใบใหม่

วิเคราะห์การบิณฑบาตในฐานะเป็นกุศลโลบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะ การเผยพระพุทธศาสนานั้น จะต้องมีจิตใจที่ศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มุ่ง ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์คนนั้น เพื่อการดำรงชีพ คือ สัตว์ทั้งปวงจะมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร เป็นสำคัญของพระสงฆ์ คือ อาหารบิณฑบาตที่ได้จาก ชาวบ้านถวายมา จะไปแสวงหาหรือทำเองมิได้ โดยอาศัยหลักการที่ว่าอาหารบิณฑบาตนี้เพียงเพื่อ หล่อเลี้ยงอัตรภาพให้ดำรงอยู่ได้ เพื่อการพัฒนากาย ได้แก่กายภาวนา การบิณฑบาตช่วยเกื้อหนุน ส่งเสริมพัฒนาด้านสุขภาพ และด้านบุคลิกภาพ ด้านสุขภาพให้มือนามัยที่ดี แข็งแรงสมบูรณ์ ไม่ ให้หอมแห้งเกินไปและอ้วนเกินไป ให้เหมาะสมพอดี อดทน คล่องแคล่ว ไม่เจ็บไข้ง่าย การ บิณฑบาตจึงมีส่วนช่วยด้านสุขภาพอนามัย ด้านพัฒนาบุคลิกภาพ ทำให้มีกายที่สงบ มีกายสำรวม

และมีกายที่สง่างาม กายสงบ คือ การเดินที่ช้าลง มีใจจดจ่อความสนใจของตนลงไปในแต่ละก้าว มีสติอยู่ในแต่ละก้าว ก้าวอย่างระมัดระวังและสงบ มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอด จึงส่งผลให้บุคลิกภาพทางกาย มีกายที่สงบ กายสำรวม คือ การเดินบิณฑบาตจะมีลักษณะพิเศษที่เป็นการกำหนดกิริยาทุกอย่างก้าว กำหนดรู้ การแลดู การก้าวเข้า เป็นต้น

จุดมุ่งหมายการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ

ด้านอรรถประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ต่อตัวพระภิกษุสามเณรเอง ซึ่งมี ๔ ด้าน คือ

๑) เพื่อการดำรงชีพ ชีวิตของพระภิกษุสามเณรเป็นอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาต โดยมีหลักในอยู่ว่า เพื่อหล่อเลี้ยงอรรถภาพคือร่างกายนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ ไม่ใช่เพื่อความสนุกสนาน มัวเมา

๒) เพื่อการพัฒนากาย การบิณฑบาตเกื้อหนุน ส่งเสริมการพัฒนากาย ๒ ด้าน คือ (๑) การพัฒนาด้านสุขภาพ ให้มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง (๒) การพัฒนาบุคลิกภาพ ให้มีกายที่มีความสงบ มีความสำรวม และความสง่างาม

๓) เพื่อพัฒนาจิต การบิณฑบาตเกื้อหนุนให้จิตพัฒนา ๓ ด้าน คือ (๑) เกื้อหนุนให้จิตมีสมาธิ (๒) เกื้อหนุนให้จิตมีสติสัมปชัญญะ (๓) เกื้อหนุนให้จิตมีความสันโดษ

๔) เพื่อการพัฒนาปัญญา การบิณฑบาตฝึกให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา ๓ ด้าน คือ (๑) รู้คุณค่าของอาหาร (๒) ละการสะสม (๓) รู้จักปล่อยวาง

ด้านปรัตถประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้อื่น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เพื่อแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน การบิณฑบาตเป็นอีกทางหนึ่ง ที่ทำให้พระภิกษุสามเณร ได้มีโอกาสแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน อันเป็นหน้าที่ เป็นกิจที่พึงกระทำ ให้ชาวบ้านได้มีความรู้ ความเข้าใจหลักในการดำเนินชีวิต สร้างเสริมปัญญาให้เกิดขึ้นในจิตใจของชาวบ้าน เป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านโดยธรรม ซึ่งการให้ธรรมทานเป็นการให้ที่ประเสริฐ เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวบ้านทั้งในปัจจุบัน อนาคต

๒) เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญบุญ การออกไปบิณฑบาตทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสทำบุญต่อบาตร ได้สร้างสมบ่าเพ็ญบุญกุศล อันจะช่วยป้องกันมิให้จิตใจเผลอไป เป็นการเกื้อกูลชาวบ้านให้ได้รับความสุขทางจิตใจ เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รู้จักการให้ ลดความตระหนี่ถี่เหนียว

ด้านศาสนประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ในทางศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เพื่อการสืบทอดพระวินัย วิธีการรักษาสืบทอดพระวินัยที่ดีที่สุดคือ การศึกษาเรียนรู้ และการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ ให้พระวินัยอยู่ในตัวตนของพระภิกษุ ไม่ว่าจะ เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการนุ่งห่ม การ โศกรบิณฑบาต การ

รับอาหารบิณฑบาต การฉันอาหารบิณฑบาต การดูแลรักษาบาตร จะต้องไม่ล่วงละเมิดสิกขาบททั้งหลาย

๒) เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรถือว่าเป็นการออกไปประกาศพระศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม การออกไปแสดงตัวให้ชาวบ้านได้เห็นถึงวิถีการเป็นอยู่ของนักบวชที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย มกน้อย สันโดษ และคนเลี้ยงง่าย มีอินทรีย์สังวร และเมื่อมีโอกาสก็ได้แสดงธรรมโปรดชาวบ้าน ให้ตั้งอยู่ในความดี ไม่ทำชั่ว ทำจิตให้บริสุทธิ์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องการบิณฑบาตในทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้สองประเด็นด้วยกันคือ ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของพุทธบริษัทเกี่ยวกับการบิณฑบาต อันได้แก่ บทบาทของพระภิกษุสามเณรกับบทบาทของอุบาสกอุบาสิกา และเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาวิจัย ดังนี้คือ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของพุทธบริษัทเกี่ยวกับการบิณฑบาต

การบิณฑบาตของภิกษุสามเณร มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทโดยตรง เพราะว่าพุทธบริษัท โดยเฉพาะอุบาสก อุบาสิกาเป็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านอาหารการเป็นอยู่จะต้องพึ่งพาจากอุบาสก อุบาสิกา ฉะนั้นพระสงฆ์ต้องให้ความสำคัญต่อประเพณีปฏิบัติ กิริยามารยาททางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของพระภิกษุสามเณร

(๑) คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลเรื่องการประพฤติกิริยาปฏิบัติเกี่ยวกับการบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณร เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

(๒) คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมควรเข้ามาดูแลเรื่องที่มีผู้แต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ออกเรียไรบิณฑบาต ควรมีมาตรการเอาผิดตามกฎหมายอย่างเข้มงวด

(๓) พระภิกษุสามเณรควรจะนุ่งห่มให้เรียบร้อย มีความสำรวมเวลาเดินบิณฑบาต รู้จักประมาณในการรับอาหารบิณฑบาต เพื่อยังความเลื่อมใสแก่ชาวบ้าน

(๔) พระภิกษุสามเณรควรอนุเคราะห์ชาวบ้านด้วยการแสดงธรรม สอนหลักการดำเนินชีวิต ฝึกหัดพัฒนาจิตให้มีความสะอาด สว่าง สงบ หากโอกาสเหมาะสมในขณะบิณฑบาต

๒) ข้อเสนอแนะด้านบทบาทของอุบาสกอุบาสิกา

(๑) องค์กร กลุ่ม หรือสถาบันที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาดูแลเรื่องการทำบุญตักบาตร เช่น การส่งเสริมให้มีการทำบุญตักบาตร ทำความเข้าใจเรื่องระเบียบปฏิบัติ อาหารหรือวัตถุดิบต่างๆ ที่นำมาใส่บาตรให้ถูกต้อง เหมาะสมทั้งด้านคุณภาพและราคา

(๒) อุบาสกและอุบาสิกาควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบุญตักบาตร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเตรียมอาหารที่จะใส่บาตร กิริยามารยาทในการตักบาตร

(๓) อุบาสกอุบาสิกาควรแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อยเวลาใส่บาตรพระภิกษุสามเณร

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

การบริโภคปัจจัยสี่ของพระสงฆ์สามเณรที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ต้องหมุนตามทางโลกในปัจจุบัน คือ เป็นการเอียงตามโลก คล้อยตามธรรม จะอยู่แบบยุคโบราณไม่ได้ แต่ต้องยึดหลักข้อวัตรปฏิบัติของพระพุทธเจ้าให้มั่นคง คือ ต้องใช้ปัจจัยสี่อย่างรู้คุณค่าจริง คุณค่าเทียม มีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ปัจจัย ๔ ความจำเป็นพื้นฐานต่อวิถีชีวิต เพราะการบิณฑบาตนี้เป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ศึกษาวิจัยให้รู้จักคุณค่าที่แท้จริงของปัจจัย ๔ ในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

๒) ควรให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ต่อวิถีการดำรงชีพของพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน โดยมุ่งศึกษาว่า ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเชิงวัตถุนิยม บริโภคนิยมมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพระภิกษุสามเณรมากน้อยเพียงใด แนวโน้มในอนาคตจะเป็นอย่างไร และพระสงฆ์สามเณรควรปรับตัวอย่างไรให้เหมาะสมกับยุคสมัย

๓) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับ หน้าที่ของพุทธบริษัทต่อแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยมุ่งศึกษาหน้าที่ของพระสงฆ์ ว่ามีการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามากน้อยเพียงใด และหน้าที่ของชาวบ้านในการอุปถัมภ์บำรุงด้านปัจจัย ๔ ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านได้มีการปฏิสัมพันธ์กันมากน้อยแค่ไหน ถูกต้องตรงตามหลักในทางพระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเวียง. วินัยมุข เล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕.

..... พุทธประวัติ ฉบับมาตรฐาน น.ช.ตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง,
๒๕๔๗.

จำนงค์ กองสาร. ใครที่เป็นสาวกที่แท้จริง?. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

พิมพ์ที่หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖.

จ่านง ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนากับสังคมการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทต้นอ้อแถมมีจำกัด. ๒๕๓๕.

ดิช นัท ฮันท์. เดิน วิถีแห่งสติ. แปลโดย รสนา โตสิตระกูล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘.

..... เธอคือสถานติ ผู้นำแห่งลมหายใจและรอยยิ้ม. แปลโดย สันติสุข โสภณศิริ.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗.

บุญเชิด กิตติธรางกูล. อธิบายวิชาธรรม สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษา ชั้นโท.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

..... คำสอนผู้บวช ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๕.

..... ธรรมกับสุขภาพ ความมีสุขภาพอนามัยทางจิตใจที่ดี. กรุงเทพมหานคร :

ธรรมสภา, ๒๕๒๕.

..... พุทธจริยาพระบรมศาสดากับศาสนาอื่น. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

- _____ . พุทธศาสนิกชนกับสังคมไทย : ประวัติการทำงานของท่านพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ๒๕๔๘.
- _____ . บวชทำไม, กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๒๓.
- พระครูถิลาญาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/ กุฎยาณธมฺโม). **อัตถกถาในพระพุทธศาสนา**.
พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๘.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- _____ . **การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด,
๒๕๔๒.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . **สถานการณ์พุทธพหุภิกขุมาเป็นพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๓๖.
- _____ . **บุญ- บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
- _____ . **ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . **สอนนาค – สอนทิด ชีวิตพระชีวิตชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- พระธรรมวิมลโมลี (ปัญฺมา คุณสมปฺโน). **ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.
- พระปลัดประสาร จิตธมฺโม และคณะ. **อริยวินัย รวบรวมจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฟื่องฟ้าพรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖.
- พระโสภณคุณากรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ). **ธรรมปริทรรศน์ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๒๘.
- พระธมมานันตมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต. **นานาวิจิตร (ฉบับรวมเล่ม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
จ. ลำปาง : พิมพ์ที่ กิจเสรีการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พินิจ รักทองหล่อ. **ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

ปิ่น มุกข์กันต์. **ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๔.

ปิ่น มุกข์กันต์. **ประมวลศัพท์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิรัช ศรีเมือง. **วินัยสงฆ์**. ลำปาง : พิมพ์ที่ลำปางภัณฑ์เพ็ญ, ๒๕๔๕.

วิเชียร มีผลกิจ สุริย์ มีผลกิจ รวบรวมและเรียบเรียง. **พุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๑.

สมทรง ปุญญฤทธิ. **มารยาทชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

สมพร เจริญพงศ์. **พจนานุกรม ฉบับพิสดาร**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสันติธรรม, ๒๕๔๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธศาสนาตรศนะและวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

สิริกัทร เกตุแก้ว, **สารสำนักพุทธ**, กรุงเทพมหานคร : บรรณาการกิจ, ๒๕๔๖

(๒) วิทยานิพนธ์ :

บุญเพียร แก้ววงศ์น้อย. “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี. “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหามรวิชัย ชครเมธี (บุตรสาร). “ศึกษาเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระ

โพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระครูสิริกิจจาภรณ์ (เสริม กตกิจฺโจ). “โศสานิกรุดงค์ในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา หลวงพ่อ

เกษม เขมโก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาจรัญ ปญฺญาวโร (อินทร์ยงค์) “การศึกษาบทบาทพระมหากัสสปะในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

(๓) เว็บไซต์ :

www. Tourwat.com. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๔).

ภาคผนวก

๑. มาตรการและวิธีการผลิตบาตร

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากสถานที่ทำบาตรโดยตรง จากชุมชนบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งที่ศึกษาวิธีการทำบาตร ได้กระทำการต่อเนื่องสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จากรุ่นสู่รุ่น โดยจะทำบาตรแบบโบราณ กล่าวคือ บาตรโบราณที่ถูกต้องตามหลักศาสนาจะต้องมี ๘ ชั้น ไม่ว่าจะเป็บบาตรขนาดใด วัตถุดิบสำคัญที่ใช้ในการทำบาตรคือเหล็ก เดิมชาวบ้านจะใช้วัสดุที่มาจากกระป๋องสี ถึงยางมะตอย ฝาดังน้ำมันก๊าด ถังแก๊ส ฝากระโปรงรถ เป็นต้น โดยนำถังเหล็ก เหล่านี้มาทำความสะอาดแล้วนำมาหลอมรวมกัน

ปัจจุบันใช้เหล็กแผ่น และเหล็กเส้น เหล็กแผ่นทำตัวบาตร ส่วนเหล็กเส้นทำขอบบาตร การเริ่มต้นโดยการทำโครงของบาตร ซึ่งประกอบด้วยเอ็นและฝาทัง ๒ ข้าง การเชื่อมเหล็กในสมัยก่อนจะใช้ไฟ แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีก้าวหน้าจึงใช้การเชื่อมเหล็กแทนต่อจากนั้นก็ตัดเหล็กมาปิดกึ่งให้เป็นรูปร่างโดยอาศัยกรรไกรมอญ ซึ่งมีขนาดใหญ่พอสมควร และจะต้องมีการวัดขนาดจากจง ซึ่งสมัยก่อนใช้ดินสอที่ใช้เขียนกระดานชนวน

ปัจจุบันใช้แท่งเหล็กขีด แผ่นเหล็กที่ตัดออกจะมีลักษณะคล้ายหน้าวัว เราจึงเรียกบาตรนี้ว่า บาตรหน้าวัว แผ่นเหล็กที่ตัดมานี้ต้องนำมาตัดพื้นปลา โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า กรรไกรจักร และคีมคีบเหล็ก หรือเหล็กแหนบ ต่อจากนั้นก็นำมาทุบให้แบนราบแล้วต้องหักพื้นปลาเหล่านั้นสลับขึ้นลงเรียกว่า การหักหน้าวัว การต่อบาตรก็เสร็จสมบูรณ์

ขั้นตอนต่อมาเรียกว่าการประกอบหน้าวัว โดยเอาบาตรไปชุบน้ำแล้วนำขึ้น โดยให้น้ำสะอาดเสียก่อน จึงใช้ทองแดงที่บดจนหายคม สมัยก่อนใช้นุ้งหรือบั้ง ในการบดผสมทองแดง ๑ ส่วน ต่อน้ำประสานทอง ๒ ส่วนครึ่ง แล้วนำสิ่งที่ผสมไปโรยตามตะเข็บด้านในของบาตร ต้องใช้ความร้อนในการประกอบด้วย ช่างต้องดูด้านในของบาตรทองแดงผสมแล้ววิ่งตามไฟเรียกวิธีนี้ว่าการเป่าแผ่นบาตร ใช้ความร้อนประมาณ ๕ นาที เศษเท่านั้น ช่างต้องรีบแผ่นบาตร ก่อนที่ทองแดงกับน้ำประสานทองจะร่วงออกมา

ส่วนเชื้อเพลิงที่ใช้ในสมัยก่อนใช้ถ่านฟืนไม้สัก เพราะไม้สักจะมีคุณภาพดี คือไฟแรงเร็ว แต่ไม่อมความร้อนมาก จะไหม้รวดเร็วแล้วก็ลุกเร็ว แต่เตาไฟที่ใช้ในปัจจุบันใช้ดินเหนียวและทรายปั้นเป็นตัวเตา เรียกว่า เต่าเป่า เหตุผลเพื่อให้แข็งแรงทนทาน แล้วใช้มอเตอร์พัดลม ใช้แก๊สไฟบาตรที่ได้ออกมา มีสีน้ำเงินอมดำ มีรอยเชื่อมประสานในการประกอบบาตร และบาตรมีลักษณะเป็นเหลี่ยมอยู่ เรียกบาตรนี้ว่า บาตรแผ่น

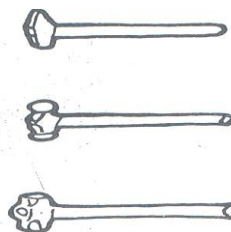
บาตรเล่นบางใบจะมีรอยถูกเจาะรู นั่นเป็นเทคนิคที่จะทำให้ขอบบาตรไม่หลุดออกง่าย แต่ถ้าขอบบาตรติดแน่นอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องเจาะรูขึ้นไปก็ถึงการยุบมุมโดยใช้ก้อนทุบ ขั้นตอนนี้เป็น การตรวจตราตะเข็บที่เราเล่นไปแล้วว่าติดกันอย่างมั่นคง การทุบแบบนี้ต้องนำบาตรไปคว่ำบน หัวกะล่อน ซึ่งสมัยก่อนด้ามนั้นทำด้วยไม้ไผ่แต่ในสมัยนี้ใช้เหล็กแทน เนื่องจากไม้ไผ่จะผุง่าย เหล็กจะแข็งแรงทนทานกว่า ที่เรียกหัวกะล่อนเพราะมีประโยชน์สารพัดอย่าง และด้านหลังหัวกะล่อนมี แก้อื่น่ง

ขั้นทำลายบาตร โดยใช้ก้อนหลาย ที่มีขนาดสั้นและยาวต่างกัน และมีแฉกรองให้หมดโดยแช่ ในกรดที่ผสมกำมะถันอ่อนๆ ซึ่งสมัยก่อนไม่มีการล้าง แต่ปัจจุบันต้องการความสวยงามมากขึ้น บาตรที่ได้เรียกว่า “บาตรลาย” ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปร่างบาตรแล้วและยังมีรอยทองแดงที่เชื่อมไว้ ปรากฏให้เห็นแล้วนำบาตรลายนี้มาตีตะเข็บให้เรียบร้อยทั้งใบ โดยใช้การสังเกตด้วยตา ถ้าตีไปแล้ว มีเม็ดๆ ขึ้นมาเราต้องไม่ตีซ้ำลงไปตรงนั้น ถ้าตีซ้ำลงไปจะทำให้บาตรโป่งออกมาแล้วช่างยังต้องใช้ มือลูบดูด้วย แล้วอาจใช้ตะไบแต่งได้ด้วย ช่างจะไม่ใช้กระดาษทรายในการแต่งบาตร เพราะจะทำให้ กินเนื้อบาตรเข้าไป ในการขัดตะไบบาตรนั้นช่างต้องไปนั่งที่ม้านั่งที่มีหู ๒ หู ช่างไม้ทำยัน ตะไบให้เป็นเส้นในทางเดียวกัน ขั้นตอนนี้ใช้เวลานานพอสมควรพอๆกับการตีบาตรเมื่อตะไบเสร็จ บาตรจะเงาสวย มองด้านบนเหมือนศิระสมนุษย์ ดูแล้วไม่มีที่บรรจบเรียกบาตรนี้ได้ว่า “บาตรขาว” บาตรนี้ธรรมดาจะไปรมควันต่อ บาตรจึงจะมีสีดำเหมือนบาตรที่เราเห็นทั่วไป

กรรมคานี้ใช้เวลาไม่นาน แต่ถ้าเป็นพระกรรมฐาน ท่านจะนำบาตรขาวไปเผาเอง ซึ่ง เรียกว่า “ระบมบาตร” คือการอบโดยการตั้งอิฐขึ้นมา นำบาตรวางไว้แล้วนำเหล็กครอบ จุดไฟอบ ประมาณ ๘-๙ ชั่วโมง โดยให้บาตรแดงถึงขอบแล้วทิ้งไว้ให้เย็นเอง โดยไม่ต้องเปิดถัง เมื่อเสร็จ แล้วเหล็กจะจับคาร์บอนออกมา จะดูสวยงามมาก

๒. เครื่องมืออุปกรณ์ใช้ในการทำบาตร °

๑.๑ ค้อน ใช้สำหรับตีเหล็ก และตีบาตรให้เรียบ ดังตัวอย่าง

๑.๒ คีม ใช้สำหรับหักเหล็ก (หักฟันปลา) ดังตัวอย่าง

° ภาพอุปกรณ์ใช้ทำบาตร ชุมชนบ้านบาตร, เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔.

๑.๓ แห้งเหล็ก ใช้สำหรับบีดกะเหล็ก ดังตัวอย่าง

๑.๔ ทังเหล็ก ใช้สำหรับรองในการทุบเหล็กและตีเหล็ก ดังตัวอย่าง

๑.๕ กรรไกร ใช้สำหรับการจักเหล็ก ดังตัวอย่าง

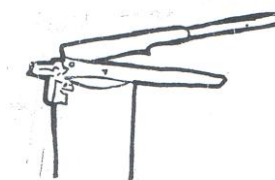
๑.๖ ก้อนลาย ใช้สำหรับทำลายบาตร ดังตัวอย่าง

๑.๗ หังลาย ใช้สำหรับเป็นที่รองรับส่วนโค้งของขอบบาตรเพื่อทำลายบาตร
ดังตัวอย่าง

๑.๘ กรรไกรฉวน ใช้สำหรับตัดแผ่นเหล็ก ดังตัวอย่าง

๑.๕ ลูกกะล่อน และหัวลูกกะล่อนขนาดต่างๆ ใช้สำหรับรองรับในการทำบาตร และตีบาตร ลูกกะล่อนที่ใช้มีหลายขนาดขึ้นอยู่กับขั้นตอนว่า ต้องการความละเอียดมากน้อยเพียงไร เช่น การตีบาตร ก็ต้องใช้ลูกกะล่อนที่เรียบละเอียดมากที่สุด ดังตัวอย่าง

๑.๑๐ ตะไบสองหน้า สำหรับตะไบบาตรให้เรียบ ดังตัวอย่าง

๓. วิธีการผลิตบาตร แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๒.๑ การทำบาตรใหม่

๒.๒ การนำบาตรเก่ามาปรับปรุงสภาพ

๒.๓ การซ่อมแซมบาตร

๒.๑ การทำบาตรใหม่ บาตรพระใหม่ มีขั้นตอนการทำตัวบาตรดังต่อไปนี้

(๑) ตีขอบ การทำปากบาตร ใช้เหล็กหนา ๑ หุน กว้าง ๖ หุน ความยาวเหล็กขึ้นอยู่กับขนาดของบาตร

(๒) กะเหล็กเป็นการวัดกะขนาดของเหล็กที่จะนำมาต่อเป็นกง

(๓) ตัดเหล็กตัดแผ่นให้ได้รูปปากบาตรตามที่วัดได้

(๔) เว่าเหล็กเป็นการตัดส่วนปลายของแผ่นเหล็กรูปกากบาทให้เว่าลงไป เพื่อให้เข้ากับปาก บาตรได้พอดีกัน

(๕) จักเหล็กใช้กรรไกรจักตรงส่วนเว่าของแผ่นเหล็กรูปกากบาททั้ง ๔ ด้าน แล้วทาบให้เรียบ

(๖) งอเหล็กตัดเหล็กที่จักแล้วให้โค้งได้ลักษณะของบาตร

(๗) หักเหล็กที่จักไว้เป็นแบบสลับบันปลาเพื่อจะนำไปประกอบเข้ากับปากบาตร

- (๘) ตัดกงนำแผ่นเหล็กรูปกากบาทที่โค้งและหักสลักพื้นปลาแล้วมาประกอบเข้ากับปากบาตร ใช้ก้อนทุบปลาให้ประกอบปากบาตร
- (๙) กะหน้ำว้นำแผ่นเหล็กมาวัดกะขนาดเพื่อประกอบเข้ากับกง
- (๑๐) ตัดหน้าวัวตัดแผ่นเหล็กตามที่วัดไว้และต้องตัดเพื่อไว้สำหรับจักพื้นด้วยประมาณ ๒ – ๓ มิลลิเมตร
- (๑๑) จักหน้าวัวใช้กรรไกรจักให้รอบเสร็จแล้วทุบให้เรียบ
- (๑๒) โกงหน้าวัวตัดหน้าวัวให้โค้ง เพื่อจะนำไปประกอบกับกงให้ได้รูปทรงของบาตร
- (๑๓) หักหน้าวัวง้างเหล็กที่จักให้ได้ลักษณะสลักพื้นปลา
- (๑๔) เข้าหน้าวัวนำหน้าวัวไปประกอบเข้ากับกงจนเป็นรูปบาตร เรียกว่า “บาตรหน้าวัว”
- (๑๕) หยอดบาตรเป็นการ ropyong ประสานลงตามตะเข็บด้านในของบาตร ก่อน ropyong ต้องนำบาตรไปแช่น้ำก่อน พอบาตรสะเด็ดน้ำจึง ropyong ประสานทองลงไปทุบตะเข็บเหตุที่ต้องนำบาตรไปแช่น้ำก่อนก็เพื่อให้ ropyong ประสานทองได้เกาะติดตะเข็บได้
- (๑๖) แล่นบาตร (เป่าแล่น) เป็นการทำให้ ropyong ประสานทองละลายออกมาเชื่อมตามตะเข็บโดยใช้ไฟที่มีความร้อนสูงมาก
- (๑๗) ยุมุมบาตร เป็นการทุบตามตะเข็บและเป็นการตรวจสอบด้วยว่าทุกตะเข็บเชื่อมติดกันดีหรือยัง ถ้ายังมีปัญหาที่ต้องนำไปเป่าแล่นซ่อมอีกที่
- (๑๘) ลายบาตร ใช้ก้อนลายทุบบาตรทั้งลายบาตร ให้ได้รูปทรงของบาตร แต่จะยังไม่เรียบจากนั้นก็นำไปแช่น้ำกรด ให้กรดกัดขี้เหล็กออกให้หมด ก่อนที่จะนำไปตีให้เรียบ น้ำกรดที่ใช้จะผสมน้ำ ๑ ถึง ต่อกรดประมาณ ๑/๒ ขวด
- (๑๙) ตีบาตร นำบาตรมาตีให้เรียบ ช่างเรียกว่าตีเรียงเม็ด ตีให้เรียบมากขึ้น
- (๒๐) ตะโอบบาตรนำบาตรที่ตีแล้วมาตะโอบให้เรียบร้อยจะได้เป็นบาตรขาว
- (๒๑) ระบมบาตร เป็นการนำบาตรขาวไปอบด้วยความร้อนสูง จนเหล็กสุกและบาตรที่ได้จากการระบมจะมีสีค่อนข้างดำและด้าน
- (๒๒) รถมดำ เป็นการนำบาตรไปทาด้วยน้ำยาที่มีส่วนผสมสำหรับการรมดำโดยเฉพาะพอแห้งแล้วนำไปตั้งไฟจนบาตรกลายเป็นสีดำ บาตรที่ได้จากการรมดำจะมีสีดำวาว
- (๒๓) เผาเขียว เป็นการเผาบาตรด้วยความร้อนสูง ให้เหล็กหลังสารออกมาเคลือบผิวบาตร บาตรที่ได้จะมีลักษณะเป็นมันวาว

(๒๔) เคลือบสี เป็นวิธีการที่ใช้เทคโนโลยีใหม่มาทำ จะมีลักษณะเหมือน การเคลือบสีรถยนต์

ขั้นตอนที่ ๒-๑๔ เรียกว่า “การต่อबाट” เมื่อช่างทำตัวबाटแล้ว จะต้องทำปาก बातตีขอวิธีการทำปาก बात มีดังนี้

๑. ใช้เหล็กเส้นทำ ขนาดของเหล็กที่ใช้ในการทำปาก बात หนา ๑ นิ้ว กว้าง ๖ นิ้ว ความยาวขึ้นอยู่กับขนาดของ बात เช่น

बातขนาด ๗ นิ้ว ใช้เหล็กยาวประมาณ ๒๒ นิ้ว

बातขนาด ๘ นิ้ว ใช้เหล็กยาวประมาณ ๒๖ นิ้ว

बातขนาด ๘๑/๒ นิ้ว ใช้เหล็กยาวประมาณ ๒๗๑/๒ นิ้ว

बातขนาด ๙ นิ้ว ใช้เหล็กยาวประมาณ ๒๙ นิ้ว

ดั่งภาพประกอบ ๑

ภาพประกอบ ๑ เหล็กสำหรับทำ बात

ดั่งภาพประกอบ ๒

ภาพประกอบ ๒ ตีเหล็กให้บางด้านหนึ่ง

ดั่งภาพประกอบ ๓

ภาพประกอบ ๓ โคล้งและเชื่อมให้เป็นปากบาตร โดยให้ด้านที่บาง
อยู่ล่าง

๒. การกะเหล็ก การกะเหล็กนั้นเป็นจิตวัดขนาดของเหล็กที่จะนำมาต่อเป็น ความยาวประมาณเท่ากับปากบาตร แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับรูปทรงของบาตรด้วย ในสมัยก่อนใช้ดินสอหินที่ใช้เขียนกระดานชนวน แต่ปัจจุบันช่างทำบาตรนิยมใช้เหล็กขีดเพราะความแม่นยำกว่า ดังภาพประกอบที่ ๔

ภาพประกอบ ๔ การกะเหล็ก

๓. การตัดเหล็กตัดแผ่นเหล็กด้วยกรรไกรฉนวนให้เป็นรูปกากบาบาตรที่วัดไว้ ดังภาพประกอบ ๕

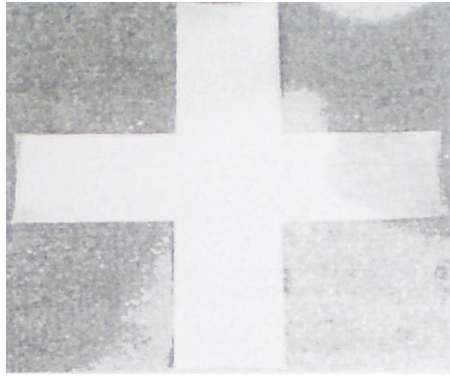
ภาพประกอบ ๕ การตัดเหล็ก

๔. การเว้าเหล็ก เป็นการตัดส่วนปลายของแผ่นรูปกากบาทให้เว้าลงไปในทั้ง ๔ ด้าน เพื่อให้เข้ากับปากบตร ได้พอดี ก่อนเว้าต้องงอเหล็กตรงปลายแต่ละด้านขึ้นเล็กน้อย เพื่อจะได้ไม่สะดุดกับกรรไกร ในขณะที่ตัด เมื่อเว้าเสร็จจึงทาบให้เรียบร้อยเหมือนเดิม ดังภาพประกอบ ๖

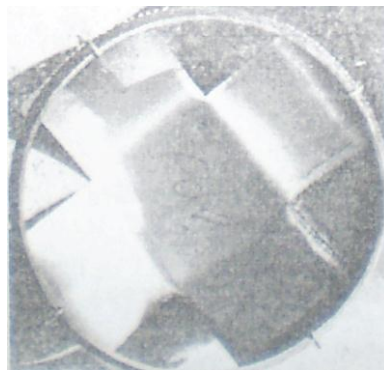
ภาพประกอบ ๖ การเว้าเหล็ก

๕. การจักเหล็ก ใช้กรรไกรจักตรงส่วนเว้าของแผ่นเหล็กรูปกากบาททั้ง ๔ ด้าน แล้วทาบให้เรียบจักเสร็จแล้วทาบพื้นให้เรียบ ดังภาพประกอบ ๗

ภาพประกอบ ๗ การจักเหล็ก

๖. การรองเหล็กเป็นการตัดเหล็กที่จักแล้วให้โค้งได้ลักษณะของบาดร ดังภาพประกอบ ๘

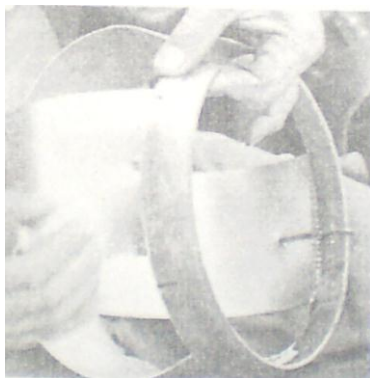
ภาพประกอบ ๘ การรองเหล็ก

๗. การหักเหล็กหักเหล็กที่จักไว้ให้เป็นแบบสลัฟฟันปลาด้วยคีมเหล็กหรือเหล็กแหลม เพื่อจะนำไปประกอบเข้ากับปากบาดร ดังภาพประกอบ ๙

ภาพประกอบ ๙ การหักเหล็ก

๘. การติดกึ่ง นำเหล็กที่โค้งและหักสลัฟพื้นปลาแล้วมาประกอบเข้ากับขอบ
บาตรโดยการใช้ค้อนทุบพับเหล็กที่ปลายงอให้จับกับปากบาตร ดังภาพประกอบ ๑๐

ภาพประกอบ ๑๐ การติดกึ่ง

๙. การกะหน้าวัว นำแผ่นเหล็กมาวัดกะขนาดเพื่อประกอบกับกง ดัง
ภาพประกอบ ๑๑

ภาพประกอบ ๑๑ การกะหน้าวัว

๑๐. การตัดหน้าวัว ตัดแผ่นที่วัดไว้และต้องตัดเพื่อไว้สำหรับจักฟันประมาณ ๒
มิลลิเมตร ดังภาพประกอบ ๑๒

ภาพประกอบ ๑๒ การตัดหน้าวัว

๑๑. การจักหน้าวัวใช้กรรไกรจกโกยรอบ เสร็จแล้วทาบด้วยค้อนให้เรียบ ดัง
ภาพประกอบ ๑๑

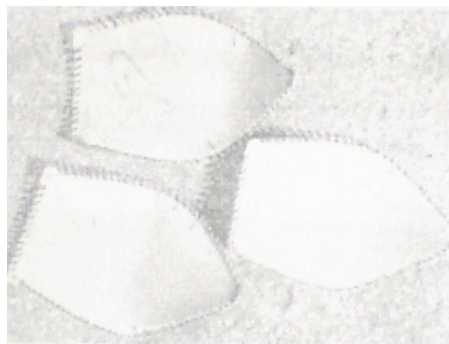
ภาพประกอบ ๑๑ การจักหน้าวัวใช้ค้อนทาบ

๑๒. การโค้งหน้าวัวตัดหน้าวัวให้โค้งเพื่อจะนำไปประกอบกงให้ได้รูปทรงของ
บาตร ดังภาพประกอบ ๑๒

ภาพประกอบ ๑๒ การโค้งหน้าวัว

๑๓. การหักหน้าวัว งามเหล็กที่จกให้ได้ลักษณะสลับฟันปลา
ดังภาพประกอบ ๑๓

ภาพประกอบ ๑๓ การหักหน้าวัว

๑๕. การเข้าหน้าววนำเหล็กหน้าววประกอบเข้ากับกงให้ครบทั้ง ๔ ด้าน จนเป็นรูปบาตรแล้ว ใช้ก้อนทุบบนลูกกะลอนเข้าหน้าววเสร็จทั้ง ๔ ด้าน ก็จะได้บาตรหน้าวว ดังภาพประกอบ ๑๖

ภาพประกอบ ๑๖ การเข้าหน้าวว

มีการต่อบาตรอีกวิธีหนึ่ง ช่างบอกว่า เป็นวิธีที่ทำมาแต่โบราณขั้นตอนในการทำจะเหมือนกันกับวิธีที่แสดงมาแล้ว แต่ส่วนประกอบของบาตรพระจะมีทั้งหมด ๘ ชั้นคือ ปากบาตร ๑ ชั้น ส่วนนี้สำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการทำบาตรอื่น ๑ ชั้น เป็นแผ่นเหล็ก นำมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้เป็นตัวแบ่งครึ่งบาตร ฝาข้าง ๒ ชั้น ฝาข้างจะเป็นแผ่นเหล็กเล็กๆ ที่ใช้เชื่อมปากขอบเข้ากับเอ็นหน้าวว ๔ ชั้น เป็นแผ่นเหล็กที่นำมาตัดให้พอดีช่องจำนวน ๔ ช่อง ความกว้างเรียกว่า ครองบาตร

๔. ขั้นตอนในการต่อบาตร

นำเหล็ก (เหล็กเหนียวธรรมดา) ไปตัดเป็นเอ็น ๑ ชั้น ปากขอบ ๑ ชั้น และ ฝาข้าง ๒ ชั้น ต่อมานำแผ่นเอ็นและฝาข้างที่ตัดไว้เรียบร้อยแล้วมาจัก (ทำเป็นซี่เล็กๆ) ด้วยกรรไกรจักเหล็ก โดยจักทั้งหัวและท้าย แล้วใช้สิมคัดให้เป็นลักษณะสลับฟันปลา เพื่อความสะดวกในการประกอบ จากนั้นตัดแผ่นเอ็นให้โค้งเพื่อสำหรับใช้เป็นฐานของก้นบาตร นำซี่ฟันปลาที่ทำไว้บนแผ่นเอ็นมาต่อเข้ากับปากขอบแล้วใช้ค้อนตอกให้ฟันปลาลง เพื่อเชื่อมแผ่นเอ็นและปากขอบติดกันโดยทำทั้ง ๒ ข้าง จะได้ลักษณะของบาตรดังนี้ ดังภาพประกอบ ๑๗

ภาพประกอบ ๑๖ การต่อแบตเตอรี่

ต่อจากนั้นการทำฝาบาตรก็จะใช้วิธีเดียวกัน คือนำฝาบาตรที่ได้จักไว้แล้วมาต่อเข้ากับจุดกึ่งกลางของเอ็นและปากขอบ แล้วใช้ค้อนตอกให้พื้นปลาหุบลง เมื่อตอกเสร็จแล้วจะได้โครงบาตรที่มีลักษณะเป็นรูปกากบาทหลังจากที่ได้โครงบาตรแล้ว ยังเหลือช่องว่างอีก ๔ ช่อง เรียกว่า “หน้าวัว” หรือแผ่นเตารีด (เพราะมีลักษณะคล้ายแผ่นรองก้นเตารีด) การที่จะตัดเหล็กให้พอดีช่องนั้นเป็นการยาก ฉะนั้นจะต้องนำโครงบาตรมาทาบกับแผ่นเหล็กที่จะตัดโดยตรง และทำสัญลักษณ์ไว้ว่าแบบอันใด จะเข้าช่องไหนอันใดจะเข้าช่องใด เวลาประกอบจะได้ประกอบอยู่และพอดีกับช่องนั้น ถ้าเกิดหน้าวัวใหญ่เกินไปบาตรก็จะเบี้ยว ถ้าเล็กเกินไปก็จะต่อกันไม่อยู่และจะหลุดออกมา ฉะนั้นในการตัดหน้าวัวจะต้องประณีตมาก เมื่อได้หน้าวัวทั้ง ๔ ชิ้นแล้วก็นำมาประกอบเข้ากันต้องระวังและต้องตอกให้แน่น ถ้าเกิดหลุดหรือไม่พอดีจะต้องเปลี่ยนหน้าวัวใหม่ก็จะได้บาตร ๘ ชั้น ที่ประกอบเข้าด้วยกันเรียบร้อยแล้วพร้อมที่จะไปเผาต่อไป

๑๕. การหยอดบาตร (การโรยผงประสานทอง) ผงประสานทอง เป็นของผสมระหว่างผงบอแรกซ์กับผงทองแดง การโรยผงประสานทองจะโรยลงตามตะเข็บด้านในของบาตรก่อนทำการหยอดบาตร ต้องนำบาตรไปแช่น้ำก่อนพอสะเด็ดน้ำจึงโรยผงประสานทองลงไป ถ้าบาตรแห้งเสียก่อนก็ต้องสลัดน้ำใส่อีก มือที่จับผลประสานทองต้องแห้ง การโรยต้องให้สม่ำเสมอ เป็นเส้นเหล็กและนูนและต้องระวังไม่ให้ผงประสานทองเลอะเทอะส่วนอื่น เพราะเวลาเป่าเล่นผงประสานทองจะลามติดผิวบาตรทำให้บาตรไม่เรียบได้

ผงประสานทอง (ผงบอแรกซ์ – ผงทองแดง)

ภาพประกอบ ๑๘ การหยอดบาตร (การโรยผงประสานทอง)

๑๖. การเป่าเส้น (เส้นบาตร) การเป่าเส้นบาตรต้องใช้ไฟแรงสูง ใช้ไม้สักเป็นเชื้อเพลิงเพราะให้ไฟแรง ก่อนเป่าเส้นจะต้องใช้ไฟอ่อนๆ เผาด้านในของบาตรก่อนเพื่อให้ผงประสานทองละลายลงไปเกาะในตะเจ็บ โดยใช้จี้กบหรือกระดาษเป็นเชื้อเพลิง จากนั้นคว่ำบาตรลงกลางเตา (ส่วนที่ให้ไฟร้อนสูงสุด) เผาจนเหล็กแดง แล้วใช้ไม้เขาควยเขี่ยให้บาตรหงายขึ้น กลับให้ทุกด้านของบาตรได้รับความร้อนอย่างทั่วถึง เพื่อให้ผงทองแดงและน้ำประสานทองละลายเชื่อมเนื้อเหล็กให้เป็นเนื้อเดียวกัน ดังภาพประกอบ ๑๘

ภาพประกอบ ๑๙ การเป่าเส้นบาตร

๑. ก่อนเป่าเล่นต้องใช้ไฟอ่อนๆ เผาด้านในของบาตรก่อนเพื่อให้ผงประสานทอง
ละลายลงไปเกาะในตะเข็บ

๒. คว่ำบาตรลงกลางเตา เผาจนเหล็กแดง แล้วใช้ไม้เขาควยเขี่ยให้บาตรหงายขึ้น
กลับให้ทุกด้านของบาตร ได้รับความร้อนอย่างทั่วถึงลักษณะของเตาที่ใช้ในการเป่าเล่น

เตาที่ใช้ในการเป่าเล่นจะก่อขึ้นด้วยอิฐแดงประกอบด้วยเหล็กที่ใช้เป็นท่อลมส่วน
ที่อยู่ด้านในเรียกว่า จมุกเตา ด้านในของเตาจะฉาบด้วยดินเหนียวที่บดผสมกับทรายส่วนที่เป็นจมุก
เตาจะต้องฉาบให้สนิทเป็นพิเศษ เพื่อป้องกันไม่ให้ละลาย แต่ต้องระวังไม่ให้ไปขวางปากท่อแม้แต่นิดเดียว เพราะจะมีผลต่อทิศทางการลมที่เป่าเข้าไป

เตาด้านที่เป่าลมเข้าไปต้องยกสูงชันมากกว่าส่วนอื่นเพื่อป้องกันลมที่ตีกลับไฟจะ
ได้อยู่กลางเตาพอดี จมุกเตาด้านในต้องเนียนลงเล็กน้อยเพื่อบังคับทิศทางการลมให้อยู่กลางเตาพอดี เตา
ที่ดีที่สุดจะให้ไฟร้อนที่ร้อนสุดอยู่ตรงกลางเตาพอดี

เครื่องเป่าลมแต่เดิมจะใช้ลูกสูบ สูบลมเข้าไปเป่าเข้าไม้ในเตา แต่ปัจจุบันช่างจะใช้
เครื่องปั่นลมต่อเข้าไปแทน เพื่อให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังภาพประกอบ ๒๐-๒๑

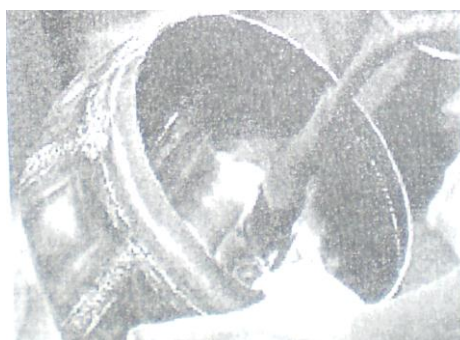
ภาพประกอบ ๒๐ เตาในสมัยอดีต

๑๓. ขุดมุมบาตร เมื่อบาตรที่เป่าเล่นเสร็จและเย็นลงแล้ว นำมาขุดมุม
โดยใช้ค้อนตีตามตะเข็บและจะเป็นการตรวจสอบด้วยว่าทุกตะเข็บเชื่อมติดกันดีหรือยัง ถ้ายังก็ต้อง
นำไปเป่าเล่นซ่อมส่วนที่ยังไม่เชื่อมกันอีกที ดังภาพประกอบ ๒๒

ภาพประกอบ ๒๒ การขุมนุมบาตร

๑๘. การลายบาตรใช้ก้อนลายทุบบาตรโดยตีผิวบาตรให้ได้รูปทรงที่กลมกลิ้งให้ได้รูปทรงบาตรโดยจะตีบน “ทั้งลาย” ทั้งลายจะมีลักษณะเป็นร่องเว้าลงไปเพื่อรองรับส่วนโค้งของบาตร แต่ถ้ายังไม่เรียบร็องนำไปแช่น้ำกรดให้กรดกัดขี้เหล็กออกให้หมด น้ำกรดที่ใช้จะผสมน้ำ ๑ ถึงต่อน้ำกรดประมาณ ๑/๒ ขวด ดังภาพประกอบ ๒๓

ภาพประกอบ ๒๓ การลายบาตร

๑๙. การตีบาตร นำบาตรลายตีตะเข็บให้เรียบอีกครั้ง โดยใช้ก้อนปูนคัตติบาตรที่คว่ำบนลูกกะล่อน การตีนี้เรียกว่า “การเรียงเม็ด” ดังภาพประกอบ ๒๔

ภาพประกอบ ๒๔ การตีบาตร

๒๐. การตะไบบาตร นำบาตรที่ตีแล้วมาตะไบให้เรียบ การตะไบบาตรจะทำบนไม้ตะไบ เท้าของช่างด้านหนึ่งจะสอดเข้าไปในบาตร อีกข้างหนึ่งจะยันบาตรไว้ให้ติดกับหัวไม้ตะไบ เพื่อความมั่นคงของบาตรซึ่งจะช่วยให้ตะไบได้ดี บาตรที่ตะไบเสร็จเรียบร้อยแล้วเรียกว่า “บาตรขาว” ในการตะไบจะใช้ตะไบ ๒ หน้า โดยจะใช้ตะไบเบอร์ ๑๒ และ เบอร์ ๑๔ ดังภาพประกอบ ๒๕

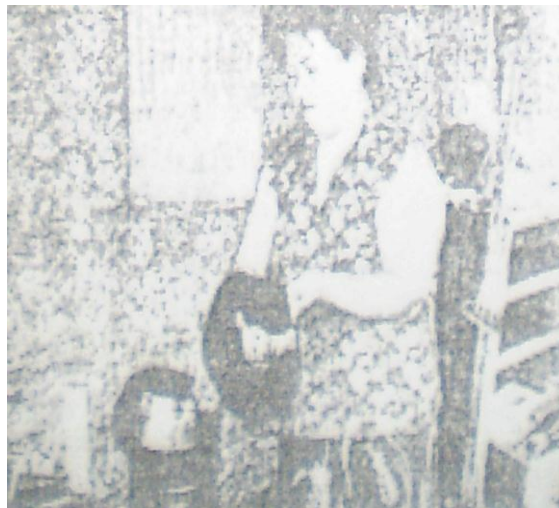
ภาพประกอบ ๒๕ การตะไบบาตร

(๑) การรมดำ

ขั้นที่ ๑ นำบาตรมาเช็ดให้สะอาด

ขั้นที่ ๒ ทาน้ำมันแอลกอฮอล์ หรือเชลเล็ก เช็ดบตรขาวให้สะอาด และทาด้วย
น้ำมันแอลกอฮอล์ หรือเชลเล็ก

ขั้นที่ ๑ นำบตรที่ทำด้วยน้ำมันแอลกอฮอล์ หรือเชลเล็ก มาตั้งไฟเพื่อรมดำ

ภาพประกอบ ๒๖ การรมดำ

ขั้นตอนที่ ๔ เมื่อรมดำทั่วแล้วก็ยกออกจากเตาไฟ ปล่อยให้เย็นแล้วนำไปเคลือบด้วยวานิช ภาชนะที่ได้จะดำเป็นเงา

การระบมบาตร การเผาเขียว การเคลือบสี ช่างบาตรจะไม่ทำแต่ในที่นี่จะกล่าวให้ทราบถึงขั้นตอนการทำเหล็กให้สุกทั้ง ๓ ประเภท เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบทุกกรรมวิธีของการทำเหล็กให้สุก

(๒) การระบมบาตร

การระบมบาตรมีจุดประสงค์เพื่อให้บาตรแกร่งทนยิ่งขึ้น สามารถใช้ได้ทนโดยไม่เกิดสนิม วิธีการระบมบาตรจะใช้ความร้อนสูงมาก ถ่านที่ใช้ส่วนใหญ่จึงเป็นถ่านไม้สัก หลักสำคัญจะต้องใช้ความร้อนเท่านั้น บาตรต้องไม่โดนเปลวไฟ โดยใช้ถังมาครอบบาตรให้มิดแล้วใช้ไฟเผาข้างนอก การที่จะระบมบาตรได้สวยงามจะต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพของเหล็กที่นำมาทำบาตรด้วย บาตรใบหนึ่งจะเผาประมาณ ๕-๖ ชั่วโมง เผาเสร็จต้องปล่อยให้เย็นเองจึงจะเปิดถึงที่ครอบออก ถ้าเปิดออกทันทีจะกะเทาะหรือแตกง่าย บาตรที่ได้จะมีสีก่อนข้างดำและด้าน

(๓) การเผาเขียว

เป็นการเผาด้วยความร้อนสูง ให้เหล็กหลั่งสารออกมาเคลือบผิวบาตร ถ้าหากำมะถันจะทำให้เขียวเร็ว เผาเสร็จอาจเคลือบด้วยวานิชอีกรอบก็ได้ บาตรที่ได้จะมีลักษณะเป็นมันวาวมีสีด้ามเขียว

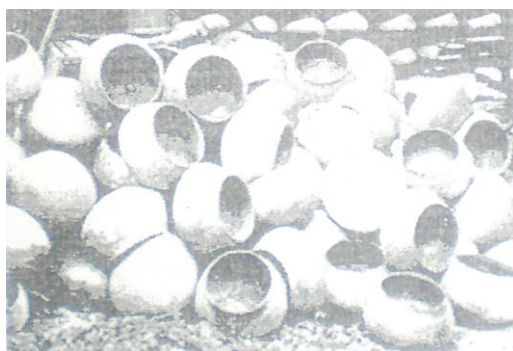
(๔) การเคลือบสี

เป็นวิธีที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาทำเหมือนการเคลือบสีรถยนต์ จะมีโรงงานเคลือบสีบาตรโดยเฉพาะ

๒.๒ การนำบาตรเก่ามาปรับปรุง

เนื่องจากบาตรเหล็กที่ทำด้วยมือนี้ มีความทนมาก ไม่ค่อยมีการชำรุดแต่เนื่องจากคุณภาพของไทยจะมีประเพณีการบวชให้ระยะเวลาต่างกันไป นับตั้งแต่บวช ๓ วัน ๗ วัน หรือมากกว่านั้น ทำให้เวลาการใช้บาตรแตกต่างกันไป เมื่อผู้บวชลาสิกขาแล้วส่วนใหญ่มักจะถวายอุฐบริวารของตนไว้ที่วัดเพื่อเป็นการบริจาคอุฐบริวารเหล่านั้นให้กับผู้ที่ประสงค์จะบวชแต่ยากจน ไม่มีทุนทรัพย์ในการจัดซื้อหาอุฐบริวาร ในบางครั้งวัดจะมีบริการเหล่านี้เก็บไว้ไม่ใช้ประโยชน์ก็มาก บริวารอื่นๆ ยังแจกจ่ายไปยังพระภิกษุที่ยังคงบวชอยู่ได้วันแต่บาตรซึ่งมีพุทธบัญญัติอนุญาตให้ครอบครองได้รูปละ ๑ ใบเท่านั้น ดังนั้น บาตรที่เหลือจึงไม่มีผู้นำมาใช้ประโยชน์ ทำความสะอาดเช็ดถู ซึ่งจะทำให้เกิดสนิมเหล็กขึ้น

ด้วยเหตุนี้ จึงมีพ่อค้าไปปรับซื้อบาตรเหล่านั้น มาทำการปรับปรุง โดยนำบาตรมาแช่น้ำที่ผสมกรด น้ำกำมะถันเพื่อขจัดสนิม แล้วนำมาขัดแต่ง และรมดำ นับเป็นการทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดของการใช้บาตร ซึ่งบาตรเหล่านั้นจะถูกนำไปจำหน่ายยังต่างจังหวัด และมีราคาข้อมเยากว่าบาตรใหม่ ดังภาพประกอบ ๒๗

ภาพประกอบ ๒๗ บาตรเก่าที่ขึ้นสนิม

๒.๓ การซ่อมแซมบาตร

พระภิกษุบางรูปใช้บาตรมานานย่อมเกิดการชำรุดบางครั้งก็ส่งมาให้ช่างทำบาตรที่นี้ซ่อม โดยครูอัยชำรุด หากเป็นรูปก็จะตกแต่งให้สะอาด จากนั้นนำไปวัดกะขนาดเหล็กเพื่อตัดมาซ่อมแล้ว

ตัดเหล็ก จักเหล็กที่จะปะนั้น จากนั้นก็ดำเนินขั้นตอนตามวิธีการประกอบบาตร เพียงแต่ทำเฉพาะ
 แห่งมิได้ทำทั้งใบนำมาขัดแต่งและทาน้ำมันแอลกอฮอล์หรือเซลลูล์

๓. ความเชื่อประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับบาตร

คนในชุมชนชาวบ้าน ยังยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายกับชาวอีสาน
 ที่ถือปฏิบัติ คือประเพณีฮิตสิบสอง ประเพณีสำคัญที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยตลอด บาตรนั้น
 เป็นคำที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันว่าเป็นอัฐบริวารของพระภิกษุสงฆ์ใช้ในเวลาบวชพระที่เป็น
 สัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนาและช่วยพระพุทธศาสนาสืบทอดให้เจริญ ในบวรพระพุทธศาสนา

ความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา “บาตร” เป็นสิ่งสำคัญมากที่ใช้กับเครื่องบวชพระที่นิยม
 ใช้ในพิธีกรรมการบวชที่จะต้องเข้าในพระอุโบสถเพราะบาตรนั้นสำคัญมากเป็นหัวใจของ
 พระพุทธศาสนาอีก พุทธศาสนิกชนบางคนมีความเชื่อว่าถ้าใครได้ถวายเครื่องบวชพระแล้วท่านได้
 ใซ้อยู่ตลอดไปโดยเฉพาะที่โยมซื้อถวายเชื่อว่าจะทำให้คนที่ซื้อบาตรได้รับบุญบารมีมีชื่อเสียง
 เกียรติยศเกียรติยศเกรียงไกรทั้งภพนี้และภพหน้าทำให้คน นิยมซื้อบาตรถวายพระกันเป็นส่วนใหญ่ใน
 ปัจจุบันบาตรเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระจะต้องใช้ในชีวิตประจำวันใช้ในการออก
 บิณฑบาตโปรดโยมอยู่เสมอเหมือนกับการประกาศธรรมของพระสงฆ์อันเป็นการบ่งบอกถึง
 กิจกรรมของพระพุทธศาสนา

การทำบาตรไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่มีความเชื่อประเพณีไทยดั้งเดิมทำกันเป็นแบบระบบ
 เครื่องญาติ ผู้ที่มีความเชื่อว่าการทำบาตรนั้นเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นการประกาศพระ
 ธรรมไปด้วยเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์

คนไทยชาวพุทธเชื่อกันว่าการทำบุญตักบาตรกับพระเป็นสิ่งที่ประเสริฐมากเพราะคนไทย
 นับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมากดังที่ปรากฏในชุมชนต่างๆ จึงได้เชื่อกันว่าคนที่บริจาคเงินซื้อ
 บาตรทำบุญกับพระใหม่การทำบุญสร้างวัดเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ เป็นมหากุศลเนื่องจากวัดเป็น
 สถานที่สำคัญประกอบกิจของพระสงฆ์ หากพิจารณาเชิงวิชาการและวิเคราะห์ให้เห็นเป็นนามธรรม
 จะเห็นว่าวัดเป็นสถานที่สำคัญมากในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อได้ว่าวัดนั้น
 เป็นหัวใจหลักของการประกาศพุทธศาสนาวัดพระและบาตรเป็นของกลุ่มกัน ประชาชนที่มีศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนาจึงถวายแก่พระภิกษุ สามเณร เป็นการทำนุบำรุงศาสนาด้วย

ในปัจจุบันนี้ การผลิตบาตรนั้นทำขึ้นไว้จำหน่าย เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์ในวัดต่างๆ มาสั่ง
 ทำเพื่อนำไปใช้สอย บางทีก็มีญาติโยมมาสั่งจองให้ทำบาตรเพื่อนำไปถวายพระภิกษุ ทำให้เป็น
 งานฝีมือความประณีตงดงามเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและจะได้นำไปถวายพระตามวัดต่างๆ
 เพราะบาตรในชุมชนนั้นทำด้วยความศรัทธาและความเชื่อที่เป็นแรงบันดาลใจให้กับช่างฝีมือได้มี
 กำลังใจในการทำบาตรเพื่อสืบทอดงานช่างที่กำลังจะสูญหายไปชุมชน หากขาดการสืบทอดภูมิ

ปัญญาชนชนบ้านบาตร ต. บ้านบาตร อ. ป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เพราะช่างฝีมือล้วน
ก็มีอายุมากขึ้น^๒

รูปภาพอุปกรณ์การทำบาตรทั้งหมดได้รับความเอื้อเฟื้อจาก ตระกูล “เสื่อศรีเสริม” ที่ทำ
บาตรมาตั้งแต่รุ่นคุณปู่อิน คุณย่าค้วน เสื่อศรีเสริม

^๒ สิริภัทร เกตุแก้ว, สารสำนักพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บรรณากิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระสุริยนต์ ทสฺสณฺโณ (น้อยสงวน)
เกิด	: วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	: ๘๖ / ๑ บ้านอ่าวอย ต. โสน อ. ชูขันธ์ จ. ศรีสะเกษ
อุปสมบท	: วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ณ วัดปราสาทใต้ ต. ห้วยไต้ อ. ชูขันธ์
สังกัดวัด	: วัดบกจันทร์นคร ต. ห้วยเหนือ อ. ชูขันธ์ จ. ศรีสะเกษ
การศึกษา	: ประถมศึกษา ร.ร. บ้านอ่าวอย พ.ศ. ๒๕๒๗ มัธยมศึกษา- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ. ภูสิงห์ จ. ศรีสะเกษ พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ พ.ศ. ๒๕๔๓
เข้าศึกษา	: วันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๓
สำเร็จการศึกษา	: วันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดบกจันทร์นคร ต. ห้วยเหนือ อ. ชูขันธ์ จ. ศรีสะเกษ